

18520

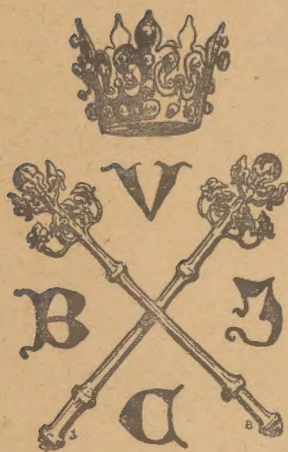
I

Mag. St. Dr.

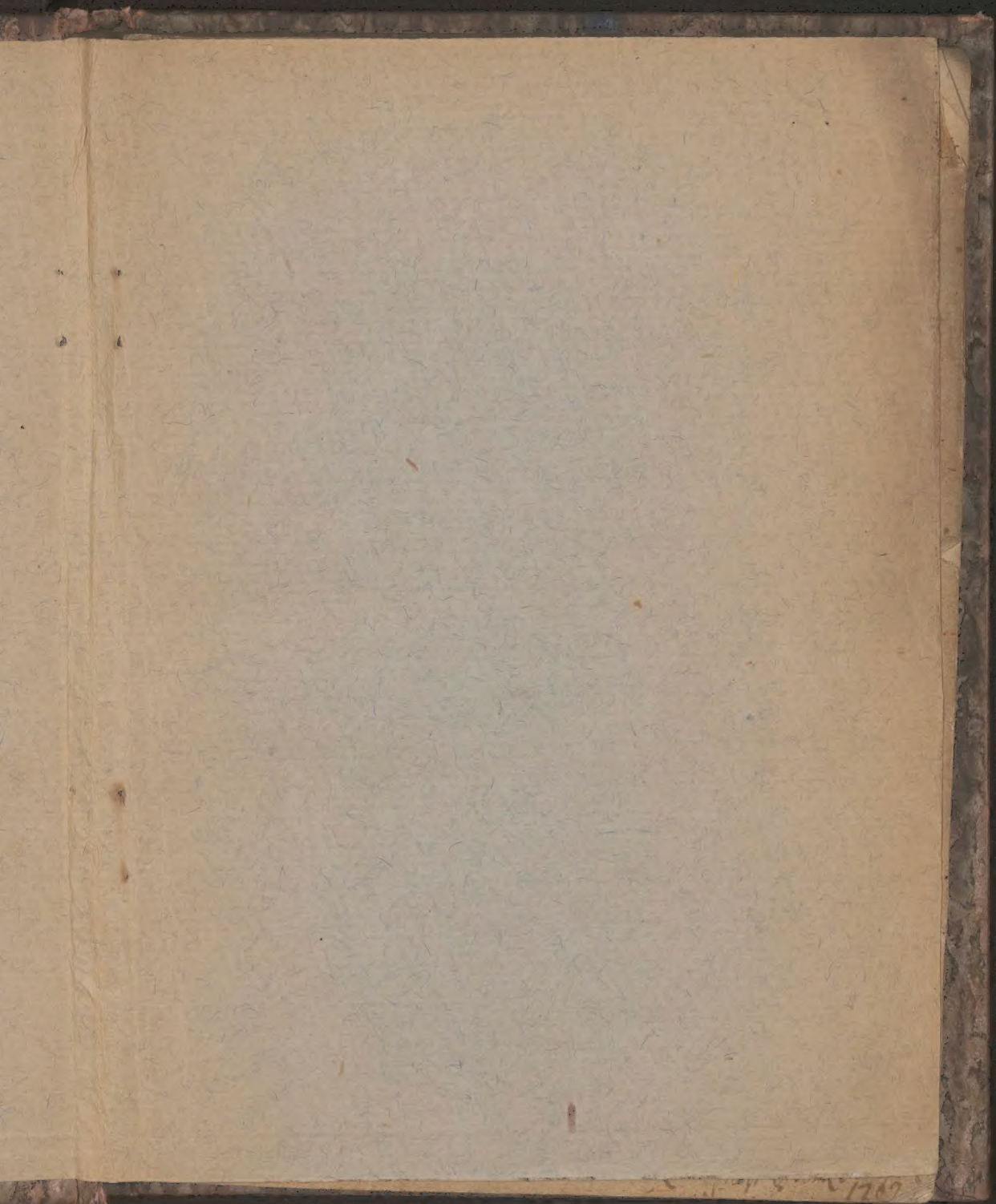
P

Mf. 5728

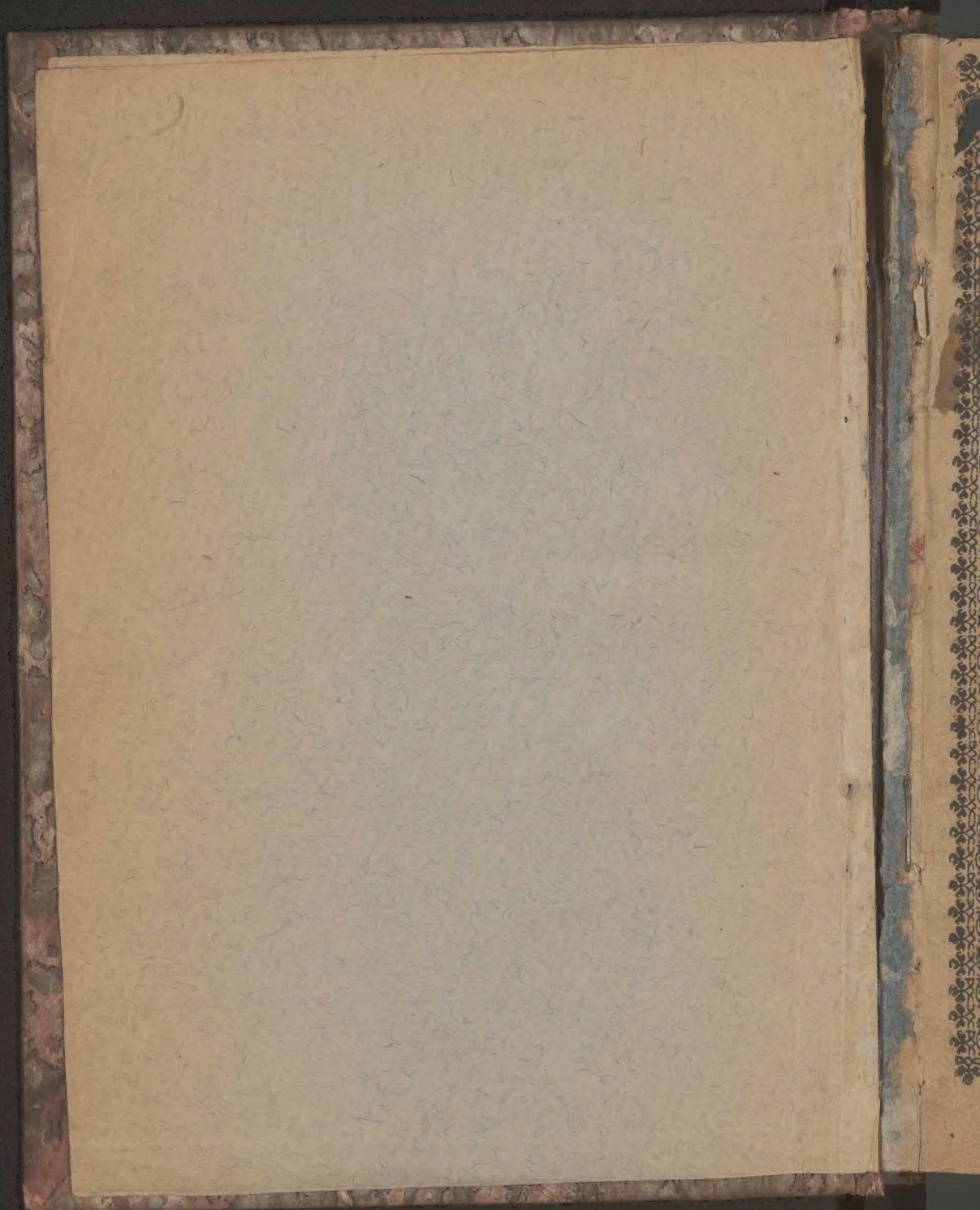

18520

0774 12 tom 1
TRAKTACIK
v
DISCVRS
KROTKI

o
RZECZYPO
SPOLITEY,

Jey różnych kształciech / postanowieniu /
zaczności / doskonałstwie / własności /
zatrzymaniu y zachowaniu / zgubie /
y wytorzeniu.

Dobroszece Druku po Radomsku

GERZEGO LEMKI I. D. Prot:

Apostol : y L. L.

Napisany y wydany.

W LVBLINIE,

W Drukarni Pawła Konrada, 1632.

3505 Prawo.

*Coepi lectorem hujus libri Q 10 Julii in coll. Monty
Eust. v. m. d. 1766*

Wielki Kłeynot Jch Mściow pp.
HOSZCZKICH.

18520.T

TKzy Lilie na polu białym posadzone/
A czeże pole na drugiey stronie zostawione:
Miał zawżę Dom Hoszczyński Oyczyźnie wygodzić/
Ze zawżę też miała tym cnotom nagrodzić.
Co że tak jest na oko każdy to rozsądzi
Bacząc / gdy dotąd w Senatorstwie wieczy sędzi.

*Wpisanie Biega Miodzica od J. Wojciecha Hurbocony
Zadanie dyktando
Ludwikowi w wiecu
nie jak drady spienig. w piecu.*

Wielmożnemu Pánu/
Iego Mści Pánu

ROMANOWI NA HOSZCZ V HOSZCZKIEM V,

KASZTELANOWI KIIOWSKIEM V,
Włodzimirskiemu Stároście/ ić. Dzierżawcy
Wysogrodzkiemu/ memu Mściwemu Pánu.

PIsze Plutárchus W. M. P. o synách Pirrhusá Krolá, ie-
sze w młodym wieku będących, niekiedy od Oycá swe-
go, komuby z nich władza y Páństwo po sobie zostawić
chciał y miał, pytájących y wywiádujących się: którym iáko
Oćiec mądry Temu który naostrzeyszy miecz ábo bróń będzie
miał, odpowiedział: czym znáć dáť káżdá władza, zwierz-
chność, y Páństwo nie tak látom, iáko cnoćie, dzielności, dáwa-
ne y przysposobione ma bydz, przysposobiony y ćwiczony z mło-
dości pilnie, bróń y miecz ma, tákowy mieć, który ná páńskie
zwierzchności, y iákicy gubernáciey ábo władzy ma bydz: áby

Przedmowa.

sprawiedliwości, mężności, dzielności, mądrości, y in-
mi enotami sposobnie y przystoynie był przyćwiczonym y przy-
ozdobionym. Co y mędrzec Cap. 6. mowi, Panowie iesli się
w stolicách y złotych Bertách kochać, kochaycie się w ma-
drości, abyście krolowali na wieki. y Seneca, Iesli chcesz mieć
wszystkie pod swa moca, day się sam rozumowi w moc. Wiele
ich rzadzić możesz iesli cię ten rzadzić będzie: Y ten cię na-
uczy iak co czynić maś. Zaczyn będzie ten przyozdobio-
ny, y wyćwiczony, który nie pierwey roskázować będzie, ni-
żeli pod postuśenstwem bydź, abo roskázowaniu podlegać na-
uczyłby się, y który pierwey sobie y swoim áffektom roská-
zować y one miarkowaćby umiał, któryby mężnością, dzielno-
ścią, táskawością, ludzkością, celowatinnych, & se homi-
nem, diuina ramen potestate ornatum, bydź rozumiał, zaczyn diui-
na facere, sermone autem humano, non ad libitum superbe & furiose,
umiał sobie poczynać. Co y Masil. Ficin: sentent. lib. Epistol. 4.
wspomina. Beatissimas fore Respub: (dicebat Plato) si aut Philosophi domi-
nentur, aut saltem qui gubernant diuina quadam sorte utantur & philosophentur.
Nihil enim pestilentius esse potestate & audacia, quam ignorantia comitatur.
Tales quoque subditos esse solere, quales magistratus. Tenże lib. 5. Nihil perni-
ciosius est in principe, quam si quam plurimi eum contemnant, vel oderint, vel ni-
mis inuideant. Contemptus quidem scientia, grauitate, integritate vitatur. Odi-
um verò innocentia & humanitate tenitur. Inuidia denique munificentia libertate
magnificentiaque sedatur. A ná trzy te rzeczy aby zámwzdy pamię-
tał takomy, iż ludziom, iż według praw, y wolności, iż nie
długie abo wieczne pánowanie przełożenstwa y władza ma
mieć: á w prawdzie się kochać, oney przestrzegać, y nad
wszystko przekładać, aby słowo iego takiey wagi było, iakowa
przysię-

Przedmowa

przysięga każda bywa; pożyteczney y przystoyniey też to w
pątrować, beneficiis quam testis civitatem sibi obstringere, & prestare in pa-
uis domiciliis, magnos animos esse, quam in magnis humilia latere mancipia
darami y podarkami przyjaćioty sobie zatrzymawac, benefi-
centia zaś znieprzyjaćiot sposabać przyjaćioty: Y tak bywa
vt pro illo potius, quam ab illo, sibi timebunt, y onsem w więtszy po-
wadze y czci będzie miány, anizeliby się onego obawiać mia-
no. Gdyż tedy wiele y siła potrzeba tym którzyby w Rzeczy-
pospolitey abo przelozonymi, potrzebnemi, y podległemi, kie-
dykolwiek zamyśliwdia, chca, y pragna bydz, takomi, nie
bez przyczyny Authorow roznych o tych rzeczach, abo co pisali
czytaiac abo w krainich roznych będących sposoby y przykła-
dy biorac tak wstępowali. Z których iakokolwiek choc mały
serypt o rozney gubernacyey y Rzeczachpospolitych iako opa-
nuacych y roszakuiacych, y onym podlegaiacych wlasno-
ściach, cnotach, cwiczeniu, zachowaniu niedostatkach, od-
miennościach, y zgubie za Instancya ludzi powaznych do
Druku znowu podamysy pod Imieniem zacnie Wielmożnym
W. M. P. na plac wysylam, iakotego który też niemniysza
pomaga, starozynoscia, dzielnoscia, zacnoscia Domu,
mestwem, y wiernoscia ku Rzeczypospolitey cale zachowan-
takowym mieczem, y bronia iestes ozdobiony, a to z mlodych
lat oswiadczeniem caley wiary y zyczliwosci ku Rzeczypospo-
litey zamysle wiernie pokazaney cnych Przodkow zamysle Rze-
czypospolitey zyczliwych, y w niey kochaiacych się nasladu-
iac, ktore madsoscia, Rycerskim mestwem, y dzielnoscia,
nie tylko w domowych Podolskich, Wotynskich okazjach, expe-
dycyah

Przedmowa.

dicyach y potrzebach, ale y postronnych, Moskiewskich, Włoskich, y Chorynińskich polach y krainach oświadczone, y broń abo miecz ten dobrze wyprawnny, głośny, y znaiomy do tego czasu trwa, y trwać będzie w długie wieczne czasy, ktore mnie wyliczać tak iakoby gwiazdy abo piasek morski liczyć trudno, y tego nie potrzebuia. Co każdy może na oko widzieć, do czego przysły *a teneris a tueris* takie cnoty, y dzielności W. M. P. za tak wierne odważne, szczere, y życzliwe postugi ku Panu, y Rzeczypospolitey, y iaka nagrodę odniosły, bo od mątych Wzrędom iako Przodkowie od kilku set lat sobie poczynali; y postępowali W. M. P. nic nie opuścimy, torem tym idac do tego przysedł, że *stolek* Senatorski y Rady Koronney, Pradziadów, Dziadów, y Oycá rodzonego w tych krainach dobrze mieczem y dzielnością, y meństwem zarobionych y zasłużonych osiadł, y do tego od K. I. M. mile y życzliwie z táski y chętlwie dany y ofiarowany trzymasz, y onym poki párka nie przetnie świecić będziesz, y choć sam ieden iako rosczka *radicis David* z tey przeżacney Familiey iest iest y zostawasz pozostały, moc ten ktory światem y żywotem ludzkim kieruie, y on żniczego zrzadził y stworzył moźnością y władza swa ieszcze cne potomstwo, na część y na chwale Imienia swego świętego, iako Abrahama, Zácharyassa, Annę y Elzbieta święta pocieszył, W. M. P. pocieszyć ktoreby ieszcze kraiom tamtym y Rzeczypospol: długo świeczac, tymże kraiom y Rzeczypospolitey y Panu służyli, wiawyy sławy dotrzymawali. Czego ia wiernie W. M. P. życzę, y ten mały & exiguum munus quale quale illud sit W. M. P. y z postugami,

Przeomowa.

gami memi ofiarowany ode mnie, jako y pierwszy wdzięcznie
y mile przyianśy mnie w tczyże tasce y chęci Pańskiej swey
będzieś chować raczył. Życzac W. M. P. witku Cyco-
wskiego, abys tych lat y wieku sędziwego, w dobrym zdro-
wiu, błogostawieństwie niebieskim wiecznym, y doczesnym,
ziemskim, y we wszelakich pomyślnych pociech od tego ktory
wszystko w ręku ma doczekał, miał y otrzymać. Dan w
Lublinie dnia 23. Kwietnia. Roku Pańskiego, 1632.

W. M. P. zawsze życzliwy
y służyć rad.

GERZY LEMKA, I. D. Prot.
Apostol. y LL.

G

G

tes

w

un

sp

d3

ru

da

du

ner

pr

ta

liu

nes

tye

qu

yr

su

w

ies

bu

PROEMIUM.

D każda zwierzchność iest y wła-
 sny początek swoy ma od P. Bo-
 ga / mamy temu bez wątpienia
 wierzyć. Jako o tym Apostoł pi-
 śac do Rzymian świadczy / *cum*
diuinæ ordinationi resistere, qui po-
testati resistit. Albowiem Stworzyciel wszytkie^o sz-
 wiata / *qui omnia numero, pondere & mensura effecit,*
uniuersa recte ac ordine disposuit, ieżeli by sie co iakim
 sposobem miało do nieładu / cokolwiek iedno bez-
 dzie na szerokość tego światá / *totum hoc: omne cor-*
ruiet. Jest tedy porządek rerum dissimilium, accomo-
 dat is inter se locis quædam compositio, ktora rzeczy iez-
 dno stá yne / *æqua proportionē coniungens pulchritudi-*
nem creat diuinæ sapientiæ maximè conuenientem.
 Przetoż w tych sprawách / *quæ aliquo ex ordine colla-*
ta sunt, summa, ima, & media cernuntur, atq; alia a-
liis innixa & tanquam annullis quibusdam inter se con-
nexa & apta consistunt. A nie tylko to widzimy w
 tych rzeczách / *quæ sensu percipiuntur, ale też y w tych /*
quæ intelligentia & mente complectuntur. Albowiem
 y niebo nawyższe / *arcens & continens cæteros, omniaq;*
suo ambitu comprehendens, wiecznym swym biegiem
wszytkie rzeczy zachowuje. A nie tylko taki rząd
 iest / *na ziemi ale in Angelorum quoq; choris sua qui-*
busq; munera distributa sunt, ktorem superiores infe-
 2 riori-

rrioribus diuinae prouidentiae commissa enunciant, il-
losq[ue] splendore caelesti illustrant, quo ipsi à Deo illumi-
nantur. Ani to iest rzecz wątpliwa/ iż choćiałyby
był Adam przestał na rozkazaniu Pánstüm/ przecie
iako Augustyn swiety mowi/ byłaby nad ludźmi
zwierzchność takowa/ nie ktoraby iako ciężka nie-
wola za sobą wiodła: sed quae natura conueniens esset:
zaczynby ono złączenie ludzkiego towarzystwa/
Et rerum ordo ac vicissitudo conseruaretur. Gdyż tedy
Pan Bog wszystkich rzeczy porządkiem iest/ Et vir-
tutes rerum è diuino illo fonte emanant, peronie tenże/
y każda zwierzchność rozkazania inszym podawa/
do ktorey/ ludzka wielkość iako do głowy/ y do po-
czatku nawraca sie. Ale mówiąc o zwierzchności
Boskiej/ skądże lepiey/ quam à diuinis libris fidem Et
authoritatem petimus. Jawnie są słowa/ ktoremi P.
Chrystus na pytanie Pilatowe odpowiedział. Non
haberes potestatem aduersus me ullam, nisi tibi datum
esset desuper. Czytamy też y to w przypowieściach
Salomonowych/ gdzie mowi sam o sobie Bog
wszechmogący. Meum est consilium Et aequitas per
me Reges regnant, Et legum conditores iusta decernunt,
per me Principes imperant ac potestates decernunt ius-
titiam. Co y Samuel/ gdy nie był słuchan od lu-
du/ zali nie miał tey odpowiedzi swietey/ iż żydo-
wienie onego samego wzgardzali/ ale Boga nay-
wyższego/ ktorego on był sluga. A przeto/ ktorzy
są posłuszni Krolom albo Przełożonym/ parent di-
uinae legi: a ktorzy sie im sprzeciwiają/ diuinae ordi-
nationi

nationi resistunt. A ieśliby był kto takowy / coby to rozumiał / aby P. Bog o tych rzeczach świeckich nie miał pieczy / albo starania / niechay to wie zapewne / że sie na tym bårzo myli / bowiem on chowa w tych wszytkich rzeczach / ktore dla człowieka sprawnieć raczył nieodmienny porządek. A iakożby też nie miał bronić tych / *quos sibi similes* *Et sui gratia generavit?* Albowiem P. Bog na tym świecie jest / iako Hetman nad Wojskiem / ktory ma insze Rotmistrze / insze poruczniki / insze dziesiątniki / sam iedną wszytkim rozkazuje. Takżec też y ten najwyższy Bog nasz Ociec / *totum corpus uniuersitatis ipse regit,* *Et uniuersali ac aeterna mente gubernat.* A iako ludzie są pod mocą Królów / tak też Królowie są pod mocą iego / iako o tym Horatius pisze.

Rerum timendorum in proprios greges:

Reges in ipsos imperium est Iouis.

Tak też nas wymuie niektory wstyd przyrodzony / abyśmy zároveň mieli w wieczności Króle / albo przełożone swe / *quos agnoscimus tanquam e caelo demissos aut aliqua diuina auctoritate confirmatos.* Ależ tedy prozno ludziom przyrodzenie nic nie dało : ani też temu wierzyć mamy / aby Bog wiedzieć o tym nie miał / gdy ktoremu Państwu okrutny Król panuje / y owsem to rozumieć mamy / że za złości ludzkiej on mu sam dopuścił panować / iako Job o tym wspomina. *Facit, inquit, hominem Hypocritam propter peccata populi.* R v Ozeasz napisał. *Dabo tibi regem in furore meo* takżec v Izaiasz. *Assur vir-*

gā furoris mei, & baculus ipse est, ad gentem fallacem mittam eum. A też okrucieństwo nie tylko dla złości Tyrannów / Pan Bóg przepuścza / iako dla nieprawości y wporu ludzkiego / przetoż sam iako naysprawniejszy Pan podobnego Króla podawa. Alui inaczej mają być rozumiani Tyrannowie / (*utrum recte dicatur*) iedno / *tanquam tortores, & tanquam mali Dæmones, quorum potestatem Sancti Doctores iustam esse confirmant: sed iniquam voluntatem.* Tak iako Attylla on Węgierski Król okrutny / zwał się być biczem Bożym. Także Tamerlanes / kiedy był pytan / przeczyby taki okrucieści używał / nad tymi ktore zwyciężył: odpowiedział. *An ignoratis me hominem non esse, sed iram Dei?* A w iakoż mamy też to wiedzieć / iż ludziom Chrześciańskim nie roztążano tego / aby takim Królom posłuszni byli / ięliby im roztazywali nie podług wolei Bożej / *quæ omni humana institutione potior esse debet*; takiego Tyrannia brzemie nieznośne / ięliby nie mogło być zepchnione z rąk ludzkiego / mają się wciec *ad vota summi illius Rectoris*, w ktorego ręku iest serce Królewskie / a on ię sam kiedy chce odmieni. Alui w tym żadnemu wątpić trzeba / ięliby on sam rozumiał być to swego ludu z pożytkiem: iż on Tyrannia z posrzedku wyrzuci / albo ięgo one srogości zahamnie / ktorey y on lud Żydowski z ręku Pharaonowych wyrwał / Aswercusa onego okrucieść zniósł y uspokoił / y hardość Nabuchodonozorowe ystromił y zwęził.

ROZDZIAL I.

Bóg wszechmogący y miłosierny wszełkiego
przyrodzenia stworzyciel/ ani on / ani samo/
na próżność nic nie czyni/ stworzył one/ przy-
ozdobił/ zjednoczył/ zachował/ abowiem dobry tu
wszełkiemu dobremu/ mądry tu porządkowi/ spra-
wiedliwy do czynienia sprawiedliwości/ święto-
bliwy do pobożności wykonywania/ szczęśliwy do
odzierzenia y zatrzymywania szczęścia.

Wszelkie bowiem towarzystwo y spółkowanie / iest wezrymione
tu iakiemu dobremu. a Żadnego dobra/ bez towarzysza/ nie
iest dobre mienie. b Abowiem omnis ratio & institutio vitæ
adiumenta hominum desiderat. c Spółkowanie bowiem iest/ dextras si-
bi dare. d Aby też iedni drugich pobożności nauczali/ a pobożność roz-
stazuie nam : abyśmy z sobą przyległe a pograniczne/ & contiguas domos
habeamus. e A tak spółkowanie dobre/ Bogu/ od ktorego pošlo / cie-
biec/ sławi/ wweśela y chwali. f

ROZDZIAL II.

Bóg/ przyrodzenie / wrodzona żądza/ a chci-
wość/ poduszczenie wczciwego/ y nie porządne^o
przyiacielstwa / y spółkowania wdzięczność /
zobopolny a iawny pożytek / żądza panowania/
poddanstwa spokoynosc/ cichość y skromność/ do-
skonale błogosławieństwo / przyczynami są / z kto-
rych miasto/ to iest ludzka przyiaźń y spółkowanie

a Aristot.
Polit. 1.
b Senec.
Episto. 6.
c Cicer.
lib. 1. of-
fic.
d August.
in Epist.
ad Gal. 2.
e Stige-
lius.
f Chri-
stos. in
Epist. ad
Hæb. Ho-
mil. 25.

g^{lato in} g porządek sposobny namowiony ^h przystoynne
nem. przyiacielstwo i sposob życia/ dostatkⁱ ludzkie ^k a
^h Lipsi. iednym słowem Rzeczpospolita postanowiona
lib. 2. E- jest.
p^{isi}.
i Gregor.
lib. 12.

NJe dobrze bowiem jest samemu głowickowi. 1 Ale lepszy
Moral. dwiema pospolu/ maia pożytek y skutek towarzyswa swego.
k Augu. m A pieknie y wdziecznie gdy bracia z soba mieszkaja w zgo-
lib. 5. de dzie. n Gdyż głowiek jest animal politicum & sociale o tedy ktory sie
Ciu. Dei chroni miasta/ abo bestyja okrutnością/ abo głowieka swiatobliwo-
cap. 2. ścia przechodzi. p A z tego kto nie widzi/ żaden nie zgani/ a gdzie sie
1 Genes. 3. nie obawiaia na ganićciela/ bezpiecniey nadchodzi zwodźciel / y wol-
m Eccles. ney grzech sie popelnia. q Naley bezpiecnieyga/ tedy jest kondycja pod-
4. c. 9. danych/ gdzie żyja pod sprawiedliwością y słužnością rządźciela. Ca-
n in Psal. siodorus.

o Arist.

lib. Pol.

p Cassio-

dor. lib. 1.

c. 2.

q Hiero-

ninus.

ROZDZIAL III.

Rzeczpospolita ta jest / porządek / y społkowia-
nie rostkazniacych / y sluchaiacych / pod iakim-
kolwiek państwem / iednymż prawy / ku po-
spolitemu dobru / z przyrodzenia y zwyczajui zebra-
na / y za zezwoleniem przyrodzonym umiarkowa-
nie / pospolitowanie y obcowanie.

A Tak Apostol mowi / nie tylko Przelożenstwo / ale też y pod-
daństwo / posłuszeństwo / część / wężciwość Krolowska / pra-
wa / karanie / Pobory / Podatki / Cła / boiazni / zé. ile wży-
siej ten stan bydz Boskim sporządzeniem iego posłuszeństwo / y powa-
żność / wsem w ohez ku dobremu / dla gniewu / sumnienia obrony /
błogosławieństwa / y spolney miłości swiatobliwie postanowiony / iak-
to sie pokazuje do Rzymian 13. y Piotr święty Apostol rostkazuje / (aby
było społkowanie dobre) poddaństwo / swym przelożonym / badz wyz-
szym iakto Krolom / Monarchom / badz też mnieyszym wzednikom iakto
Panom / y innym na to wysadzonym a to dla Boga / ku dobremu / do-
brym

brym y szym. A takż tegoż społkowánia y obcowánia: zezwoleniem przy-
rodzenia umiarkowanego wyrzucamy y odłaczamy z boyce / letrosiwá/
ábowiem y ci ágkolwieć obowiązek sami z sobą mają / pod iednego mo-
rą ku dobremu życiu sobie / ale non prauia ratione, á tak iż do Rzeczypos-
politey nie należą żadnego práwa do práwego towarzysstwa y społko-
wánia nie mają / skąd zátym idzie / fides latronibus data vel pactum pro
capite precium non reddendum esse. Primò. Quia nullum ius habent ábo
Rempublic: sed quasi banniti & excommunicati sunt. Secundò. Quia non
iisdem legibus fungi sinuntur, quibus hostes captiui, aut liberi, nec ylla bel-
li iura cum illis communicantur. Tertiò. A prædonibus & piratis captum
leges patiebantur nec libertatem ammittere, & testamentum condere & o-
mnis actus legitimos obire, id quod iurè gentium illi amiserunt, qui in ho-
stium manus peruenerunt.

ROZDZIAŁ IV.

Bez tego porządku własna iest *arafia*: nulla
domus, żadne Miasto / Rodzay / ani ludzki na-
rod zostać / ani wszelkie przyrodzenie / ani ná-
wet sam świat może bydz. ^u Jest bowiem obo-
wiązek y duch żywiący wszelkiey rzeczy / y spraw lu-
dzkich. ^x Jest dobro napotrzebnieysze y napożyte-
cznieysze. Jest bios τῆς πλeυς duch y żywot miá-
sta. ^z A náostatek w wszelakich rzeczach porządek
iest napietnieysza cnota / á wszelkie sporządzenie
piekne. ^a

^u Cic. 4.
de leg.

^x Senec.
1. de Cle.
y Aristot.
1. Pol c. 3.
z Lib. 4.
c. 8.

^a Aug. de
vera re-
ligione,

ROZDZIAŁ V.

Porządek taki / y towarzysstwo przystoyné / á
dobre stawa sie / á postanowiony y zachowa-
ny bywa: gdy rostkazujący y poddani sposobni
y po-

y podobni sobie są/ albo z przyrodzenia/ albo z pra-
 wia/ Boskiego/ ludzkiego/ mieyskiego/ albo zwyczaj-
 in/ *vel per diuersum officium quod sustinent, per quod
 fortune bona.*

Wszelkiego bowiem rzadzenia fundament iest recta ratio, na
 którym iesli Rzeczpospolita zawisła/ dobra iest y pożyteczna/
 a ktora tego nie ma/ zła a niezbożna iest. b Abowiem trzeba
 temu/ ktory chce bydź przelożonym/ doskonałymi y swobodnymi cno-
 tami/ ktore z swegożu pochodzą przyzodobionym y obdarzonym bydź.
 c Segd bowiem prawdziwie sądzą/ zasłużyli godności y cści/ albo nie/
 ten ktory na nie iest wysadzony y obrany. d Y owsem godności y do-
 stoicistwo tym ktory nie są tego godnymi/ pobudzą stawiać sie do kła-
 rania. e A rączy godności takowey maia sie zbierać ci/ qui impares
 se esse agnoscunt. Ktorry temu niezdolni. f Pożytek tedy dobrego
 społkowania iest/ vt praeesse non audeat is, qui subesse non didicit nec obe-
 dientiam subiectis imperet, qui illam prelati non nouit exhibere, g

b Plato in
 Dial. Pol.
 c Arist. 1.
 Poli. c. 8.
 d Plin.
 Lun. lib. 1.
 Epi.
 e Chry-
 sost. super
 Matt.

f Gregor.
 in regim.

g Grego.
 in Dialo.

ROZDZIAL VI.

Nielatwie bowiem maia bydź przypuszczone
 biale głowy/ ktore przyrodzony obyczaj albo
 sposob/ poci mdłość/ cnot niedostatek/ żadz y
 spraw niestateczność/ Boża y ludzka poważność/
 zwyczaj urzadłość/ wrzedu różność/ przykładowo
 nieprawość/ przypadająca potrzeba: ani w domu/
 we wsi/ ani na krolestwie przelożyła.

h Gen. 3.
 v. 16.
 i Petr. 1.
 v. 15.
 k v. 7.

l Eph. 5. *uiri*
 v. 22. 23.
 m v. 28.
 29.

Abowiem państwo/ moc iest mężowa/ icy zaśie wsluga. h icy
 poddaństwo. i bowiem naczynie słabe/ k we wszystkim po-
 słusne/ iako Pannu/ iako głowie. l iest ciało nie swoje/ ale me-
 n i. Cor. 7. *o* eius caro quam vir nutrit fouet. m y nie odkryta/ ale nakryta/ y
 n. v. 6. zasłonięta ma mieć głowę. n Maj obrazem y chwala Boża/ ona me-
 o v. 7. żowa. o Pożli z męją y dla niego stworzona (Abowiem tylko poz-
 moc

moc
 stol/
 rzyn
 na r
 wiś
 dach
 s Gor
 bierz
 niż b
 dopu
 spraw
 nie x
 pne.
 y Nie
 ko w
 cy/
 dy S
 sobie
 pom
 swen
 swoi
 lomo
 może

A

C

raz ta
 iest m
 iako i
 re pra

moc meżowa p) prawem przyrodzonym podleyga. q A nąd to Apo: p r. 9.
 stoł/ Piotr s. tylko o Brolach y podleyfych zwierzychności. Kieżeć q y. 14.
 rozmańte czyni/ nie o Brolowach. Abowiem naprzod samą od Bata: r ad I m.
 ną rostopkami y żadżami sie wwiiodła/ z ktora wietże niezgody/ y niema: 2 r. 10. y f-
 wiści/ a niżej z meżem miowa. r Maia mulżeć ną szadżach/ bieści: que ad
 dach/ a coby mieli mowić y wiedzić/ maia sie od meżow wzyt y bādāc. 13.
 s Gorze są zle nād Bazyliškā y weżā. A nād to przyrodzenie meżkiey płci/ s 1. Cor.
 bāżiey nādālo sposobniemyym bydż do rzadżenia/ y do rostāżowāma/ 14. r. 34.
 niż białogłowstey. t A tāk rzadzić ie y rostāżowāć przyrodzenie nie t Arist.
 dopuścā. u Abowiem nā dobre/ są niecnoliwe/ a zle go wśytkiego lib.
 sprawce naywietże. x Jest potrzebne a wstāwiegne zle/ maia tedy bydż u Pol. c.
 nie w miejscich sprāwach/ ale domowych robotach rostropne y dowc: 8. 1. Se-
 pne. Abowiem zā białogłowy rzadżacy/ kroleswo/ y pānswo zle iest. nec. 8.
 y Niestāteżna bowiem y odmienna zawże niewiāstā. z O ktorey to tyl: x Eurip.
 ko wierzyć mamy że raz vmrzeć ma. a Tā tedy āni nāuczāc āni swiād: in Med.
 czy/ āni sadzić/ a tym wiecey/ āni rzadzić y pānowāć może. b Gdy te: y August.
 dy Dometrytus y Anonimus byli pytāni/ dla czego by mālē żony poieli sup. Ioan.
 sobie? miedzy wielg zlym/ to coby mniejszego obrāc byto/ woleli/ od: tract. 2.
 powiedzieli. c A tāk Protāgoras zwytl mawiać/ że nieprzyiacielowi z Virgil.
 swemu nic gorzego nie mogli wzyt/ y wyrzadzić/ iedno gdy mu corkē En. lib. 4
 swote dal. Naostatēk iesliż Adāmā/ Sāmsonā/ Dawidā/ Lotā/ Sā: a Ant. 4-
 lomonā y inśy ch wielu białogłowā zdrādżilā/ y wwiiodlā. A ktoż teraz pud slob.
 może bydż bēspiecznym? b Aug. in
 q: f. ex v-
 tro testa.
 Spe. Sax.
 c Plut. in
 Paric.

ROZDZIAL VI

Ali też dopuśczeni maia bydż śaleni/ od rozu-
 mu odchodżacy/ lunātocy/ glupi/ ślepi/ glu-
 sy/ y niemi.

G Lupi bowiem Bześciā żāżywāć nie może. a A bogactwā nā bc. 17. v. 6
 rożność mu sie przydāżā. b zwad/ y rostertow są przypynā: cca. 18. 6.
 mi. c Żadnego sposobu y miāry nie wżywāia w dostātłach/ d Rlat. in
 raz tego drugi raz owego potrzebiu/ zā żadżami idac. d Jesli bogaty/ conui: 7.
 iest niewolnikiem zlotā. e Abowiem co może bydż gorzey a gluptey Sa.
 iāko iudicare peruersē de rebus, stultitē perperam deliberare; uti nequi- e Soerc:
 re praesentibus bonis: in falsam adduci opinionem de his quae ad vitam sunt apud Slob

f *Arist. de honesta & bona.* Uśláduie bowiem nierostropności niewmieszności/
virtu. & nieobyczajności/ zápanietanie niewstrzeźliwości ruscititas & obli-
vitis di- uio. f *A* czym wieśa jest moc/ y poważność/ tym škodliwśa/ ieśli ná
uui. slego y ná głupiego przypádnie. g *Est ergo sapienti seruire, libertas, stul-*
g *Erasm.* to imperare, seruitus. h

Epist.

h Hier.

in Epi :

ad Sim.

pli.

ROZDZIAŁ VII.

Ami z potalánego lojá zrodzeni.

K Toremkolwiek bowiem z Oycá y z mátki worodzona jest iáta
zmáza/ i tákowymi/ polí żywi niezmázana y nieznosna iátaś
nieśládnosti sromotá/ y wáda spólstwie/ quæ increpare vo-
a *Plut. de* lentibus in promptu magnopere sunt. a Niebespieczne są tákowych suc-
libero e- cessiz, w których zárowne są uczestníkami niewczáśnie zrodzeni symo-
ducatio. roie. Są bowiem podgás śmielszy/ y do występu na pedliwśy/ czsto-
b *Iudic. 6* troć potolenie/ plod przyrodzony y własny wygubić zámyśláia/ áby
c *Deu. 23.* przydeť otrzymáli. Táť Ismael Izááká przesládowná : Abimelech nie
7. 2. dla cze go inśego siedmdzieśiat Bráćiey zamordowál. b Nie wnidzie
d *Politi.* tedy Syn nierządnicý do światnice/ áž do dźiesiątego pokolenia. c *A-*
3. *Cap. 3.* ni sie godzi w Kzeczypospolitey pánować tym/ których rodzáiu/ wyięcie
Aristotel. odpędza y spiera. d *Niespráwiedliwieby byto y to/ niecnotliwie zárá-*
e *Casus* zliwie/ á z tego przyśládu odrodkow/ ábo wyrodkow wáżyć/ czúć/ pá-
libro 4. nować y wyśowywáć. e
6. 6.

ROZDZIAŁ VIII.

Ami młodzi w lećiech ábo w obyczáich.

N Te przykre sie y nieznosne zda tego Dáństwo ábo przyłożnistwo/
Ari. lib. ktoremu pánować lá á dopuszczáia/ ámi sie wietszym y wyż-
Pol. szym ma/ zwláżczá gdy tym częś y podczúwosć dostawa/ gdy
a. 24. mu lá tá pozwáláia. a *W*idobny y wdzięczny jest rozśádeť z grybiálosći
Ecclesi. y wdzięczna á mla stárego mądrość/ y świadomosć/ pochwály godny
5. 7. 8. byma rozmyśl/ y ráda tego. b *A*bowiem biáda temu Krolestwu/ kto-
Encl. 8. remu dźięcie przyłożonym jest y pánuie. c *R*ády bowiem stárych/ / /
drzewcámi/

drzew-
ieśi & i
etas. e
Z ten
g Táť
y páno
ty y sto
nie ma

A
czym
odśa

I
tim
dzie
y pomo
ros dede
może e
uere pri
stawań
gnitárst
dánym
dissentiu
táť przy
normam
dziom y
nymi y o
nomen ei
śnosć y
znáczáć/

ciężkość/
s & obli-
a/ jeśli na
rtas, kul-

bezwołam/ y kopjąmi młodym ludzjom. Plut. w nich dośkonalszą myśl d Ari.lib.
i est & intelligentia d Et corporis tantum infirmitas, mentis autem sobri- 7. Pol. 16.
etas. e A tak pomoc młodych / rade starszych / moc y władza maia. f e Lin. li. 3.
A temu między wielę młodych ludzi / starszy gdy śmiały będzie / lepszy iest. f Eurip. a-
g Tak Solon młodziemcą chochy namędrzym się zdał od zwierzchności / pud Plu-
y pánowania odłogzał. h A Gorgias wchodząc / y mówiąc przed dziećmi / tareb.
ty y siódmy rok życia swego / gdy był pytan dla czego by tak długo żył : g Eurip.
nie mam o co bych się mial na starość wstężyć : odpowiedział. i. in And.
h Stob.
fer. 12.
i Cie. lib.
de Sent.

ROZDZIAŁ IX.

Ali niewolnicy / słudzy / ani cudzoziemcy / wol-
ny y swobodny bowiem (ktory rządzi) ma
bydź / a ktorego przyrodzenie niewolnictwem w-
czyniło : tego słusznie od zwierzchności pánowania
odsądziło.

Iest bowiem niewolnik żywa mądrość / a ktorego przyrodzenie tak : a Arist.
nim uczyniło / w insey władzy iest / a Jest część państwa / iakas od- lib. 1. Pol.
dzielona. b Poddani bowiem / y prostacy / rzemieślnicy / ratunkiem c. 3.
y pomocą są ludziem / do tego sposobniemi / & inuenta ad eos usus, qui vi- b Cap. 4.
ros dedecent d Żaden obcego narodu / pánowania łatwo znosić nie c Cap. 6.
może e gdyż prawo y obyčajom państwa tego nie świadomi / ita ut vi- d Eurip.
uere prius desinant, quam vitam alienam discant. niewierni pod czas się pud Stob.
stawiają / swego y swoich pożytkow bardziej przestrzegają / wrzedy y di- e Curt.
gnitářstwá / swoim rozdawaia / y przysposobią. zapłaty za usługi pod- lib. 7.
danym ábo nie oddawaia / ábo odwołają : cum sociis imperii facilius
dissentiant : nihilque rectum ab aliis quam a suis putant : ábowiem im nie
tak przygodniá / iako swego rodzaju Rzeczpospolita się podoba / ad cuius
normam omnia dirigere studeant. Jest tedy trudno / y niepodobno lu- f Epime.
dziom wolnym / y zacnemi prawy á swobodani y wolnościami / náda- apud Di-
nymi y ozdobionymi pod niewolę bydź. f Wolność bowiem virtutis og. lib. 1.
nomen est, seruitus autem malicia. g Abowiem Bog roztązał zwierz- g Epic. a
chność y przełożone z bráćiey swey obierac / y Brolá nieśtanowic / ani ná- pud Stob.
znając / ktoryby z inzego pokolenia był. h h Deutor.

B ij

ROZ. 17. 15.

re. R. P.
didiceru
gyi: al
w tym
seduty
videtur
Quia leg
Quia pr
cumagi

a Psal. 14.
b Josue 6
22. & 9.
18.

Kzemiślina

A
P
flawne
mniey
w ktor
tności
dzony i
dzil/m
wym n
iest om
vdac.
iest: A
chocia
Blächer
bilitati
homin
eienien
pobud
Chelpu
poalä
pocho

Rzemieślnicy. 1. Quia necessario solliciti de victu minus possunt vacare. R. P. 2. Quia suis operibus inveniunt rerum usum & experientiam non didicerunt. Libere enim talo mie ten ma sódzié / ktory sie práwá nie w-
 czył / ále raczy okolo rzemiosła: y in sych rzeczy sie bérzige / lepiey wnie-
 w tym náuczyć / y poródzić co do niego należy / záczyn do práwá / y do
 sádu bynamnicy nie należy tákowsy. 3. Quia auctoritatem Magistratus
 videtur ininuere cum alii non opifices opificibus parere coguntur. 4.
 Quia leges ad iuum quassum accommodarent, experientia probabile est. 5.
 Quia probabile est diuites quibus opificia non necessaria minus posse cir-
 cumagi affectibus.

ROZDZIAŁ XI.

Ali zmiendacy / *sordidi*, nieznáiomí / nieślá-
 chetni / y nieślawni.

Pługamy sié ktorych ánimusze / y zmysły są zepsowane y skázo-
 ne: próstacy / nieznáiomí / skápymi / nieuczciwymi są ktory rá-
 tunku sábie sámy w wielkiego potrzebiu / nieśláchetni / y nie-
 ślawnemi są / ktory cnoty nie potrzebiu / nie prágna / y w niey byna-
 mney sie nie chwiega. a Eśláchetni á zaci bawiem ái miáni bywáig /
 w ktorych cnotá przedkow ich wrodzona iest / y dósłátti. b Eśláche-
 tności zacność tá iest / ktora pochedzi z dobrego rodziáiu / spániáły y vro-
 dzony iest / ktory od przyrodzenia swego y ród u bynamnicy sie nie odro-
 dził / nie odstąpił / y nie wytroczył. c A ták iednym zacnym y vrodzi-
 wym meżem w sytá sámlia ozdobe swé ma. d Eśláchetność á vrodá
 iest wmyślu y álá wmiátkowanie. e W śláchécu / moze to mowić / y
 vdać. (Pise Democritea.) Dobry á cnotliwy słowiek / śláchetnym
 iest: á ktory ná spráwiedliwosci nie zásiádl / y do niey nie ślánia sie /
 chociáby z rodzicow dobrych y lepzych niż Jupiter ród swoy wiodł / nie
 śláchetnym sie sstawa. f A ták w sytcey cnotliwi á pobożni záwse no-
 bilitati fauemus á z Rzeczypospolitey należy / y przysli sá iest nobiles esse
 homines dignos maioribus suis. g Spániáły y vrodziwy bawiem fosi /
 éieniem biéga ábo rozgi bywa rzádzon. Lemowy zási áni ostrogami tyra
 pobudzon. h A náosłátek lepiey y wéziwicy iest áby sie z éitbie rodzi-
 celpili / á niżeli ty z rodzicow. i Nieśláchetny tedy y niewéziwy iest
 pokálanego józáf syn. k Ani bawiem rá tym sílá należy / sá d iestes y
 podódziš / ále iálowy iesties / y miálbys bydz. l Záczyn bawiem: y
 to /

1. *Laer. li.* to / y nasienie w szkie pożyteczne / y dobre bydz nie dlatego że sie na do-
6. *cap. i.* brey roli wrodziło / ale że dobrze wycho-
m *Soc. ap.* ceronowi nieślachetność / y nieśpamiłość była narzucona przed oczyma /
m *Soc. ser.* dojęc natym powiada mi jest mnie moim sprawnim ślachetnym y sta-
84. wnym bydz / anżeli przodkow mniemaniem szyczyć sie / a chęć / y
n *Cic. in* tak żyć / abym potomkom moim ślachetności / y wagałości mojej był
Ora. *con-* pogatkiem / y cnoy przykładem. n Także Sokrates bierzcie sie z tego
tra *Salu.* chęć / jez podtych y nieławnych przodkow rod swoy prowadził y wy-
o *Ant.* in będz abowiem ode mnie (mowil) rodziuu przodek y pogatki sie
Mel. *pars* zaszgl. o
2. *ser. 29.*

ROZDZIAŁ XII.

Ali ci ktorzy dostatku nie mają. *Quorum res angusta domi est.*

Bogactwa; y mądrości dostatek / bowiem wśelkich rzeczy / po-
 a. Ari. lib. 1. ytkom y przyległościom / y użytom w gospodarstwie & ciuili-
 2. Pol. 5. tatione są przyległe / y w mieście płac trzymają. a Niedostatek
 bldem li. czyni zaśie praelatum magistratum gerere & in ocio viuere non potest.
 a. Pol. 9. b Abowiem we wśelkich rzeczach piemadze są potrzebne bez ktorych
 c Dem. 1. nic doskonałego bydź nie może. c A w tych rzeczach ktoryy bogactwoy
 ol. przemagają y prześadzają / disciplina & nobilitas existerre solet. d Dosta-
 d. Ari. lib. 1. tko / bogactwo / dawniatim sposobem żączy / abyś w wielkiej a nar-
 2. Pol. c. gley przysgodzie / y toniey latwiej się mogł sprowadzić / y gotowym stać / a
 2. do tego / abyś cnotliwego y sąciwiałego przyjaciela / y sąsiada swego
 e Socra a- w niebezpieczeństwie poratować mogł / y podupadłego zaterzymać y podeprzeć.
 pud Stob. e Abowiem pierwszy sposób bogactwa iest / habere quod necesse est, pro-
 f. Sen. E- ximus, q 10 i tak est. f A w mądrego y białego głowiciela one wiewoz-
 pist. 2. li są / v głupiego y niecnotliwego w powadze / y w wielkim poważeniu /
 g Idem abowiem ille his nihil premitit, huc verò permittunt illa omnia. g A-
 Epist. 116. le iednak iako są sąwoda y trudnością niebożnyim / tak pomoc y poradę
 do cnoty / pobożnyim y cnotliwym. I tu piękny przykład może przytoczyć.

2. Pol. 5.

Idem li. cniy zaśie przelaram magistratum gerere & in ocio vivere non potest.

2. Pol. 9. b **A**bowiem we wszystkich rzeczach pieniądze są potrzebne bez których

c Dem. a. nic doskonałego być nie może. c A w tych rzeczach stony bogactwo

ol. przemagać y przebodzić / disciplina & nobilitas existeret. d. Dosta-

d Ari. lib. ekow/ bogactwo / dworacim / pofohem zazryw / abyś w wielkiej a ną-

4. Pol. c. grey przyszedzie / y tomye latro / nie mogli / prawic / y gotowym stać / a

8. ... Os tego/jejis ciolotowego / zachowalego przyjaciela / y losada twego
c. 8000 4 - m niechcisz / u narotomac / m ad / m nadpind / m ositum / m i / m t / m

rud. Scab. c. *Xanthium micromis* (syn. *hagorum*) iust / habens quod non f. est. pro-

f *Sen. E.* ximus, q 101 lat est. f *Al* y madroca y higuera alomiera onemmemor

piś.2. li fa/ v głupiego y niecnotliwego w powadze/ y w wielkim poważeniu/

g Idem ab omni enim ille his nihil premitit, huc verò permittunt illæ omnia. g A=

Epist. 116. le iednat iato ša žarvoda y trudnošcia niešbožnym/ tāt pomocu y porada

An æquum sit nominum perditorum aut egenorum inopiam cupiditateque supplere calamitate? In quo placet Scipionis Æmilianæ ratio, qui cum Servius Sulpicius Galba, & Aurelius Consules in Senatu contenderent, uter aduersus Viriatum in Hispaniam mitteretur: Patribus suspensis atque eius sententiam expectantibus, neutrum placere respondit: *Alter ni-*

hil

bil b
perio
annes
gunt,

Ich
m
pedd
da. I
nabe
ron
ziem
mif

A
świct
pofo
mi/ x
prode
stro
cnoty
oblud
ex vir
multo
cnotli
ieft ro
ninu
leres,

hil habet, inquietus: Alteri est nihil satis, non minus periculi incipia, quam ab avaritia subesse indicans. 10.
annes Marianna de Rege Instituen: lib. 3. fol. 216. h Nec facile, emer-
gunt, quorum virtutibus obstat: Res angusta domi. i.

h Lucres:
lib. 8.
i Luu. sat.
3.

ROZDZIAŁ XIII

Izcy mają być przelozeni / y ktorzy do zwierz-
chności przypuszczeni / o roztążniacych (a trotko
mewiac) powiedziało sie : słuchający / zaśie y
peddani ad Rempub. bene constituendam sposobni be-
da. Naprzod iesli sa iednostayney bogoboyności /
nabożeństwa / pobożności / y w wierze ku Bogu /
rowni w cnotach / nie nązbyt ziednoczeni z cudzo-
ziemskimi obywatymi / ale przyozdobieni / nauka-
mi słachem ości szczerobliwosci.

a Cic. act.
6. in ver-
ren.
b Plin.
sen. li. 14.
c In ser.
quodam.
d Cip. li.
4. Episto.
e Aug. 19.
de ciui.
Dei c. 24.
f Id. lib. 3
con. Gau.
cap. 15.
g Sen.
Epist. 91.
h Era. in
Epi.
i Plur. in
milit.
k Cama.
l Horat.
Epip. li. 1.
m Curr.
lib. II.

Abowiem rownym y podobnym nabożeństwu omnes mouen-
tur. a Ktā nabożeństwie bowiem / y bogobeyności żyrot za-
wist. b Cykory w zgromadzeniu / a w trwodze iesles Bernat
świety mow / pobożnie ży / porządnie / zgodnie / a w towarzysztwie / w
pokorze / y w roztropności porządnie / w towarzysztwie / z bliźnie-
mi / w pokorze / y w ciachoci Bogu. c Nulla enim administratio Reipub.
proderit, nisi Deus verus colatur. d Ektami wiec bowiem nabożeń-
stwo rożnemi nadrostlone bywa. e A gdzie nabożeństwu nie maś /
cnoty rożytkie wstaia. f Prawdziwe / to wprawdzie / nie w fałsu / y
obludzie trwa / y stoi. g Et illud demum est bonum & optabile quicquid
ex virtutis geritur imperio. h tey bowiem skutek iest y effect in vius
multorum diffundi. i A tak łatwe panowanie / y zwierzchność / nad
cnotliwemi / y bogobeynymi. k W obywat y w cudzoziemcach / gdy
iest rożne nabożeństwo / y obygaie. Jātym pochodza rożne wmyśly y a-
nimusce. l Nam oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi: Sedatum ce-
leres, agilem gnaumque remissi. m Jednegoż tedy prawda y nabożeń-
stwa mają być ci / ktorzy pod iednym Panem / y w ier: chności
chcą żyć / y trwać.

ROZ-

ROZDZIAL XIV.

DKuga / ieśli nie nązbyt bogáci / áni vbodzi/ ále w bogáctwie y w máietności równi / á w mierze obdárzeni / y vszláchceni. Abowiem mierność we vszeláctich sprawách nalepša / łatwiey dobrym / y vcziwým sprawóm podlegáią / łatwieysza miedzy rownymi zgodá / mnieysza nie- nawisć / rzadkie zdrády / oszukańia y zazdrości / be- spieczniejszy jest miásto. Możliysze y bogátsze / w obfitość przeciw nieprzyaciélom / łatwiey wszy scy znášáią ciężary Rzeczypospolitey. *Aristot. lib.*

a Plat. de 4. C. II.

amone.

b Ari. To-

pi. 3.

c Plutar.

de amici.

d Caro

ma.

e Aristot.

Pol. 4.

ABowiem rowny z rownym záwze przestáie. *a* Siquidem tale additum tali, facit id ipsum magis tale. *b* Mierności y stro- mości przestzegay / (*Pluth. piše*) ktora záwze przyiacioly przyiacielom / miásta miástom / towarzysze towarzyszom ziednága / y sposobia / mierność bowiem włásta / á przynależáca ludziom iest. *c* A rowny z rownymi łatwie przestáie / y obcuje. *d* Media ergo possessio bo- norum est optima, quia facillimum est obedire rationi. *e*

ROZDZIAL XV.

TRzecia. Dpátrowana / y wmiarłowána ma bydz / nie tylko kształt / sposob / wielkość y má- łość miejżczar : ále też szerokość / y możność miásta / ábo mieysca / znószeni / y zrownowáni má- ią bydz zobopolnie / ktorzy cnota / szláchetnościa / możnościa / szczodroblwościa / bogáctwo y máie- tnościa / iedne drugich przechodzą : A nád to trze-
bá

bá m
żniew
spole
prze
prze

Zstufni
dzenia
aby sie
ral / y
przyw
domni
zmocn
trwac.
lagodn
idz roś
wladz
trzeba
sto aby
spolite
tym w
Hinc a

Csiew
legit

7.
bá mieć baczość y staranie / aby wietrza / y mo-
żniejszy cześć była / przychylniejsza tey Rzeczy-
spolitey / ktorą stanowić zamyslał / y w twym tó
przedsiewzięciu masz / one milując y całosci iej
przestrzegając.

Zawsze bowiem dobre wszelkie przedsięwzięcia / y postanowie-
nia / wszelką Rzeczpospolitą dobrą stanowią. a *Al moc y po- a Ari.lib.*
ważność zwierzchności / tã daleko mocniejszy jest / ktorą sie po- *8 Pol. 6.1.*
stusni bęzyca. b *Al tak słowiek pospolity / a do Rzeczypospolitey rza: b Liunius*
dzenia sie biorący / według pospolitego zwoyczaju żyjąc / składając sie ma / *lib. 9.*
aby siebie samego / do ich przyrodzenia sposobiał / właśnie / o tym sie słą-
zał / y wywiadował / w czymby sie pospolity słowiek kochał / y czymby
przewiedziony / y nakłomiony / snadnie k sobie mogl bydz / dotąd ażby
domniemaniem cnoty / y wiernością / a statecznością sporządzona / y
zmocniona w swej mocy zwierzchność w powadze mogła zostac y
trwać. c *Maia bydz w prawdzie prawà srogie stanowione / a lżej y c Plur.de*
łagodniejszy / a niżeli za sie rosfazuią / y w sobie brzmią karac / y porażność *Polit.*
ich rościągac. d *Nie niniey a niżeli / nąd nie spełna rozumem karą y dPlato a-*
władza ich ma bydz zlecona / abo rozferzona. e *Abowiem takowa po- pud Stob.*
trzeba jest iako ognia / do Rzeczypospolitey przystepować / nie nązbyt bli- *c Stobene*
sko abyś nie wgarzał / ani daleko / abyś nie oziębiał. f *Al tu dobru po- f Arist. a-*
spolitemu / wszystko ma bydz ściągano / znosono / y czyniono / abowiem *pud Stob.*
tym rodzajem bydz / gdy nie do prywaty sie swej nie zaciąga. g *8 Lini.de*
Hinc amor est, alieni velle bene, eius gratia. h c.1.lib.4.
h Aristor.
Reth. 2.

ROZDZIAŁ XVI.

O Rofkazuiałym / paniuiałym / y słuchaiącym /
ingenere sie powiedziało / ktory / y iaki ma
bydz. Już tu paniuiały / y rosfazuiały / dzieli
siewłasnie *in legitimum* y niewłasnie *videlicet in il-*
legitimum, według ktorego *respectu* y istności /
C *kształty*

kształty Rzeczypospolitey dobre są iako Jedno-
władztwo/ Monarchia/ Arystokracja/ gdzie zna-
mienitszy Rzeczypospolita sprawuią/ y rządzą. Ty-
mokracja/ ić. Albo nie prawne/ y złe/ iako Tyrani-
stwo/ Oligarchia/ to iest/ gdy sie kilka możnięszych
spiknie/ ktorzy według wpodobania swego Rzecz-
pospolita kieruią/ y nad nią przewodzą/ Demokras-
tia/ tanię własnie *Es abusive* tak nazwana/ a nas-
zwiśta/ niegodna iest. *Arist. lib. 4. Pol. Cap. 8.*

Rzeczypospolitey/ trzy są kształty/ y sposoby/ tyle też od ich odle-
głości y wytrócenia: iakoby ich wyforzemia/ & euerfiones.
Należą tedy do Rzeczypospolitey/ Królestwa poważność/ zwierze-
chność/ y ta która iest w mocy dobrych y bacznych/ a trzecia ta która z bła-
cunka/ albo z dosławnu nazwoysto otrzymała/ która przystoynie może nas-
zwąć centum potestatem. Która też niektorzy Rzeczypospolitą nazwuią
y mieć chcą/ z tych tedy wszystkich najlepsza iest królestwa. a Cunctas e-
nim nationes, aut vrbes, aut populi, aut primores, aut singuli regunt. b

a *Arist.*
lib. 8. E-
thic. c. 10.
b *Tacitus*
lib. 3.

ROZDZIAŁ XVII.

Pierwszy tedy sposób albo kształt Rzeczypospo-
litey/ Monarchia/ Jednowładztwo albo Kró-
lestwo iest: w którym ieden sprawuiami/ y cno-
tami zacnięszych/ y najsławnięszych. *Successione*, albo
wolnym głosem/ obrany według sprawiedliwych
wstaw y praw/ ku pospolitemu poddanych dobre-
mu/ y pożytku/ sprawiedliwie nayszszę zwierze-
chność otrzymawa.

Król

K
ne qui
przew
własni
że iest
aboru
y strzy
abo P
mestw
w pot
wdzie
ty wist

I

T

Król
dzied
bnym
te iak
ścią/

N

żeś symy
ny Josue
guini del
Krolem
nego przy

Jedno-
sie zua-
39. Ty-
Tyrana-
ieyszych
Karcz-
mostr-
/ a na-

d i-
euer fiones.
66/zwierz-
ktora z b-
e moze nac-
nazywaia
Cunctas e-
unt. b

pospo-
o Kro-
/ y cno-
ne, abo
liwych
dobrze-
wierz-

Krol

Krol ma bydz Bozym milosnkiem / abowtem ludzie mnicy sie
obawiaia inuultum, abo co nieustunego pati a principe si Dei
cultorem eum putant, a Et magis timeat ne quid mali faciat, quam
ne quid patiat. b Przynaiey mu tez aby panstwo w dobrych obywat-
przewyzzal. c A niechay tez rozumie / Rzeczpospolita bydz nie swoia
wlasna / ale samego siebie w Rzeczpospolitey bydz. d A ma pomniec
ze iest Krolew / zc. e W naukach / y wzgonych ludziech / ma sie zakochywa-
abowiem bez nich iest iako okret / abo lodz bez stermita : a ptak / bez pior-
y strydel. f A tak gdy Agesilaus byl pytan / iakiemby cnotami wodz /
abo Panowieciec mia / Odpowiedzial : Naprzeciw nieprzyiacielom
mestwem / smialoscia / przeciw poddanym zyczliwoscia / y kasciwoscia /
w potrzebie / rada / y dzielnoscia. h Y Alphonsus : Wielka wpra-
wdzie rzecz iest / mowit naprzeciw nieprzyiacielom i Setmanem / ale tez
ta wiad- do wszelkich cnot poddanym wodzem y pobut- bydz. i

ROZDZIAL XVIII.

Takie panstwo / y krolestwo dwoiakie. Za
dwoiakiem iego dostapieniem / y otrzym-
niem / znayduie y pokazui sie : Jedno wolne /
Krola wolnym glosem obieraiacych : Drugie
dziedziczne / ktore successionie wlasnym / y potrze-
bnym prawem / za Pana przyznawac musi : a Tam
te iako przelozone tak temu / godnoscia / zacno-
scia / moznoscia przewyzzone / y przesadzzone

Naprzod iz od samego Boga postanowione / y od niego zatrzy-
mane. b Tak obrany Saul / Dawid / zc. Tak Dawid nie
starszego Adoniasa / ale Salomona syna obrat / ani Moy-
ze syny swe namiesnitami postanowil / ale z inzego pokolenia obra-
ny Josue. d abyśmy rozum ieli / y widzieli panstwo in populos non lan-
guini deferendum esse sed vitz. c Potym tez Edziornie ludu przed
Krolew Saulem / przez obieranie stanowani byli. f a. Ato wiem o-
nego przyrodzenie niechciliwym & inuitis wtraca / y podaje / tego dobro-
wolne

a Aristot.
Pol. 5.

b Plut. de
doctr. pri.

c Pitta. a-
pud Stob.

d Sen. E-
pisto. 105.

e Cur. li. 1

f Petri
Rau. in

Epistola.
h Stobe.

serm. 52.
i Panor.

li. de ge-
stis Alph.

re.

a Aristot.
Pollit. 3.

Cap. 5.

Rhet. 1.
cap. 8.

b Den. 17.
14. 15.

c 1. Reg.
10. 24.

d 1. Par.
27. 3. Re.

10. Neu. 3.
E 34.

e Hier. in
Epist. ad

Tit. ca. 10.
Epist. 64

libro Ios-
ue & lu-
dicum.

g Tacit.
1. Histor.

h Plinius
Paneg. 1.
i Tac. 1.
Hist.

wolne postanowienie / y rada iednostayna chetliwym podanie / y okazule.
3. Wier on iak kolwiek y iakie kolwiek plci / kondycyey / bądź nierozum-
ny / głuhy / ślepy / zé. za godnego musi bydz przyety / y miány. 4. Do te-
go on nie moze temper placere y przyiemnym poddanym bydz / á tak ani
też miorowány. 5. Abowiem chociaż krolmi sie rodza / przecie obierani
bywają / y potwierdzeni / iesli wolaşcza wiele bráciey iest / ábo też ie-
dnym porodem bliźniatá / zrodzeni / rowni / y nierowni we plci. 6.
Abowiem tam niedostátku namiestnikow / y successorow obawiać sie
trzeba / á w niedostátku potrzeba tego nieśie áby był obran. 7. Quia ma-
gis est terule dominium, electio autem libertatis & virtutis indicium. g
8. Ponieważ obrány bázciey okrzestony / y ograniczony bywa prawy y
skromniey sie rządzi. 9. Latwie sie odradza w Tyranná ktorego vterus
Regem facit, habet enim regnum non habetur ab eo : á co chce y zamysli /
iednostaynie / y nie rozmyslnie czyni. 10. Abowiem bázciey sie onego
obawiają ideo o titur : tego záśie miłuią / czcą / ważą / baniuą / y pomocy
dodają / á v swych bezpiecnieyszym iest / ktorego sami sobie obráli. 11.
Quia ille multis infidis est subiectus eorum qui spe regni ducuntur. Co vey
nił Absolon Dawidowi co sie aştáło w Anglię / Scotię zé. Y gdzie in-
dziej / iesze tego czasu przytráfia sie. A nie dawno w Moskwie. 12. A-
bowiem potomek / ábo namiestnik iesli iest máły w leciech / inż nie máś
Krolá / ábo śludy krolowscy / ábo niemowiatká / za krolá ma bydz poży-
tány. A tak rządźcieli y pánuiący wszytkim ma bydz obrány ze wszy-
tkich. h Optimum enim quemque electio inuenit. i Nasci autem & ge-
nerari a principibus fortuitum nec vltra aestimatur. Cooptandi autem & e-
ligendi iudicium integrum consensu enim monstratur. Tacit. & Plutar: in
Regum Apoph. mowi.

ROZDZIAL XIX

Takie páństwo / y krolestwo nád inşe iest za-
cnieysze / godnieysze / przeważnieysze / lepsze / y
chwałebnieysze / ma bydz tedy nád inne kştal-
ty Rzeczypospolitey wzięte y przyiemne.

Naprzod

N
sam ie
iedny
chne
wodzin
by nie
miało
Kond
iest ted
mostw
cem rz
Kragle
iest pr
pod ie
dzy w
wiedli
wiem
mieśa
u. Na
Ma le
sney n
chwał
rudine
wam
ktore p
dzone
bázjo

P
żaym

y okazyte.
nierozum-
4. Do te-
/ a tak ani
e obierani
bo też iez
e pści. 6.
bawiać się
Quia ma-
diciūm. 8.
e prawy y
ego vterus
y zamyśli/
się onego
y pomocy
obrali. 11.
ur. Co vcy
y gdzie in-
wie. 12. A-
uż nie mąs
ydz poez-
y ze wśy-
tem & ge-
autem & e-
Plutar: in

K

e iest za-
lepiej y
e křtal-

NAprzod. Gdyż pisma świete nas nauczaia / ktore prawa / Roz-
le / y ich sposoby / vstávy stánowia / y podáia / poslušnemi ro-
stáuiá bydz / y nabážícy wychwálaia. a 2. Abowiem Bog a Deu. 17.
sam iest Monárcha / y iednowładzca / nitá y ziennie. 1. Thrysius Pan 1. Reg. 9.
iedyny / y własný / głowá / pánem / krolem / y iednowładzca iest pomfel 17. Mat.
ehnego Kościola swego / ktory po nim sámy y iedynym głowá praz 27. Rom.
wódzimie iest nazwany iednowładztwem. Abowiem y iednowładztwo 3. Tim. 13
by nie bylo / gdyby dwoie ábo troie iednym rázem záraz y iednostayne 1. Petr. 2.
miało Monárchy y głowy sobie postánowione. 4. Takowy byl Adam /
Kráč / potym Chaldejska / Perska / Assyryjska / Rzymiska Rzeczposp:
iest tedy nastársa. 5. Jest kázo przyleglá przyrodzeniu / ábowiem do-
mostwo / y sprzet domowy pod iednym pánem / iednym stárym / y Wy-
cem rzádzone bywa : iedno stóice wśytkiego świaáta y kádey rzeczy oz-
krágley / śrzedni ieden punkt / ábo Centr : kády z osobná / iedná gtowá
iest przyozdobiony / iednym sercem wládaiacy : á żoráwie / y pśgoły /
pod iednym krolem / ábo mátká rzáđ swoy máia y wióda. 6. Jest mie-
dzy wśytkiemi napóżyteczniejszy. 7. Jest náspokojniejszy. 8. Náspáz-
wiedliwszy / y słusniejszy. 9. Jest námocniejszy / y możniejszy : ábo-
wiem ziednoczone. 10. Mniejszy niezgody / y nienawisá / zrády y zá-
miešania. 11. Piśnie umie pánowáć / ktory sam : y dlugo pánuie.
12. Ná iednego roztánie / rychley poslušnemi sá / y piśniejszy vsluga.
Ná lepiej stáranie / y pieczolowánie o Rzeczpospolitey iáko o swey wlá-
sney non vt breui deferendam. 14. Te mądrych lúdzí świaáectwá wy-
chwálaia. 15. Od wśytkich pospolicie obierány bywa vel ad eius simili-
tudinem reliquz instituuntur. Przykłády opuszcáiać / to tylko przyda-
wam : optimarum Reipub: formarum , náylepiej iest iednowładztwo /
ktore pokójnymi / y cnotliwymi / á słusnemi prawy okrešone y ogro-
dzone iest / á ktory się bęży / y tego vzywa / przyrownywa się ábowiem
kázo sposobnie & conspicue accedit ad patriam potestatem. b

b Arist. 3.
Pol. ca. 7.
Cic. 3. de
legi. Plu.
de domi.
vniu.

ROZDZIAL XX.

PRzytoczymyśy takie rzeczy / o Jednowlá-
dztwie / przyczyny ktoreby y takie mogly bydz
dane : Dla czego krole sá postánowieni / wwa-
żamy teraz.

Naprzod

C iii

Dwie

DWie przyżynie są / dla których iako bage zwierzętność Krole-
wstwa jest ustawiona. Pierwsza. Aby sprawiedliwość od nich
zachowana była / czymby była zatrzymać / ludzka przyjaźń. Bo
coby za żywot był / ludźi na świecie nieścisłych / gdyby możnięcy po-
dle / y mniejsze ciśnili / a przez moc podbiali / sobie do swego posłuszeń-
stwa / nie młgę bagenia / ani na żadną zwierzętność / ani na prawo.
Druga. Aby obywatelom państwa swego szczęśliwości / y spokojnego
życia / od nieprzyjaciół postromić / obrońcami byli. Abowiem potrze-
ba życia spólnego ludźi między sobą zgromadzić / a iakoby przyrodzo-
nym nieiatim towarzystwem w iedność złączyła. Gdyż tych rzeczy quae
hominum vita deliderat sine aliis parare, & consequi nullo modo possemus.
Przeto istius societatis, sunt duo principia. Ratio & Oratio. Czym od nie-
mych zwierząt daleko różni jesteśmy / w każdem z nich przyrodzenie mać
wszystkiego stworzenia / dala prawu żywotowi / dostateczniejszy / y ozdo-
bi ślaczemniejszy / głowiekowi zaś rozum / który rzeczy potrzebnym ku
życiu ogólnemu wynayduie / z tym wynalezionem są nieślizone nauki /
ktoremi tak są utwierdzone żywoty ludzkie / i wielka różność jest w ży-
ciu / y sprawach ich z bestyami / sama tedy wymowa / która jest wykład-
czem rozumu w naukach / y sprawach / nie tylko tym nas iednoży / ale wie-
le innych pożytków żywoty ludzkie spaja. A choćby też żadna nas potrze-
ba / do społeczności / nie ciągnęła / tedy byśmy przyrodzeniem nie ośli te-
go stąrania / od którego do złączenia / jest w nas takowa chęć. Abyśmy
szukali towarzysów żywotem naszym. Napiertwie tedy jest złączenia
pragnienie / między niewiastą co jest ieden dom w którym są wszystkie rze-
czy spolegne / stad też jest przeniesienie do drugiego domu : Bo bracia /
siostry / powinnowaći innych / gdy się ożenią / nie mogą się zmieścić w
domu iednym / rozisć się muszą w drugie domy. A tak z iednego domu /
wiosły wiosły tanquam propinquorum coloniarum : Potym ze wsi / poszły y
rozmniożyły się miasta / ktore są obwarowane mury / y nadane prawy /
rozniemi naukami / rzemiosł różnych osadzone ; humanum convictum gra-
torem & tutidrem efficientes.

APrzeto ięśliby nie były od iednego rzadzone także zgromadze-
nie / seruari hominum conspiratio non possit. Bwien takowa
chęć panowania / żeby wśscy rozstawiać chcieli / a żaden w po-
słuszeństwie / o drugiego byż nie chciał / jest też takowa chęć / rzeczy każdej
w ludzkiej / żeby łatwie zgwałcić prawo humanarum societatis, a iako in na-
uigatione & tempestate ad periculum aliquem nauclerum & gubernatorem
confugimus, tak też mamy się uciekać / a z pilnością szukać dobrze ogone-
go / y

osć Krole-
osć od nich
władzę: Bo
niechby poz-
pośluszeń-
na prawo,
dokonywa-
em potrze-
przyrodzo-
rzeczy qua-
possemus.
m od nie-
nie mądr-
z / y ozd-
ebnym fu-
ne nauki/
jest w je-
wykładu
y ale wie-
as potrze-
ie wli te-
Abysmy
złączenia
życie rze-
o bracia/
nieścić w
go domu/
/ posły y
e prawy/
atum gra-

omądze-
takowa-
en w po-
y każd-
fo in na-
natorem
e pozona-
60/7

go / y sprawnego rządziciela państwa iako y miasta / Ktoryby Rzeczpos-
politą a quo iure administraret. Bo iako nam powiedział Klekiasz /
roby nas pewnie nie minelo / Vbi non est gubernator, dissipabitur populus.
A iako bacym iż członki nasze v ciata / rozne mają moc swą z osobną a
ciata samo bywa sprawowane / iakoś mocą wielką / ktore jest spraw-
wszystkich myślow : tak żeć też jest wiele członkow miast / y mieżan
roznych domow / ktore iedną zwierzchność rządzi / iednym rozumem.
Klawet y inſze rzeczy wszystkie / ktore są w iakim porządku / do głowy się
ściągają mają / a głowa iako Krol wszystkich rądzi / y wszystkim rozkazuje
włać ma : co możemy obaczyć na niektórych niemych zwierzętach / zwla-
szcżą pospolity przykład widać na pszczołach / ktore nam widać uia imaginem
quandam Reip. Coż ten świat : ktorego części dżiwna sprawa złączone
są / ięsbity nie był rządzon / a sprawowan a celesti numine vpadły zaiste.
Ale podobno y ludzie pierwey qui passim more bestiarum in agris vaga-
bantur, & viſuſerino sibi vitam propagabant, ſtoro iedno takich meżow
należeli virtute & consilio insignes, ktorzyby ie błędne na iedno miejsce
zgromadzili ex feris ac imannibus mites ac mansuetos reddidissent bez po-
żytku ci wszyscy takiego nad sobą przelożyli / ktorzyby nie tylko był pożyte-
czny ale cum iusticia coniunctam haberet prudentiam. Dla tego rozro-
pność / ktora nie ma złączenia / z dobrocią / albo szczerością / chytrością
nazywana bywa : a sprawiedliwość / przez mądrość / mało może być
pożyteczna. Przetoż tedy ci ludzie ktorzy nad sobą niechcieli mieć zwierz-
chności wiele / podali się iednemu rozkazaniu / ktoremu nawisecy wſi
nad inſze / ob intelligentiæ ac bonitatis opinionem aby on w dobrej spr-
wie lud rządził. A nie tylko w meżow (iako mowi Herodotus) ale y w
wszystkich ludzi dla dobrej sprawy obrani / y postanowieni są krolowie.
Ani przedtym krolowſkie przychodziło : ale nalepſszemu z nich do ſufunktu pod-
nie było / o ktorym nalepiey rozumieł R.P. fundamenta, concordiam, in-
quam & iusticiam sancte sapienterque conſervaturum. A iako sprawiedli-
wość / do zachowania zgromadzenia ludzkiego / ktorzy iednego prawa v-
żywają / per seipſa plurimum valet : tak też principatus libido ktora huma-
nas leges diuinasque contemnit, wmyſły ſłabeckie / niedzy ktorem / iako
miedzy żywoty wpyła się mnożyć nie narodzić y ſpor / do rozmnożenia
ſtawy / y możliwości przeszkadza. Potrzeba tedy krola meżnego / ktorzyby
meżnie od nieprzyjaciół bronil Rzeczpospolitą / one / ktora jest pod mocą
iego. Bo każdemu głowiekowi lex naturæ iubet & ius gentium præſcri-
bit : vt qui se tueri non poſſit alteri commendet, Y onych dawnych
fow,

bow/ każdemu miastu był osobny Krol: potym inszych miast w przyle-
głym państwie dostawży wielom/ rozkazywać pogeli. indeque regiones
à Regibus vocatz sunt: Ktore Rzymianie prowincjami nazywali. A dla
tego tedy Krol iusticia & fortitudine, ceteris prastare debet vt aequitate ci-
ues inter se conciliet, R. P. od nieprzyjaciół vt vi & armis tueatur. A tak
iuz może zrozumieć dla czego iest obrany Krol/ y czego mu naypilniey po-
trzeba iż nie tylko ma bydz armis decoratus, sed etiam legibus oportet eum
esse armatum: vt vtrumque tempus, bellorum, ac pacis, recte possit guber-
nare: à wsakoz. Melius est regnum Regi à Rege optimo, quam lege optima
Politicorum 3.

ROZDZIAŁ XXI.

O zacności dosłoienstwie Krolowskiey.

Dla ktorych przyczyn/ imie Krolowskie zda się nam bydz wiele-
kie/ à prawnie święte: dignitas verò eius & maiestas an plissima
est. Dla tego iż oni broniąc societatis hominum diuinam pro-
uidenciam imitantur, cuius proprium est regere & moderari vniuersa. Goe
dni tedy tego od nas vt dandis conseruandisque vitæ commodis, naywyż-
szego onego sprawce aby byli zwani Vicarii & ministri, quin etiam terre-
stres quidam Dii vocentur, ktorym pismà święte zajązuić nam/ quidquam
detrahere. Przetoż nà to miewmy baczenie/ choć widzimy w wielu rze-
czach/ iż są ludzie iedni nàd drugie/ àle Krol/ dignitate & honore, non hu-
mano sed diuino wszytkich przechodzi. A nie dżwo/ bo ieden medrzec Po-
ganiści powiada. Regens naturaliter dignius est recto. Jakoż y Wergil-
ius/ Ktorey Rzymianzy zowie bydz Pány wszytkiego świata/ gentemque
togatam, Ktorem przymiotani/ chce aby byli przyozdobieni.

*Tu regere (monet) imperio populos Romanæ
memento.*

A tak iesli wietśa zacność iego/ czytaż bęrsz możność? prastantior vir-
tus? Jàprawde Krolowśta będzie maxima & eximia, quæ non vniusmodi
incolumitatem sed vniuersam ciuium vtilitatem salutemque conseruat. Po-
rus Indyjski Krol gdy był pytan od Alexandrà/ iakoby go też v siebie
rozumiał: Regie, respondit. Tym iednym słowem zamtynł w sobie
rzeczy Krolowi należące/ nam non est vlla tanta autoritas & potestas, quam
Regia maiestas suo sinu non complectatur. Jàko v inszych narodow/ w
iakięy

iakięy m
quibus e
ve nerari
fo za sw
Alexand
Kiozat/
brant lou
nihil por

T

statem m
czyni po
miejscu
spolitey
falicitate
oportuni
ludzie by
bene bea
vitæ rati
Krolowśt
zle oby
tum soci
ti ktory
Hal/ m
O tym si
sprawie
by nie by
omnino
quam int
pilności

w przyle-
e regiones
li. A dla
uitate ci-
tr. A tak
ilnicy po-
ortet eum
ffit guber-
e optima

iątkiej wadze bydź imię Krolewskie w Indow zwłascz / a Persow
quibus erat moris non secus ac diuinum quidam Simulachrum. Regem
venerari, zdał sie ten sobie tam za wielce szesliwego / a prawie iak-
ko za swiety znał to sobie pogytal gdy mu sie przydalo Krola widziec.
Alexander wielki to imię sobie miał iako za ewiecie. Wiele innych
Kiażat / y Monarchow / ktorzy sie o to imię starali. Sed & Fodex cele-
brant louem ipsum, non aliud magis nomine quam hoc: quoniam Rege
nihil potest esse inter mortales immortalesque praestantius.

ROZDZIAŁ XXII.

O urzędzie Krolewskim.

ydź wiele
mplissima
nam pro-
erfa. Soc
naywyż-
iam terre-
quidquam
wielu rze-
e, non hu-
drzec Po-
y Wergie-
entemque

Tedy który jest sprawcą Bożym / in principatu: eius mu-
nificentiam & bonitatem in administratione rerum studiosè,
& diligenter emuletur: non ad libidinem, & avaritiam pote-
statem transmittendo, ale ad iustitiam & aequitatem: Btora nas daleko
czyni podobniejszy Bogu / a niż państwo nasze. A przeto na tym
miejscu iako sie zda / Krola nie panem / ale tylko sprawcą Rzeczypos-
politey zwąć musiemy. Ktorego urząd ten jest / Salutem ciuium &
falicitatem tueri: quæ sita est vsu virtutis, & in rerum vitæ necessariorum
oportunitate & copia. Leg ani dla insey przyczyny / zdadza mi sie
ludzie bydź zgromadzeni z grubego żywota: ieno vt a quo iure vtentes,
bene beateque viuerent: a żyć cnotliwie / nie inzego nie jest iedno / cum
vitæ ratio communi quadam honestate & iustitia conformatur. A ktore
Krolestwo od cnoty iako z drogi prostej z siepuie / tedy zaraz wpada w
zle obyczaje / a sprawniedliwość z siebie wyrzuca / ktora jest firmamen-
tum societatis humanæ. Przetoż to pierwey na dobrym bageniu miedzi
ci ktorzy miastą zakładali. Czego też Plato w Policiey swej niezanie-
chal / mowiac: o Rzeczypospolitej. Toż y Diogenes / y Zeno pisali
O tym sie na ostatek wbyscy o Krole pisac starali: aby w wesciwosci y
sprawniedliwości ciuilem vitam instituerent, ktora szesliwosc / iedli-
by nie byla / z cnoty / a z obopolney miłości zatrzymana: w Krolestwie
omnino nulla esset. A tak Krolowi kazdemu / nihil esse debet antiquius,
quam inter ciues animorum conspirationem conflare: a takowu dzeia / y
pilnoscia illos inter se deuincere: aby forma R. P. ex partibus ciuitatis

2

inter se

antior vir-
niusmodo
eruat. Po.
z w siebie
at w sobie
estas, quam
rodore / w
iątkiej

inter se ritē commissis pulchra & virilis consurgat. **A** iako glosy iakle
zgodne ex concentu vario, wdziegna / a mla Symphonia wydaia tak:
ze tej starac sie o to potrzeba / aby R. P. ex dissimilium actionum, sed in-
ter se virtute conuenientium aquali conspiratione, animo iucunda & suauis-
sima orietur. Ktozby sie tedy sprawom onym zacnym / Brola Rzymskie-
go Numy nie podziwował? Ktory aby niezgoda z miastā swego wyr-
wał / o to sie starał z pilnością: alii Sabini, alii Talii, alii Romani diceren-
tur. Ale y Solonomā dosyć v swych ludzi wzjeta / ona zacna wstawa iest:
ktora przelożonym zakazuje / & honoribus priuat takowego qui in sediti-
one alterius partis non esset vtpote quem nulla de Reipub: salute cura vi-
deretur attingere. **O**la czego tenze Solon / gdy byl pytan / ktoreby kro-
lestwo najlepse bydz rozumiał? in quo reddit nulla iniuria affecti, non
minus quoniam affecti eos vlciscuntur, qui intulerunt. **B**ez wotpienia
ten māj zacny / chciał lud wysstek sposobić / nie inaczey iedno iako
człotki ciāla iednego / & quē omnia in commoda sentire, & aduersis re-
bus pariter angī. **Y** Liturgus / dlatego naywiecey pracowal / vt omnes
partes aequalitatem seruarent: ktora Plato w księgach swych w Policy-
ey zaleca / vt ita ciuilem concordiam animorum conspirationem foue-
rent. **T**enze Plato / bāgnie krola napomina / aby kiedy ktorey czesci
krolestwa swego broni / drugich zeby nieopuszczal: ale aby w tym nā-
śladowal naywysszego Boga / qui similiter omnibus exorandum se prae-
bet. **A**ni tej ten ktory wielu Państwowom rostkaznie / ma iedno wiecey /
niż drugie mlować / ne beneuolentiam vnus in se concitando exulciter
aliorum odia. **P**rzez co nie iako oćiec / ale iako przytry oyczym by sie im
pożyzal. **N**iwet y rego / Krol ma żyzyć miastom prater vsum
virtutis ad vitę commoditatem, & iucunditatem vbertatem agrorum, &
hominum, aeris, Vrbiisque salubritatem, copiam rerum necessariorum
& affluentiam, otium atque securitatem. **M**iaśc tej budowanie ochę-
dosiwem / y blachernoscia ma bydz / coby wielmożnosć krolewsta oka-
zalo: ale ne sumptibus ciuitatem exhauriat **P**ro tej kazdy krol / ma mieć /
y wiedzieć / ze to iego tej vrsad iest / Krolestwo iako wlasna krewo swa /
paterna charitate mlować: a lud iako wlasny potomek swoy colere ac
honorare: a nie inaczey z przeciwnego szescia ich zal odnosić / iako sie
z fortunego cieszyć. **E**t hoc est gerere personam patris hoc est de Repub:
bene mereri. **T**akowe krole zwali Rzymianie parentes patrię. **Z**tey
przyczyny Cyrus od Persow byl nazwany Oycem. **A**le tej nie nagorze-
krole swe Homerus & Homerum secutus Plato / imieniem Pasterzoro
nazywa / iako przedtym Bogi pasterzmi bydz nazywano. **N**oyześ tak:
3c /

że / Jákob / Saul / Dawid / y inszy pasterzami byli. Y sam Zbawiciel
nasz Pan Jezus Chrystus se suo ore pastorem vocat oues suas cognosce-
rem, & illis notum. Abowiem iáko pasterzowi / ták też y krolowi
przytói gregem suum pascere & non vorare, á wshystkiego krolestwa /
utilitati & dignitati magis quam suae voluntati commodisque consulere.
Poniewaz pożytek ludu / á pożytki iego / są nie ináczey iáko z fortunne-
go powodzenia / bydła bogactwa pasterzowi / á Synowska zacność / y
zdrowie / iest ozdoba Oycowska / y wciédza / iákaz tedy praca temu
przypada / ktoremu samemu czuć o ták wielkim zgromádzieniu potrzebać
Dobrze to Seneká wykláda pišac do Polibiusza / o Cesáru / omnium
domos illius vigilia defendit, omnium otium illius labor, Omnium delici-
as, illius industria omnium vocationem illius occupatio. Ola tego Ce-
sarz oddał sie byl wshystkiemu swiátu ná posługi / ktoremu czásu swego
pánował / nie ináczey iedno iáko biegi niebieskie / qui suos curius irre-
quietos semper habent: nigdy mu sie nie godziło / áni odpoczác / áni
swego nie spráwować: Ola tego Plato krolestwo twierdzi bydz rzec
swieta / iz pospolitego pożytku / y całosci broni. Al iáko Boga rzeczy
wshystkie z tej miary / że iest dobro naywysze potrzebuia: ták też pracy
Krolowskiej wshyscy wymága / ktory wshystko nie dla siebie czyni / ále
dla pożytku ludu swego / obeczny iest wshystkim / przychylny / y lástá-
wy / w potrzebach / iákoby oćiec zeládný in dubiis rebus Consul, in ad-
uersis Imperator, poddanych swych niesnaski zgadzaj / potrzebującym
pomaga nie wśátace potwierdza / vdręzione wzmagaj / strácone odla-
dza: ták hárdzo / vt in vná Regis aequitate, & prudentia totius ciuitatis,
salus ac felicitas posita sit. Al wśátoż godzi mu sie / zá prace iego mieć
zapláte / z ktoreby pocéiwie / y znánie żył. Nemo enim (inquit Apo-
stolus) militat suis stipendiis przetoż godzien podatkow / minister enim
Dei est in hoc ipse seruens. Pan IESVS CHRYS TVS, kiedy byl py-
tan od Licyniernikow / iesli sie godzi czynić dáć Cesárowi / gdy oba-
czył piemadż / á wyrzál ná niem wyobrazenie Cesárskie, reddite (inquit)
quae sunt Caesaris Caesari. Ale takim sposobem mága / bydz wybiera-
ne te podatki / áby tylko se & suos conseruare possit pro rerum neces-
sitate & opibus subditorum: non quae ad ludos & scernas: ad spectacula &
pompas, ad commensationem & crapulam, ad corporis voluptates, & alia
profundat, ále ktoremiby wpádle nápráwiał / instaurata muniat munita
exorner, ále to odmiennosc / czásoz z soba przynosi. Bo iesli by kiedy
ciezša potrzeba przyszła / ná Rzeczpospolita / iáko gdy by kiedy wojne z
iatim moznym nieprzyiacielem podnieść / (belli enim vitante Lacæde-

monius quidam dixit non est immensum pabulum & rerum agendarum nerui, pecuniae sunt) tedy maia bydz wietse podatki / ale przecie nie maia bydz takie / ktoreby nie mogly bydz znosne : sed quae ipsimet ciues aperte intelligant, in communem utilitatem omnino esse conferenda. A tak we wyslytkim ma nniec krol wzgled na potrzebe Rzeczypospolitey : w Rzymie za Liuuisa radnego pana / kiedy byl z wbozal starb pospolity gdy nie chcieli ludzie dac zadnego podatku / rospowiedzial im o wielkich niebezpiecznoscach miasta / za czym ie przywiold do tego / ze tak wielka wielkosc na niesli zloty y srebra dobrowolnie : quantum nouis tributis, & uectigalibus nunquam omnino concessit, Antonius Cezar, nunquam tributum ullum exigi, absque senatu populique Romani consensu, nec absque eorum autoritate infumi voluit. Y czestokroć wielkie rozsteki y tlumy w miesciech sie wsgynaly dla nowych ustaw / y podatkow / zkad byla Rzeczypospolita / niedznie wciśniona. A tak ma bydz krol mierny w wybieraniu pieniedzy / a opatrny w chowanu / ad omnem victissitudinem, & casum fortunę. O swietyś ono list Cyberyusa Cezarsa / do Starostw swych napisany : ktory gdy mu radzili / aby podniost / na swe poddane niezwykly trybut / tak odpisal im boni pastoris esse pecus tondere, non deglubere : takze tey pozytkow krolestwa bronieć / nie niszczyć / boni principis erit.

ROZDZIAŁ XXIII.

I Kto sie ma starac / aby prawdziwa wiara Chrześcianańska powstachna trzewil / a iey sie trzymal.

B Ył ten wyogay swiastobliwy / y starodawny o Rzymian / iż w ten czas kiedy wyslytkiemu swiatu panowac chcieli / zaraz o rozmnozenie chwały baktwanow swych (ktore za Bogi sobie mieowali) wielkie staranie podcymowali : przetoż in maiorem suae ipsorum religionis venerationem, przez Biskupy swe / ludzie wielkiego zawołania / y przez inze kapłany porządkiem zawośe disponebant, festos dies, oracula Sibillinorum librorum inspectiones, diuinationes auguria, portenta, precatiohes, gratiarum actiones, maie rozmaite czasy ku ofiarom iakto o tym Valerius Maximus berzey swiadczy. Ale iesliż Poganie waz superstitionis, vique adeo fuerunt obseruantes. Zaprawde przystoy-

nieyba

rum ner-
nie maig
ies aper-
Atak
lity: w
ospolity
wielskich
ak wiel-
is tribu-
r, nun-
onsensu,
elkie ro-
y podat-
na bydż
/ ad o-
usa Ce-
by pod-
pastoris
bronie/

hrze-
mat.

tan / iż
żaraz o
ie mie-
pforum
żawo-
os dies,
e, por-
stąrom
oganie
zystoy-
nieyba

nieyba daleko rzecz jest aby także y krolowie Chrześciańscy prawdziwą
chwałę Boga: ktorey sam Pan Chrystus początkiem jest / nie tylko w
pamięściach swoich zachowali / ale y według możności rozmnażali. Bo-
wiem iesli Krol quoddam veluti Simulachrum Dei videri vult: falsos cul-
tus evertat, solius veri Dei, veram religionem autoritate sua introdu-
cens. Niechay wie o tym że go nie tylko na to Pan Bog przełożył / aby
ludziom pamiąć / świeżem sie tylko bawić miał: ale aby też Sudo-
wonych rzeczy nie zaniębował: ne nimium terrena curando, coelestiaque
negligendo; divinam in se prouocet indignationem. Ale wiem iesli
sie tego strzegli pocanie / aby kiedy przeciwko sobie Bogow swoich (vel
ob contemptam religionem, vel ob ritę peracta sacrificia) nie rozgniewali/
iako daleko Krolowi Chrześciańskiemu przystoi sie o to starać / aby tego
przeciwko sobie nie obruszył / ktorego & potentiozem appellat, & Imper-
rii sui seruatorem (vt reuera est) arbitrat. A tak każdy ma przed os-
czyma mieć / przykład on święty / Samsona Sędziego: aby tym pilniey
obaczal / iako Pan Bog on lud Żydowski dawny dla Białochwałstwa
w ręce nieprzyjacielskie / raził go zaś przez tegoż męża świętego / żony
wielkie niewoley wyrwać / vt libri ludicij testantur: piękna a przy-
stojna by to rzecz była krolom / aby byli Jozaphatowi onemu we wszy-
tkim podobni: o którym tak napisano. Że był Pan Bog z nim / przeto nie
gdy niedział sstąpić z drogi Dawida Oycę swę / ani stłamt serca swe
go ku Balaamowi: ale według przykazania Bożego żył: non iuxta opera
Israelis. Dla teyże przyczyny roztazał Krolowi in Deurhoronomio vt &
penes se habeat legem suam, & huic legendę studio non intermisso incum-
bat: quo discat timere Dominum Deum suum, eiusque statuta seruare: &
ne extollat cor suum super fratres suos, neque recedat a præcepto, neque
ad dexteram, neque ad sinistram vt proroget dies in regno suo, & ipse & fi-
lii sui in medio Israelis. Przeto nie dosyć na tym krolowi Zakon Boży
rozumieć: ale mu go też / y samemu / y poddanym iego potrzeba cho-
wać. Jako ten czynił Jozaphat. Który sie o to pilnie zawnę starał / aby
na każdy dzień lud iego przez kapłany / y Lewity w przykazaniu Bożym
wycwiczoney sprawniał / y rządził. Takimże też obycaiem zaleca nam
pismo krola Jozafat: który w osmi lat / wstąpiwszy na stolet krole-
wski / trzydzieści y jeden rok krolował nad Izraelem. Ten tedy fecit
rectum in oculis Domini & ambulavit in viis Davidis patris sui: A gdy
iuz był we dwu nastym wieku żywota swego / capit mundare Iudam &
Hierusalem ab Excelsis & Lucis, & Simulachris, & sculptilibus. Prze-
toż na ten czas / stażono przed oblicznością iego / wszystkie słupy ka-
mienne /

wanow / y ostarze ich sparsique illa omnia super superficiem Sepulchro-
 rum illorum qui immolauerant eis, & ossa sacerdotum combussit supra al-
 taria ipsorum: mundauitque ita Iudam & Israellem. **A** gdy mu już było
 lat osmnaście / posłał z rądy swej nayprzedniejszy ad inaugurandum do-
 mum Domini Dei sui, ktorzy gdy przyšli do Helkiasa naywyszego
 kápłana / dali mu srebrą dostatek / dla ozdostwa domu Bożego a gdy
 ie od nich odbierał nalażł w Kościele księgi zakonu / danego przez rce
 Moysesowe ktore gdy od niego wzięli / a Joysafowi krolowi czytali /
 zdąpał natych miast odzienie swe / y roztązał im / abyšli / y Páná Bo-
 ga prosił: zań / y za wszystkich dom Izraelow: **A**bowiem wielki był
 gniew Páná / ktory nad nim / y nad ludem iego wiśiał / eo quod non
 custodierunt patres nostri verbum Domini: vt facerent iuxta omnia quae
 scripta sunt in libro hoc. **P**rzeto (iako tam daley w księgi B ych piśa)
 zgromadził krol wszystkie stąże / do siebie z Jydostwa: a wtępując do
 domu Bożego / ze wżyciem kápłany / Proroki / y ze wszystki n aminem
 stązał przed oną tłużą / czytać one księgi: a przystąpi wż si do Olta-
 rzá padł na obliże swe / y pąysiągł przed Pánem Bogiem. **Z**e miał
 chodźić za nim / a stędz: y Horac; ludem swym / ze wszystkiego serca
 swego / y ze wżytkei duży swej przykazania iego. **N**ieć już dosyć o
 tym / ponieważ pełno mamy wśedzie przykładow známiętych / o
 krolach swiętych ktore gdyby chcieli uważyc o siebie krole Chrześcíanscy:
 pewna rzecz / żeby nigdy takich przodkow swoich nie náśládowali kto-
 rzy nie kiedy źle swiátu pánuiąc / Páná Boga y iego swiętych / a stáro-
 żytniey wiary odstepowali. **N**iech yże tedy każdemu będzie za przykład
 y przed oczyma záwoże on krol swięty Jo yaf / ktory nie náśládując
 zły sprawo onych / losliwych przodkow / **M**inassefa / **A**hasa y **A**zary-
 asá / ad Sacrarum scripturarum auctoritatem suos mores, populorumq; suo-
 rum administrationes, abiectis praecedentium erroribus attemperauit.
A tak każdy pan / y krol ma sie o to starać pilnie / aby wtóra iedná stá-
 rożytná w krolestwie była / a przez dobre / a przykładne Biskupy / ká-
 plány y káznodzieie / poddanym iego słowo Boże nie wstepując nic ob-
 prawcy náuki / Kościół prawdziwego y stárożytnego iednostáynego
 y powożebnego opowiadanie było / a zły Religionisque fallax ministros,
 blasphemos, & sceleratos dimittat pellat e regno; suo extirpet.

ROZ-

sponte,
 ribus ob
 in com
 conspir
 subtelm
 non etia
 poddán
 sie sprze
 publica
 swiáde
 desolabi
 uant con
 tate sub
 dzon y
 ciála pr
 gni & fa
 wyćwi
 żyli.
 mądry
 czynić
 Bo ná
 pospoli
 nyd m
 między
 ábo ex
 norum
 Ale te
 między
 diffiden
 O iako

ROZDZIAL XXIV.

O pokoju Krolestwa.

CO iesli tak beda sprawowane krolestwa / iz nie tylko chwala
Boza iednaka prawdzwego Bosciota w nich zakwitnie / ale
y gdy nie beda przez moc ludzic przymuseni / vt serui sed sua
sponte, & voluntate vt liberi: tum Regibus, tanquam parentibus & Pasto-
ribus obtemperabunt. A nie mnieyszego wszyscy starania / y pilnosci
in communi vtilitate & felicitate augenda & conseruanda vno animo &
conspiratione ponent: iedno iako pracowite pszoly czynia pilnosć / aby
suktelne plastry w gromade sklady. A iesli tylko krol studet przeffe
non etiam prodesse nec pro ratione, sed pro libidine se gerit: abo iesli tez
poddani przeciwko mocy iego niechdzicznie przymiuiac / vstawomby
sie sprzeciwiali: pewnie e dissensionibus intestinis, maximum totius Rei-
publicae naufragium emerget. W tym szukając słow Pánstkich tego
srodiadectwa vzyć możemy / ktory powiédzial. Omne regnum in se diuisum
desolabitur. Abowiem iako cslonki v ciela vigent, ob eam quam conser-
uant conuenientiam, tak tez miedzy krolom / a miedzy ludem iego chari-
tate sublata Reipub: status labefactatur: Bytaby byl vmiarkowany y zgo-
dzon y / tedy zátym dobre mienie Krolestwa iakoby nie iakie zdrowie
ciela przyniešic / gdy tedy iuż w zgodzie / & beneuolentia tranquillitas re-
gni & felicitas fundata bedzie: o tym nappilniey myšlic ma / aby ludzic
wyewożeni w dobrych obyczaiach / y w prawach porzadnie w pokoiu
żyli. Abowiem pokoy tak dlugo trwac bedzie / iako dlugo prawda / y
mądrych ludzi vstawy beda zachowane / gdy wszyscy poctimnosci swe
czynic beda / zaplateżym / y dobrym wedlug zaslug ich nāznaczywszy
Bo na tych dwu rzeczach. Eolon on mądrzec chciał miec swoje Rzecz-
pospolita. Iz iako spokojne krolestwo bywa porušone / dla postron-
nych wale: tak tez bywa skazone wnetrznemi: Przeto sie wielki spor
miedzy ludźmi wšczynia / y niezgoda (ktora zowieemy domesticum bellum)
abo ex illatis a potentioribus iniuriis: abo ex iniqua magistratum & ho-
norum distributione: abo tez z niedostatkū rzeczy potrzebnych do życia.
Ale tedy wšystkiemu praualeť auctoritas Regia ktora sedycya wšelka
miedzy poddanymi vstromia. Iako niegdy uczynil on Agryppa / qui
dissidentem a Senatu populum Romanum in vrbem & concordiam reduxit.
O iakowey to mądrości & ciuilibis disciplinz krolowi potrzeba / aby vmiel
zabiegać

zabiegając zgodzić / zamyślając drogi contentionum, atque seditionum ra-
dices extirpare: Ktore naprzód ciębie a potym iawnie wstąpią sie: zápra-
wde że to iest/ naysamieysza sprawa Krolewska: Abowiem omnium ma-
lorum grauiissima est seditio, serpens & latens pestis: Ktora siedząc w w-
myślach ludzkich/ zgodne myśli rozprósza/ y rozparza/ a każda spoleczność
żywość / y towarzystwa glądzi.

ROZDZIAL XXV.

O ćwiczeniu Krolewskim.

Cwiczenie Krolewskie / bydy ma takie / ktoreby zawzię do cno-
ty/ y sprawiedliwości ciągnęło. Ale ktoż nie bacz/ iesli so-
bie wspomni / one niepożyteczne / a próżne niektorych Bro-
low studia? Ktory żadnego owocu dobrego / ani sławy nieprzynosiły.
Przymiódła pamięć Krole Perskie/ ktory w ostrzeniu strzał / nie tyl-
ko rostkosswa kładli / ale sie też y z tego chępli. Attalus Philomater
rzeczony / wbyłto staranie swe w zbieraniu żioł iadawitych potkładał.
Asopus Krol Macedonski lichotczy y świeżki robił / drudzy zaśia mało-
waniem / drudzy muzyką / drudzy Komedyą y Tragedyami / scenicąq
arte sie zabawiali, Przeto sie też z Somicyaną nasmiewano / ktory cze-
ły dzień z łaską żelazną woźnicy swey mudy gonił. A Sardaniapalus
są wżgardzono / ktory między niewiastami kadziel przędł. Ale niepo-
dobnaby też to rzecz / y nieznosna była / aby Krol po ciężkich pracach
odśladzić wmuślu swego nie miał łęyseni y rostkossienyseni zabawa-
mi / y sprawami / iedno vt non languescat ignauia sed vt redeat ex remi-
ssione ad labores alacrior. Augustus Cesarz / po południu pile rad gra-
wał. Chwala niektóry w Krolach świeżanie / śmiechy / y trefne po-
wieści / ale Virgiliusz Picusa syna Saturnowego wychwala z myśli-
stwa / y ćwiczenia ośolo koni tak mowiąc.

Picus equum domitor debellatorq ferarum &c.

Ale takowe ćwiczenie / Cyrus Krol Perski nād inssie miłował: Ktoreby
sily w ciebie mocniło / y coby do nauki wojenny było pożyteczno. Abowiem
wystzegając sie chćiał proznowania / Ktore ma z sobą zamiedbywać
nie / potrzebnych rzeczy / a zawždy hołażn / y w wielkiej bezpieczeń-
ciągś diffidencją rodzi: Ozym piśe on Poeta.

Otium

*Otium Reges prius & beatas,
Perdidit vrbes &c.*

Ani też bywa pospolicie prawdziwe odpocynienie w proznowaniu /
ale w zwyczajn cnoty / y pracy: A iako medbaly oracz / tak krol pro-
znusac & sibi & aliis est inutilis. Na bowiem też malo sypiac / aby mu
sen nie panowal: ale ktoryby (iako wytk byl mawiac Agesilans) nego-
tiis gerendis deseruiat. Nuz tedy Agamemnon / y Eneasz / ktorego na-
wierneyby zawzdy Achytes nasladowal / iakoby nie iaka praca kiedy
inzy odpoczywali / oni cala noc czuli / staraiac sie o zdrowiu / y o poko-
ju swoich. Ucierpicie też gorzka y zimna / nie tylko chwala w krolu /
ale mu też zawzdy potrzebne bydz powiadaiq / nie inaczey iedno iako
wstrzemiężliwość od picia y iedzenia. Nullum est enim Eacho & Veneri
cum Pallade Musisque commercium. Y pjanstwo ktore Philipowi Dy-
cu / Alexandrowi synowi / Antyochowi / Mitrydateffowi / Syoni-
zenfowi panowalo / hanietna sromota tym wshyskim v ludzi czynilo.
Abowiem in vna eademque sede cum Magestate morari & consistere non
potest. Te tedy osobliwe rzeczy sa / ktore chci krolowskiej do dobrego
sie maiacey przeskladaiq. Ale abysmy też to wshysko zgromadzili / w
czym krol staranie y cwiczenie pokladac ma / ztad naprzod pozniemy co
mu in Deuthoronomio rozkazuiq. Naprzod. Aby sie wzył Jato-
nu swietego od kapłana / od ktorego exemplar voluminis legis accipi-
at illudque legat. Przykazania Panskiego aby strzegł / y do pobożnego ży-
cia lud swoy przywiódł. Druga. Czytać y umieć morem Philosophiam
que vitiorum est expultrix vitæ magistra. Trzecia. Poznania prawda
pospolitego niechay nie zaniedbywa: ktorymby rozumial quid unicui-
que tribuendum sit. Ale y Naturalis Philosophia z wielu bledow vmyśl
wyzwala / y oczyszcia. Naostatek. Cwiczenie y czytanie w Historiay
ktore sa vitæ humanæ speculum & exemplar przez ktore ludzie iadne przy-
mujemy / iako do gospody / a biorac ie sobie na przyklad illorum quasi vi-
mur familiaritate & congressibus. Scypio / ktoremu nazwisko byla daz
la Afryka / skupami wlasnych przodkow swych / nie pomalu sie porwie-
dzial bydz poruszonym do cnoty. Lecz daleko wiecey Historiay pobu-
dzaiq: ktore nie sa Simulachra corporum sed imagines animorum? Przez
toz y krolom nie tylko pozyteczne / ale y rozkosne jest czytanie Doctow:
ktorzy nam w swych Ksiegach / iakoby na tablicach maluiq sprawy me-
zow zaciay / przeto Homerusa Alexander zawzdy mial w reku / a

E

Virgia

num ra-
: zapra
ium ma-
c w v-
teczność

do cnot
iesli so-
Bro-
ynosiły.
nie tyl-
omater
okladat.
e malo-
cenicay
tory cze-
napalun
e niepo-
pracach
abawac
remis-
ad gra-
efne po-
mysli-

ic.

ktoreby
Abos-
dbywa-
czności

Otium

Virgiliusz Augustus dzwonić miłował. Pisma też o rządzeniu Kro-
 lestwa / y o sprawie wojenney / iako są pożyteczne / tom przed tym po-
 wiedział / wśakoż iako wiele czytać / tak wiele słuchać / widzieć / y czy-
 nieć ma ten który chce parare prudentiam, ktora należy in actione ex-
 perientie, & memorie alumna. Tymi narażey rzeczami bywa zgotowa-
 na: iako mowi o mądrym Ulisseie prudentissime Homerus (vtar autem
 verbis Horatii) Qui mores multorum hominum vidit & vrbes. Ale też
 bez podchyby potrzebna krolowi / wśyskim rzeczom iakoby nie iakie con-
 dimentum & ornamentum eloquentia: ktora w umyślech ludzkich tak
 bierz paniuć / że nakłaniaacych wiedzie ie kedy chce / y skąd chce odwodzić:
 abowie in nie zawżdy mocy abo groźby ma używać / ale rażey ratione &
 suauitate. Ponieważ że każdey rzeczy do rozkazowania / lepszey y zacniejsz-
 sey nie widzimy / niż copiotam loquentem sapientiam: ktorey też y
 wielcy meżowie do sprawowania rzeczy używali. Pátzay iako Home-
 rowe Książęta Eloquentissimi concione versantur: A nie tylko sie Nar-
 sent / ale y naukami bawia / ktore nieśmiertelności sławę wieczną kro-
 lom za soba miosą. Ale też to nie słusznoby było / aby Krol we wśyskich
 nankach zawżdy miał bydź exercitatus, ale też / ile mu czasu zey-
 dzie / nie nie wymużać od spraw Rzeczypospolitey tymi na ten czas nie-
 chay myśl swoą bawi / aby optima vite praecepta & exempla (iako pęzo-
 śa) ex omnibus deliberet: ktoremiby był do dobrego życia y do dobrego po-
 stánowienia Rzeczypospolitey wyćwiczon: Bowiem wśyskie pracą
 swoą y ćwiczenie powinien oddać R. P. studiorum autem finis non in qua-
 dam inani rerum contemplatione ponendus, sed ad actionem (vt docet
 Plato) referendus erit.

ROZDZIAŁ XXVII

Jaki krolieś / tácy y poddani maig bydź.

K R Oś k którego na ten czas chce insinuere nieściałbym aby go-
 fto in aliquo vel auaritie vel libidinis crimine nalaż. Abo-
 wiem iakaby to sromota była tak śkaradnie temu wpasć / przed
 rożystrumi / od ktorego poddani iego wśyscy / omnis iustitie, tempe-
 rantie, pudoris, continentie petunt exempla. Y miałby sie tego wsty-
 dać qui aliis pudori esse debet. Bowiem na iego obyćcie y żywot ktory
 widzie / wśyscy pátzayacy czasem za iego pobożnym życiem / bierz

prędko

przedko zaścianale w szłościach sprawy swe ludzkie zwykli odmiennąć. Y
czestokroć widzimy / że co przelożeni czynią / toż y poddanyim ich nar-
tych miast podobac sie musi. Zaprawde takowa moć iest Krolewskiej
zacności / w ludzkich wśach (iako o tym dobrze mowi Plato) ze quales
in Republica principes sint, tales solent esse reliqui ciues: Abowiem/
ktore honore, gloria, dignitate amplificatos vident: Ich sie obyczaiow
dzierzą / a iakoby te na sobie mając / ani chęć innego naśladować /
iedno to coby sie ich przelożonym podobalo. Iako o tym mowi Eccle-
siastes qualis Rector est ciuitatis tales habitantes in ea. Kądy tedy moze
obaczyć / co z sobą noszą mores Krolewskie / abo regentum ktory sami
corrumperre & corrigere ciuitates possunt. Ani to tylko zle iest co oni wy-
stepują / ale też y drugie psują / iako też kiedy co dobrego uczynia / tedy
zwycaiu zlego / w pospolitym gminie poprąwują. Wszak cnoty
swe y występi / quae animo conceperunt in ciuitatem infundentes: wie-
cey przecie szkodzą swym występnym / niż sa pożyteczni przykłady do-
dremi. Ani też to moze bydz / aby oni / ktory są in oculis omnium stą-
rądość grzechu iakiego / zmyślaniem pokuty zakryli. Abowiem ludzie
na krola iakoby na iakie miejsce wyniosle / y na wśyskim szoku beda-
ce / ocy obracać omnia curiose, diligenter inquirunt, quid agat, quid
dicat, quemadmodum uiuat & in illius animum quasi per rimulas inpic-
iunt. A co wiecey / y same ścianą palacu iego / iakoby mowić / y wśy-
stkie sprawy / obyczaje Krolewskie wydawać / tajemnice opowiedać / a
iawnie rozności sie zdadzą: iż ani żadne rzeczenie / ani uczynienie ich
dlugo sie tając niemoże. A za tym wśyscy namnięszy w nim występek
obaczują / y rozbiegają. Symonowi Ateuszkiemu praśswu / Ca-
pionowi / ospatość Rzymian wyrzucali: Y Pompeius iż sie palcem
w głowe drapał / ab inuidis mordebat: przetoż iesli wśyskie znaki
występkow elui non possunt ale verrucę prominentes in facie y skądne
in se zmazy / takie ktoremi patrzyący wzrost / bążący sie obraża / niechay
beda obmyte. Wszak ci ktory chcą służyć dobrze Rzeczypospolitey
nunquam popularem auram aucupantur: ale tak obyczaje swe / żywor-
swoy umiarkować / aby szkod żadney chwały abo chluby nie odzierżeli:
ale żeby in se do cnoty przywodzili. A tak na ten czas / niechay sie po-
żytecznymi swym poddanym Krolowic / abo regentowic / bydz roz-
umieć: kiedy po nich iustitiam, fortitudinem, continentiam, publice
coli & exerceri cognouerunt,

ROZDZIAŁ XXVIII.

O obyczajach Krolowskich / y iakich ma bydż

Iż powiadamy że nam Krola potrzeba bene moratum: co znaczy ob-
 zaje / mamy to teraz wyłożyć. Obyczajie zowia przyrodzone są
 dze umysłu / ktore chćiaż z siebie (quoniam voluntariae non sunt)
 chwały y ganiły nie mają: wśaťoż niektore z nich vi sua laudantur & re-
 prehendantur cum habeant aliquam virtutis aut vicii significationem.
 Te tedy affectiones animi sposob swego żywota / ták barzo wyrażaia:
 że tákowy bywa cuiusque vitae modus, vt illius affectus est animus. Prze-
 to chćemy mieć obyczajie Krolowskie ob reuerentiam poważne sed facilita-
 te conditos: ktoremiby humana studia complectantur ac teneant. Bo
 wiem oprócz ludzkości powaga / ábo státek acerbitem imitatur: á
 ludzkość kromia powagi parit contemptum. A iáťo on Bleomenes Lá-
 cedemoński Krol dicente quodam bonum Regem omnino mitem & comem
 esse debere: odpowiedział dum in contemptum non veniat. Przetoż te
 dwie rzeczy Krolowi poddani iego powinni oddawać / cześć / á miłość.
 Bo gdy ták zacna osoba ná sobie Boskiego przezyrzenia nośi / habet ve-
 nerationem iustam. A iż iest podobny przyrodzeniem tym náđ ktoremi
 ma zwierzchność / iż iest też poddany Bogu: bez wątpienia mansuetudi-
 nem humilitatem facilitatem & benignitatem ma mieć / áni sie ták pod-
 nośić / vt humanum fastigium excedat: áni vniżać / vt despiciatur. Prze-
 toż żadna rzecz przedzy pyty nie przynosi iáťo śaleństwo / z ktorey sie ro-
 dzi arrogantia, potym ex arrogantia odium: náđ ktore nie może bydż
 głowiefowi / á zwaśca Krolowi nie brzydliwśego. A też poddani
 stronnicy czasem niewola ćierpia / sub mansueto principe & humano.
 Wśaťoż iabym rzekł / że to iest rázcy wolność á nie seruitus dobremu
 Pánu / obedire & parere eius voluntati: Aliż iáťie przełożeni / iáťo sie zda
 imitantur malos pictores: ktory ná ten czas nie mają Colossos artificiosę
 fieri kiedy ie málnia / z wymosťemi gołeniami / z rozszerzonymi wargaz-
 mi: ták też Tyranowie / non vitae institutis: ále spusćwosy brewi / oz-
 cyma fryzwemi / przykrym pogladaniem / srogim głosem / groźnymi
 słowy / y sprośnymi obyczajami reuerentiam captant: á wewnátrz ro-
 nich iest / animus male informatus, & falsis opinionibus deceptus: vici-
 ique corruptus. nie wiedząc nic o cnoćie / vera dignitate nudati ad simu-
 lationem descendant. Ale dáleťo ináczey obseruantiam petunt dobrzy
 Krolowie

dy oby-
zone 39-
on sunt)
ur & re-
ationem.
prazia:
Prze-
facilita-
Bo-
atur: a
nes La-
comem
zetoj te
milosc.
abet ve-
torem
uetudi-
ak pod-
Prze-
y sie ro-
ze bydz
oddani
umano.
bremu
suzda
ificiosz
warga-
wi/ o-
zynymi
atrz w
viti-
simu-
dobrzy
lowie

Krolowie: bo ktorym panuia morigeros & obsequentes reddunt, moder-
ratione animi & constantia: ani sa boiazliwi ob suam grauitatem, ani mo-
lesti, ob excellentiam ingenii & virtutum, przetoj ludzkość y wdzia-
czność (iako mowia Walerius) penetrat ingenia barbarorum. Abowiem
ad facilitatem potius, quam ad asperitatem morum nati sumus. Nie hoy-
nosć / nie pycha / do milosci nas ciagna (infida enim est omnis corru-
ptella) ale mowia lagodna / cicha / facilitas morum, fides & integritas:
takowymi zaprawda / y tym podobnymi rzeczami / iakoby zlotymi lania-
cuchami / lacnucho sie damy powiazac. Slusnie Cyrusem y A-
talexrowa matka powiedziata / ze krolewskie slowa moga bydz bilsina,
to iest suauia, ac iucunda, aby sie tak offerat vtrod venientibus, fugiat in-
compellando difficultatem: asperitatem in congressu: sit benignus in audi-
endo, petentibus comiter humaneque respondeat atque omni timore des-
presso, summa facilitate loqui sit, & audire paratus. Bowiem ktory do
siebie trudny przystep mierny: non magnanimum se Regem non optimum
gubernatorem declarat: sed deridentis alios aut contemnentis affert iudicia:
Philip Krol poddanym swym byl barzo miły / ob facilitatem morum:
Bowiem wszyscy ktorzy do niego przychodzili / laskawie przyjmowali.
Ale Demetrius nienawisny / ktoremu iedna baba gdy iey vsuchac nie-
szial / tak powiedziata: poniewazes tak trudny / mierzdzze iuz wiazcy
nami. O iako wielmozny Tytus Wespesyan / ktorego kochankiem lu-
dzkim nazwano bylo / mawial: Non oportet quenquam a Rege molestum
discedere. Nuz tedy niedzay Krol / abo wzierzchnosc wstiega gniewu
swego / ktory mentem e sua sede distulbat a iako powiadaia / ze matka o-
psegol zadla nie mierny / tak tez Regem furoris expertem esse oportet,
ktory gdy komu panuie / radzilby mu sie oney nauki Philosopha A-
thenedora danej Augustowi Cesarzowi trzymac: ktory rostkazal aby w-
ten czas gdy sie gniewa / nie nie mowil / ani cynil / azby obicca-
dlo pierwey przeczytal / aby sie tego nie dopuscil / czegoby potym za-
lowac mial. Uienawisz y obmowki z cierpiec. Nulli vnquam obfuit.
Przetoj y krolowi poddanych swych priuatas vindictas recipere in se dla
zachowania sprawnosci decet. Takie perpesio iniuriarum zaleca-
nam Caesarem: Alio wciem nihil est magis humanum quam odia remittere
& simultates deponere, a w pomscie z przyrodenia bydz laskawym. A
tak kazdemu krolowi przynalez y nie dawac miary nigdy adulatoribus,
ani ich do siebie przypuszczac: abowiem ci wszyscy nieprzyjazni beda do
niego nosic: a stady byl od ludzi wzgardzony. Bo ci (iako mowi sw-
iaty Augustyn) laudem suam tanquam oleum vendicant stultis: dla tego

y Agiesilaus Lacedemoni krol po kłebow / nieinaczej iako mejoboyz
 row rostazal sie strzedz. A dziwna to rzecz iest / ze temu / ktory iest stu-
 pidus nulo cząsem / ze go przed nim samym za mądrego a czystego meża
 wdawają: & ex Terstie Achilem faciunt. Dobrzeby tak z tymi pogy-
 nąc / iako niekiedy Alexander wielki z Arystobuluszem Bist orkiem pos-
 cynal: ktoremu gdy księgi de rebus ab eo gestis poezal czytać / wyrwasz
 wszy mu iez rękę / w rzekł Bidaspem wrzuć / a obroć wszy sie do niego
 tak rzekł / godnieybyś ty sły głowieczę tego / a niż twe księgi / w ktoz
 rychesz częć mi pokłebić o mnie tak wiele na plot / czemu żaden głoz-
 wiek nigdy wiary nie da / Przetoż Diogenes orationem blandam, non
 ex animo proficiscientem, sed ad gratiam compositam nazywał / melleum
 laqueum quo blandè amplexans hominem iuguler. A nie dziw (bo iako
 Antisthenes mowi) Melius est incidere in coruos quàm in parasitos. Te też
 dysa rzeczy / ktoremu sie animi affectiones quas natura ipsa commendat do
 ludzi podają. Przetoż Krolowi nigdy sie nie godzi fraudem facere, dolos
 moliri, & fallaciis delectari, ani mu też przystoi bydz inuidum, obreka-
 torem, inuerecundum, & impudentem, a co wiecey istis ablaquantibus im-
 postoribus stipatum: ktorzy to blandiciis & assentationibus, perniciem Re-
 gum ac Regnorum secum ferunt, Druga ze pokłebcy hac occasione freti
 deferunt & calumniantur bonos praesertim cum ipsorum opibus inhiantes.
 3. Principes ex leui causa in subditos possunt concitare & plebem armare
 contra principem. 4. Pięć Athenens Historik ieden Libro 6. cap. 6.
 omnes qui fuerunt in Cypro Tyrannos delatorum eiusmodi genus utile exi-
 stimasse, vnde sub Tyberio adulatores muneribus & honoribus affecti, non
 enim regium sed Tyrannicum videbatur. 5. Quia delatores abusi princi-
 pis vel patientia vel stulta credulitate adconiurationes vel prodiciones faci-
 le labuntur, nullus enim adulator in amicitia perstat. 6. Quia suspicio
 nem principi iniicit quod ipse sit suspicans.

ROZDZIAL XXIX:

O cnotach Krolowskich / y przymiotach iego.

Tę tedy o ktorychśmy mowili / żądze umysłu ięśli rozumem
 będą sprawowane / a k temu stateczne będą same / przez sie do-
 bre / a co wiecey / nomina virtutum sortientur, z ktorych hone-
 ste voluntates, y wszelkie inże dobre sprawy pochodzą. Przetoż Philozo-
 phowie/

phowie / o tym dosyć napisał / ozym też y niżej będziemy mieć : my tu
tylko dotknijemy te które Królowi naywięcej będą rozumiemy. Pier-
wsza tedy ta jest. Pietas & Religio, wszystkich cnot / y Królestwa fundam-
ent Pánu Bogu y ludziom bázno msta. Albowiem który cystym á
nie obludnym sercem Pána Boga chwali / ten sie z nim niektorą tajemną
świątobliwością iednozy. A ludzie widząc nabożnego / rozumieją go
bydź Pánu Bogu milego : nec suspicantur aduersi quicquam illi posse
contingere quem ecclesie numen tuetur & protegit. Dlategoż y Alexáns-
der superstycy zwykł był chwalić : iż łatwie przez nie in animos homi-
num illabi rozumiał. A też nieinąßem sposobem či co ludziom prawda
pierwszy wstawiał / ludzie in vnam societatem conuocauerunt, illisque leger
imposuerunt, iedno cultu & religione Deorum. Ale też ma każdy Król
strzedz tego / áby nie dopuszczał obludnych y różnych religyi : które w
Królestwie wielkie zamieszanie czynią : diuersisque curis hominum ani-
mos & Rempublicam dissipant : ále żeby była iedną wiara święta y pras-
wodziwa ktorey broni y zachowyma Kościół Chrześciański / która jest nas-
tawienie nad ogień. A tak naśladować ma Dawida który nam poka-
zał w sobie. Regium religionis exemplum, vt prouideat Dominum Deum
in conspectu suo semper : á żadną rzeczą inßą / áby nie był poruszony.
A máiąc na baczności wstawienie imię Boże / nec hostes, nec castra, nec
acies, nec mortem, nec ipsa denique inferna pertimescat : Niá biespiecny
miejsce / ten jest zaisie / który w obronie Bożej za swym Nabożństwem
przypadł. A tak ná ten czas niech będzie dosyć o bogomyślności.
Druga cnota Królestwa ma bydź. Prudentia dux & princeps omni-
um virtutum, która nie inßego nie jest / iedno prosta droga w spráwo-
waniu wszelkich rzeczy : versatur enim in bonis diligendis. reiciendisq;
contrariis : skąd Ciceronowi rzeczona jest z opatrzenia mądrość quasi á
prouidendo prudentia. Tá roztáucie : áby sie nieporządnie nie niesprá-
wáło / ábowiem krótkość (która peruerit iudicium) comes est
penitentia. A gdy sie dobrze namyśli roztáucie ábyśmy z tym nie mies-
zali / ábowiem ten który oblatam occasionem dum licet non aspicit gdy
będzie chciał idoneam oportunitatem non habebit á toć jest (vt dicitur)
lentefestinare : Przetoż prudencycy dostáiemy ingenii solertia & Doctri-
na vario negotiorum vsu, & multis rerum experienciis. Janusá Królá Wła-
skiego Poetowie dla mądrości bisonem málują. Bo Król iáto Homerus
mowi / ná przyszłe y przeszłe rzeczy ma sie oglądać : Albowiem ten qui prae-
teritis futura connectit is recte praesentia administrat. Dla tego Pitágoras
wpominał / áby każdy o dwoch osobliwie czasach rannym / y wieczornym
miał stós

miał staranie. Przetoż dwie są rzeczy / które są przeciwnie tej cnotie w:
por / y niewierność: bowiem te / nie tak walczą / iako Pallas z Marssem
y z Venerą / quoniam furor mentem erroribus implicat. Venus animi vires
debilitat. Cześć cnota jest męstwo / które wielgomyślność / powa-
gą / y cierpliwość zdobi. A toć to jest ona Wulkanowa żbroja: w której
będąc Achilles / y Eneas nieprzyjaciół swe / a my wśelacie niebezpieczeń-
stwa / y zwyciężamy. Bowniem Krolowski żywot / który iako na gorze
Berokicy jest postanowiony / multis fortuna telis propositam cernimus:
który ięśli się leża za nie zgoli niestoi. A wysoki y możny wmyśl / ani się
w szczęśliwych podnosi / ani w przeciwnych frąśnie: przeto każdy Krol /
ma się zastawiać za sprawiedliwą rzecz: naostatę / y zdrowie położyć /
kiedy tego potrzeba nieść / nie tylko dla siebie / ale też y dla swych nie
mązbraniac / iako s. Wacław Krol Czeski / y innych wiele / bowiem w
tym najwietrze sławie męstwa bydy powiadać: wśakoż się nie trzeba
wielkiej rzeczy ważyć nad te / któreby mogli zdolac. Cierpliwość zaśie
niniejszych rzeczy fouet animi robur: aby albo nie był / wciśniony wielko-
ścią spraw / albo wstawiczością przelomion. Czwarta cnota mierność
jest. Prudentiae custos, pudoris comes, libidinum inimica, voluptatum mo-
deratio: to sami siebie zwyciężamy to chciwością rozumowi miarkując
oddawamy. Coż tedy jest turpius nad niemierne go Krola albo Pana / za-
prawde niemierność to gwałci / co ludzioru nawicey charum & sanctum
est. Trojańska bitwa / która od Poetow aż po ten czas jest sławna / y
Greckie skutliwie rosterki / żali nie sama libido disseminabat? Ani żaden
jest tak niewysydliwy / któryby od tego śmiać żadać rzeczy męskiny /
ktorego mierne go & ab omni se libidine continentem agnoscit. Przeto
Krol który chce bydy miernym exerceat seipsum in laboribus: ne ab ho-
nesto. quibuscunque stimulis voluptatum abducatur: Ma też mieć statek
y statek / tak w mowie / iako y w sprawach / by snadź do takich wzga-
dy / sromoty / y poddanych nie przybedł.

ROZDZIAŁ XXX.

Iest jeszcze nad to dosyć innych sposobow albo
przyczyn do zatrzymywania y zachowania ie-
dnowładztwa / części Generalne / o których po-
tym / części Specyalne / które nie do wszystkich
tęstakow

kształtów bywają przysposobione / z których insze
Krolowi należą y służą / bądź zrodzonemu abo
dziedzicznemu bądź obranemu / insze samym pod-
danym.

NApzod wstepując na Pánstwo / pierśiami mátki swej (ieśli
może bydz bez przeszkody iákietey) nie mámek škodliwych mág
bydz wychowani y odchowani : w pýią w sie dowiem cioty
pod czas / & vitia cum ipso lacte materno. 2. Mága bydz wyćwiczeni w
boiázi Pánstey / qui est initium omnis sapientia. 3. Mága bydz przygo-
wani im ludzie dobrzy wczym y wczem / którzy ich mądrości & Politica pru-
dencia wiernie doctrina & vita instruant. 4. A contagiohe aularum Gy-
neceorumque, napilniet y nabáziety ma bydz oddalony y odłaczony. Po-
piate. Rad / Electiones, Sadow / Prax / Vstaw Krolestwa / słuchac y
wczyc sie ma. 6. W nanták / sztukák / w fermowaniu / y w inszych kto-
re do pokoju y wojny należą / ma bydz wyćwiczony y sposobiony. 7.
Krolestwa / Pánstwa / Miasta / Monicze rozmaitych ludzi y Biskupat o-
byczaiow doświadczac iemu y obiezdzac barzo rzecz jest przystoyna y po-
trzebna. 8. W obieraniu y przy obieraniu zas Pána y Krola / wzywá-
niem imienia Pánstkiego pietate, vnitate prudentia, communi bono, con-
ueniatur, tractetur, on howiem Krole podacie / y vstawia y okázanie. 9. W
leciech podešly nie ma bydz obierany dla zádzy y affectuum violentiam po-
pedliwosci / prudentia abientiam, contemptus facilitatem. 10. Ma bydz
możny w bogactwach / zacny w sániliey / dobrze przychylny krolestwu /
narodowi / y práwu. 11. Ma bydz animo & corpore bellator. 12. Obrá-
nemu nie názyt wielka moc / wladza / ale pewnymi vstawy y práwy o-
graniczona y okrzepiona ma bydz dana. 13. Jawnie ma bydz ogłoszony y
obwołany / przysięga odpráwie y oddac / słuchac / odebrac. 14. Potym/
rada dobra / powazna / mądra / ma mu bydz przydana / aby práwa / offi-
cia, iudicia, aliasque consuetudines cognoscat. wedlug nich sie
sam spráwował y żył : á drugich do tego wiodl. 15. Nie wiešcy abo
umniešcy sobie ma przywłaszczac wladzy abo mocy / á niželi tego przod-
kowie zázýwali / abo mu dana jest. 16. Jesli summam suam potestatem
stride seruat, nec iura maiestatis aliis fociis permittat pro libitu iákowesq.
1. Seymy sładac / y Seymiki abo zázdy pospolite vchwalac. 2. Vstá-
tni dekret y sentencya sobie záchowac. 3. Woynie vchwalic y podniec /
abo przymierza stanowic. 4. Winnego osadzic / abo wolnym wczynic.
5. Mynice bic y kuć. 6. de Regio titulo infomu nie pozwalac. 7. V-
rzedy abo dignitáristwa rozdawac.

ROZDZIAŁ XXXI.

O rozdawaniu Urzędow y Dignitarstw.

Gdyż tedy to nieśie żywot ludzki/ iż wſytkim rzeczom żadem doſtać nie może propter rerum varietatem & multitudinem, potrzebą nam tu inſyć pomocy y rätunku ſiſtąc: ſtorembyſmy wierzeć a cnoćie wſali. Owſet i y Pan Bog wſechnogący dſoć może/ a wżdy nie wſytkie rzeczy ſami przez ſie czyni: ale przyrodzeniem iako inſtrumentem/ & rerum cauſis tanquam pediſequis ad conſeruandum vniuerſitatis ordinem vitur. Dlatego Możyſzowi rzęcono/ provide viros potentes & timentes Deum: in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiā, aut quos virtutis ſtudioſos & vſa rerum peritos agnoueris. A tāt Krol każdy ma wielkie ſtäranie y pilność czynić/ w poznaniu y w obieraniu ludzi dobrych y mądrych bez braku: ſtortyby publicis honoribus digni ſint & videantur. A naprzód nie ma przedawać żaden Krol przełożeniſtwa: ne quæſtu Reip. ſit, bo ten ſtorty kpił urząd ius pretio, non æquitate definit, a też przy muſia wiać/ ſtorty przedawa żawżdy wielkie wyſtepi kupuicęgo: czym ſie on Seuerus Septimius, żawſe brzydził/ mowiąc: ego non patiar mercatores poteſtatum, quos ſi patiar damnare non poſſum, erubeſco eum punire enim hominem qui emit & vendit. Druga/ ważnieyſze inż boż gäcwa ma ten a niſli cnote. 3. Przynoſi y w nāſa wżgärdę wżedu. 4. Lex Auguſti decreuit, vt qui largitionibus factis magiſtratum aliquem ambiſſet per quinquennium ab iis arceretur: ani też ma dawać ża zaſtugi/ bo to ieſt podobne przedaniu: taki każdy do ſwego pożytku adminiſtrationem rerum transfert, qui prami o ſibi deberi magiſtratum intelligit. Ani też ſwemu poſtinnemu niegodnemu/ bo taki rad härdzicie. Ani też do ſwey rädę/ niech nie bierze timidos, äbo humiles, ſtortychy ſobie ludzie nie mieli żag: by ſnädz täcy aut potentiz alicuius metu iniuſti: aut ex animi imbecillitate inſolentes non euadant, ſtäd to ieſt rzęcono. Aſperius nihil eſt humili, cum ſurgit in altum. Ani też ma dawać niedoſtätcznym/ äby iſch do tego niedoſtätcz nie przy muſil: żeby räcęcy nędy ſwey a niſli Rzęcypopſ. ſużyli/ y w läkomſtvo peſtem R. P. pernicioſiſſimam nie wopädli. Ale podobno rzęceſ: ieſli bogätym Krol wżedy rozda/ in aliis pecuniarum ſitum, & glorię cupiditatem excitabit. Ja mowie co naſępſe żawżdy wybieräc: ex duobus malis, id quod minimum eſt eligendum, a rädzę/ äby żawſe/ bogätſe wbożſzym nā wżedzie przełädäc/ dla tego/ iż ma-

gis abſ
moga
nie/ y
vities
ſuiſſen
natoria
temne
Kälee
verum
koż tāt
mäle p
tym p
wäigc
ſtorty
bus. P
ie przy
human
wincę
& indu
Sedzi
by to b
bello c
cum in
ſie przy
roźne
lonych
wżedo
tego/
natus
promu
mittun
ſepiey
iſch m
wotpi
żiemſ
by ſie
bawia
ſidia a

gis absunt à studio pecuniarum; cym wrzedy swe wjećwicy odprawować
mogą. Y Attencytowie/lege Solonis censum spectarunt, iako y Rzymia-
nie/ y August Cesarz żadnego do Senatu y rady nie przypuścił/ nisi qui
vities sestertiorum in censum retulisset, à ktorymżás / opes ad censum de-
fuisse, on sam suppleuit. Kácye podał te. 1. Ne tenuitas & inopia Se-
natoriam dignitatem labefactaret. 2. Ne ceteri suis opibus ellati illos con-
temnerent. 3. Ne munera praesertim à legatis exteris acciperent. W
Kálcedonicy Chwalono one wstáwe: ne indigentes magistratum gererent,
verum si boni ciues essent eorum agetati publice subueniretur. A wśá-
koż tákie/ niechay żá dobre ma / ktoreby sobie do rady brał/ y ktorzy ná
mále przestawiać/ chćwoscia by sie takomá zbrzydzieli. Takowce przed-
tym powiadać bydź. Kuryusa/ Fabrycyusa/ Phocyaná/ tákie tej wje-
wiać. Platonowego przykazania / nie daway tym Przetożes swo-
ktorzy cie o nie prośá/ ábo zábiegać: ieno nolentibus, ac saepe reculantibus.
Przetoż ten iest wielkiey mądrości znáć/ poznáć do czego sie ma cy-
te przyrodzenie: á tak niechay non agrestes & duros homines, sed ciuiles &
humanos do Senatu swego bierze: sapientes iustos, niechay nád Pro-
wincjami Gubernatory cym: fortes & prudentes, Hetmány/diligentes;
& industros, Podstarbie / omni auariciae & libidinis suspitione carentes
Sedzie/ constantes, & ingenii: minimè varios Starosty y woyskie/ bo co-
by to było/ rádzić de Religione cum irreligioso, de iustitia cum iniusto, de
bello cum meticulofo: de permutatione cum mercatore, de gratulatione
cum inuido? de humanitate cum immani, ktorych tego wśytkiego nie mie-
sie przyrodzenie. W tym dobrze wpminać ludzie mądry: áby rożni/
rożne wrzedy spráwowali: áby nie mieli myśli ná wiele rzeczy rozdzie-
lonych: á tak by non sufficerent muneribus: Sokrates y Plato / nie ká-
wrzedom odmieniać quoniam rerum magistra est experientia: ábo też dla
tego/ quia ieiunæ muscæ acrius sugunt quam Saturæ. 2. Quia mutatio Se-
natus splendorem obfcurat. 3. Impericulum conicit dum arcana à remotis
promulgantur. 4. Rerum praeteritarum ignaris summa gubernacula com-
mittuntur. ále by też to podobno kto chćiał wiedzić/ iesli przetożes swo-
lepiey dawáć ludziom postronnym niżli swoim. Wśsem iesli by swo-
ich miłości/ wierze/ siáteczności/ wiać integritate & prudentia frol nie
wótpil: ich spráwy y nauki / rádziłbym mużáwżdy wśywać/ niż cudzo-
ziemskich/ áby tak nie dáł nienawiści/ & offensionis aniam ciuitas, gdy-
by sie wiaćcy zdał wierzyc Cudzoziemcom niżli swym. 2. Albowiem o-
bawiać sie trzeba ne exteri & aligenæ, redditus extra regnum, sape ad sub-
sidia aliorum efferant, & extradant iis, qui Regna bello molliuntur, tum

quod populo ingratiore de prodicione magis suspecti & neglectis domesticis suos promouere videantur & saepenumero satagunt. 2. Bowiem zabrawszy bogactwa desiderio patriae tacti, munere decedunt antequam sit opportunum, nec retineri possunt, nisi stipendiis & potestate aucta: Alesli lepsza sie im kondicya traci/ opusciwszy pierwszego Pana/ do drugiego wdaja: hunc quoq; relicti, si res dubia & periculose interueniant. 3. Przetoż Bodinus lib. 3. cap. 9. y Arnisaus in Pol. cap. 15. y innych sila wychwalia Polakow przedsiemzicia/ quod neminem in Senatum aut consultationem publicam admittant peregrinum. Wic y v Rzymian tatorow wyzay byl zachorany pisa: Scribentorwie a naprzod Liuius lib. 23. mo-
 wi. Romani veteres non modo peregrinos, sed ne socios quidem ipsos in Senatum admittebant, ac bellum quam pacem eam maluer, in qua peregrinum Senatorem & Coss. Romae essent visuri. Abowiem napiermiesza to rzecz jest/ ilekroć od Monarchow w rzadzeniu Rzeczypos. y w rzadzie przesadzeni bywaia Obywatela Cudzoziemcami/ wielkie niezgody/ nie-
 nawisci/ y wojny z tym idą y bywały. Co pieknie rkazuje nam opisuie Antymach: lib. 2. Theor. 2. w ktorym miesce kladzie/ on dosyc zalosny przyklad/ ktory sie przydal tribu lanigenis (quod etiam in Prouerbi-
 um abiit) Veiperæ Siculae gdy zwlaszcza w malym czasie wyscy az do ie-
 dnego francuzowie w Sicylie zamordowani byli/ dla tey miedzy in-
 nemi przyczynami/ ze Bancelstwo dal Brol Sicyliske francuzowi iednemu. Przyczyny krotkie/ na to przydam ex lusti Lipsii nobilis ad Cap.
 4. lib. 3. Poli. 1. Quia indigenae haud facile concoquunt in sua Rep. plus aliquid credi aut tribui alienis: inde liuor quæstus & auersio quædam ani-
 morum. 2. Quia raro illi morum ingeniorum & totius Reip. periti: ad consilium autem de Repb. dandum caput est nosse Rempub. 3. Quia ut
 maximè iis peritia insit vix affectus aut fides. 4. Quia vsu compertum est
 consilia externa semper ferè esse infauita. Ale iuz teraz poniechawszy te-
 go dla przedluzenia/ zda mi sie zebym podobno nie nagorzezy te rzecz tera-
 zniejszy zamknal/ Platonowymi slowy: ktorych tak vzywa w swej Po-
 litycy/ o prouinciae Resquepub. infelices, in quibus Archilophetes Giges,
 & Glauci consuleorum funguntur officio, potrzeba tedy Brolowi rady/ y
 chocia by podzas byla tatorowa/ principis solertia, ut seipso meliorem ac
 prudentiorem, quem consulere possit habeat neminem, wsażoz iednak bez
 Senatora y Rady nigdy nie moze bydz/ sly bowiem bez Rady y Senatu
 postepet abowiem poddani/ gdy bez Rady abo nad Rade y wstawy Se-
 natu defreta bydz opatrnia y maia/ tedy lekce powazajac/ y za nic nie ma-
 ia/ abo timide ac moliter magistratum iussa exequuntur, co zaraz stad po-
 chodzi/

chodzi
 inicit,
 stepuig
 poten
 żywaé/
 in Con
 wielki
 cy prz
 doman
 przytla
 sua per
 bagyl.
 teras ne
 potius
 Princep
 byl A
 wt: ab
 nciem
 Ecclesi
 filium a
 ceptor

P

T
 bu He
 ma by
 chowa
 ny/ ab
 glemi

chodzi / że Princeps suspicionem superbie, niedbalswá / priuati arbitrii
 inicit, zaczęm praw / rstaro / y Rády wzgárdá / y Sedicye. rozmaite ná-
 stepuá: świádezy przyktad Krolá Hieroná z Sicyliey / ktory gdy im-
 potenter dominaretur, á Senatu y Rad swych przynaimnię niechciał w-
 żywáć / zábity iest / świádezy przyktad Iuliusá Cezárza / ktory nie tylko
 in Consulatu sed & dictatura, nigdy do rády sie swey niestániał / zktád
 wielkie nienawisći odniosł / náostátek / y sámá hániebna śmierć / świádz-
 cy przyktad Romulusá / y Tárquiniusa pyśnego / ktorzy częścią zámor-
 dowáni / częścią z Pánstwá wyrzuceni sá / świádezy náostátek świézy
 przyktad tákże / Krolá fráncuskiego Ludowika XI. ktory / gdy sam cum
 sua pernicie, wśytkim chiał rzádzić / á koniec y skutek niechceszłwy iuż
 bacył. Károlusá Syná swego ták rozkázáł wciezyć / y chiał mieć / vt li-
 teras nesciret, tylko te same słowá / aby wiedział y znał: vt alienis consiliis
 potius quam suis sapere, ac res gerere consuesceret. Náostátek y oto sie
 Princeps má stárác pilno / aby tákich téż w swey Rádzie nie miéwał / iáki
 był Aman zázdrosliwy v Krolá Asverusa / przeciwko Márdocheusz-
 wi: ábo iákie miał Roboám Krol syn Sálomonow: ktory in eius per-
 niciem approbarunt insolentiam iuuenum stulcia consilia. **A iáko mówi**
 Ecclesiastes: ne consultes cum eo cui suspectus es, nec inuidentibus tibi con-
 siliu aperiás: ále frequentes virum pium quem noris obseruantem prae-
 ceptorum Domini Dei sui,

ROZDZIAŁ XXXII.

Posły wystáć / y przyimowáć. Jákich Krol sam
 postow potrzebuie / y iáki má mieć wzgląd ná
 Ludzoziemskie.

Trzy rzeczy ná tym miejscu obaczmy. Pierwsza. Jákie má
 Krol wáymie stáránie w obieraniu Postá. Druga. Jákiby
 miał bydź / aby ták był w káżdey rzeczy biegły & ingenuis mori-
 bu Heroicisque virtutibus ornatus. Trzecia. Jákie v wśytkich Krolow
 má bydź ná Posły bágénie: ktorym wśelki pokoy ná wśytkie strony zá-
 chowan iest. Gdyż tedy Krolowi ábo Principi potrzebá bywa okolo woy-
 ny / ábo okolo przymierza vel de conuentionibus ac coneatibus. Z przyle-
 glemi Pány tráktowáć / potrzebá mu záisse tákowych ludzi / ktorzy zle-

Litoſy im takowe ſprawy / a podawſzy im animi ſui ſecreta, miąłſto
 ſiebie ſtał. Bowiem ſamemu wyiać do cudzey ſiemie / dla wielu
 przyczyn / ani beſpieczno / ani teſz przyto: przetoſz potrzeba tu maturo
 conſilio vti: iakoſy ſprawyne / a godne na to wybierał. Bowiem takowa
 rzecz Regis gloriam ac Prouincie conſeruacionem, prouincialium omnium
 ſalutem za ſobą nieſie. Niechayże tedy takiego obiera / ktoregoſy cnoty
 zalecały: nie maieć względu / ani na ſtarożytność domu iego / ani na va
 rode / ani na poſługi długie / bo to wſzytko parum habet momenti do tak
 kowej ſprawy / ktora multum habet periculorum; niſi ſpectata comes ad
 ſit virtus. Ale takowe dwie rzeczy zaleca: Naprzod wiara / ktora ma
 Pánu ſwemu nienaruſzoną trzymać: potym miłość / ktora y Pánu
 y Oycyſznie / tey ktorey ieſt Synem / ſzczera powinien oddać. Abowiem
 fides bywa poſtáncowi tanquam Anchora. Ktora vmocniony inſz nullos
 aduerſantium ventorum ſtatus extimeſcit, ani teſz proſperiore aura moue
 tur. A miłość / to zaſie w nim ſprawyie: że ani Oycyſzny ſwey / ani Pá
 ná w ktorym ſie koſta / nieſce obrażać / y o wſem ſie o to ſtara / aby iego
 ſławe o wſzytkim tym wiecey rozmnázał. Mamy tego piękny przykła
 d w ſabrycyuſie / ktory gdy był poſłan od Rzymian do Krolá Piruſá / nie
 mogł go ani proſba / ani groſba / ani teſz dary náſcierować / ná to / aby
 był iaka zdráde przećiw oycyſznie ſwey ofazał / dohraby teſz rzecz zápras
 wde była / aby Krol longa rerum experientia ſagaces, cautos & circumſpe
 ctos, ná ten wrząd obierał: by ſnádz proſtacy / nie dawſzy ſie podeyſć clau
 lo ſis ſermonibus, ſromotnie / a ſkódlowie w taki labirynt nie wpádl. Tak
 ſe to było nieſiedy przydało Q. Mutiuſowi / ktory będąc poſtem z
 Rzymu do Kartáingyſkow / poſtáli mu do wybierania dwie tablice / ná
 iedney znać pokoju / ná drugiey niepokoiu wyrażwoſzy / lecz on chcąc go
 dnoſć ſwey Oycyſzny zachować / ktora oni chytrze chcieli zelżyć: wſziga
 woſzy z reku ich obiedwie / proſił ich aby teſz ſobie wybieráli / te tylko kto
 ráby ſie im podobála / iemu zoſtawwoſzy. Przetoſz trzech rzeczy trzeba
 Poſtowi. Naprzod optimum atque exactiſſimum iudicium. Potym fa
 cundiam dicendi que gratiam. Náſtateſt in culpatoſ probatoſque mores.
 Poſpolicie ludźie mowia / że znać Pána ná ſtudze: wſaſtoſz nie záwždy
 to ſie tráſta. Bo y Krolowie ignaui & imperiti, miewaia / częſem ſwe
 poſty ſtrenuos, eruditos, ingeni promptitudine preſtantes. Zamyſlaia
 przypomnie iaki ma bydź wzgląd ná Cudzoziemſkie poſty y Krolá / Pa
 ſdy tedy Krol ma ſie o to pilnie ſtarać / aby im był pokoy zachowany
 wſzedzie / y po wſytkim Pániſtwie iego / choćiaſzby teſz oni częſem / y co nie
 ku myſli przypoſili. Abowiem nie tylko ſromote y wſeſz ludźiby ode
 nieſli /

nieſli
 teſz y
 pod
 teſz w
 gan.
 Bro
 ſtal
 da
 zly
 Sam
 ze R
 pob
 ſpal
 by ſn
 me g
 cedon
 xando
 ſnáde
 gło
 wie r
 ro ſie
 wſy
 go / co
 Poſt
 koyny
 zel
 ta po
 tym
 ciunt

Y
 a m

nieśli/ i jeśli by co przeciwko prawu pospolitemu z nimi poczynali: ażeby
też y gniew tego à quo mittuntur nie pomiało na sie poruszyli: za co by sie
podobno krzywdy (ktora in illos ex oratoribus redundat) macili. Tzego
też wiele mamy przykładow/ nie tylko w starym Zakonie/ ale y v Po-
gan. Amonytkow Krol skoro umarł/ syn tego Hamnon po nim na
Krolestwie dziedziacył/ Dawid dowiedziawszy sie o śmierci iego/ po-
stał Posły swe do syna/ chcąc go w smutku iego cieścić. Hamnon za rą-
da z tych ludzi/ one Posły sromotnie zastawawszy wygnat: tego sie
Dawid (zebrawszy Woysko przeciwko temu) mścić nie zaniedbał. Tak
ze Rzymianie skoro sie dowiedzieli/ że L. Aertze Weentow Krol Posły ich
pobit. Nie tylko lud iego porażili/ ale y Miasło z gruntu wywrocivszy
spalili. Nakoniec miała sie też y Postowie o to pilnie starać y strzedz tego
by snadź swym złym zachowaniem Pánow/ albo ludzi v ktorých bywają
nie gniewali niechay miała przed oczyma co Perskie Posły v Amintá Máz-
cedonskiego Krola potkalo. Abowiem skoro obaczył Krolewski syn Ale-
xander po nich bezmierne wsteczestwo. Prosił ich do siebie na biez-
siade a w tym mlodzieńcow nadownych kłótnasćie w odzienie białoz-
głowskie przybrawszy/ kazał gołe miecze pod bity ich złożyć/ oni Posto-
wie rozumiejąc ie za Panny/ bo ich tak gładość y wroda vdarwała/ sto-
ro sie winem nad miarę popili/ rzucili sie do nich: w tym mlodzieńcy
wszystkie iako bydło pobili. Krol tedy Perski dowiedziawszy sie wszystkie-
go/ co sie z tego Posły działo/ namniej sie tym nie obruszył. Przetoż
Postowie po potrzebach Pánow swych mieszkając mają waciwy y spo-
koyny żywot wieść/ by snadź y sromoty Pánom nie wyrzadzili/ y sami
zelżywości nie podieli. Naostatet nich sie strzega/ aby tam gdzie bywa-
ją pooblestwą żadnego po sobie/ nie pokazowali. Bovicm dosyć na
tym mają/ iesli to wszystko quæ ad sui principis gloriam conservandam fa-
ciunt fideliter, strenueque procurant.

ROZDZIAŁ. XXXIII.

Y Prawa stanowić/ odmieniać/ y odrzucać.
Abowiem daleko lepiey/ y dluzey Krolestwo
trwając/ za dobremi prawy/ y wolnościami/
a niż za mocnymi a obromnymi Zamki/ a Miasły.

Sama

Sama rzecz potężnie / że n'e przedzey sie nie mieni/ ani wpada nad
 Krolestwa: Ktorych Krolowie czystość iednu drugim. (także bez-
 ście przyniesie) wstepnia. Wszak to po spolicie bywa: vel propter
 inordinatam magistratus administrationem: vel propter effrenem populo-
 rum licenciam. Przetoż dobrze takowym rzeczym/ onego wieściu Krolow-
 wie y inși Przetożoni wśelakim postłnowieniem praw zabiegali: aby
 tak swawola one ludu swego in officio retinerent. A tak y tego wieściu
 Chrześciańskim Pánom insey rady nie radziłbym szukać: nad te ktora
 on Orator Isokrates w Ksiegach swych podać / tak mowiac. Si quae
 leges erunt aut consuetudines ciuitatis parum rectae: eas tolle ac muta: atq;
 inprimis da operam vt eas optimas excogites. Quod si minus poteris, quae
 apud alios bene constituta sunt imitare. Przetoż morbis imminentibus
 Krolowie niechay z dobrymi prawy zachodzą. Abowiem daleko obron-
 nieysze Prouincie swe przed nieprzyjacielem stawia. Kiedy ie dobrym
 rzadem obwaruie/ a niželiby Zamki y Miasta niedobycie (ktore przecie
 za czasem wpadają) po wśytkich Pánstwach/ zakładac y budować mieli.
 Bo a coż to za pożytek/ starac sie Miastu takiemu o potoy/ od postromne-
 go nieprzyjaciela? a w nim alere ciues incompósitos, ktorzyby tam po
 swey woli nie mieli względu/ ani na prawo/ ani na żadne Przetożonych
 swych wstawy. Zaprawdę dla tego samego przelant munitionibus leges:
 iż oni tylko abarceant mala, a ci zaśie na to bona conferunt. Abowiem lud
 wśytke/ w niejakim porównaniu oby czaiow dobrych zachowuia/ neque
 permittunt vnumquemque suo viuere modo: y owsem wśitkie człowięka
 ad id vitæ genus reuocare, coby było virtuti conforme. Przetoż na ten czas/
 naprzod po czeto pisać Prawa / kiedy natura lex obscurari capta est. Za-
 czym Pan Bog przez Moyżesza stuge swego nayswiętšy Zakon raczył
 dać: ktorymby w nas ono przyrodzenie nieprawością swiata tego skaz-
 żone naprawić mogł. A nie bez przyczyny / węgło to w przypowieść:
 bonas leges ex malis moribus procreari. Bo y Rzymianie widząc / że sie
 iednego czasu y tych ludzi ktorych/ inși Pány byli/ bärzo do mierzdu mia-
 ło. Posłali natychmiast trzech do Gracyey/ Postumiusa/ Manliusza/ y
 Sulpiciusza / tam gdzie Solon y Licurgus condebant leges: aby ich
 prawa do Rzymu przeniesli/ aby tak nie tylko expōitis armis, ale adhibi-
 tis legibus, loca omnia imperio suo parentia tutarentur. Przetoż y tych wie-
 kow Krolom potrzeba wybrać przykład tak swiatobliwy od Pogan by sie
 tej/ y sami o prawa dobre starali/ ktoremibysiny quod æquum esset roze-
 znawali/ a co iniquum wyrzucali/ a coby też perpetratum karali. Nao-
 śtatek baczymi to sami/ że sine legibus Krolowie nec iuste iudicare, nec be-

nē viuere possent. By śnādź (iako poſpolicie bywa) prauis affectibus du-
ci, ſua vitia, virtutum nomine non conueſtrent. Wſiżte tego niechca o
dobrych/ a prauie o Chreſciańſkich Paniech rozumieć: ieno o tych kto-
rzy to illecebris voluptatibus volunt ſibi iſpis licere quod libeat. Takowi
wiece o ſobie rādźi mowią nos ſumus. Ius & Lex & cum Poeta.

Sic volo, ſic iubeo, ſit pro ratione voluntas.

A tak tedy každy Krol praua/ ktorcolwiek ſam podawa/ ma ie też cho-
wac. Abowiem iniuſte pręcipitur, quod a pręcipiente non obſeruatur.
Jako Zaleucus Locrenſis pęymil: ktorego gdy ſyn dla cudzołofwa prę-
wem iego był poſonany/ iż iuż miał dlatego ogu poſtrādac: na ten czas
Mięſtro wſytko dla zaſtęg Oycowſkich/ dſcąc ſynowi wſytkiego prę-
pomnieć/ proſili: aby go z tego wypuſcił: on przedſie wſtawom ſwoim
doſyć czyniac/ wyrwawſzy ſobie pierwey iedno oko/ ſynowi drugie ka-
zał wylupić/ poriadając: że doſyć na tym mamy / gdy ieſzcze obadwa
możemy pātzyć. Godnaby y to ieſzcze rzecz była Krolom/ aby on ſrogi
pęymil T Torquata Māncyuſa rozbierali/ y rważali. Który ſyn ſwe-
go wlaſnego/ iſ pręciwko roſkazaniu ſtoczył bitwe z nieprzyiacielem /
zdając na śmierć okrutną tak przed wſytkim Woſtkiem mowil/ Synu
miły ty nie mājac względu ani na oſobę Kādźieckę / ktorą teraz na ſobie
noſe/ ani na Māieſtat Oycowſki/ nād zaſkazanie moie wājyleſ ſie cze-
nić z nieprzyiacielem: przywiodeſ mie do tego punktu przy ktorym abo
Kzeczpoſp. abo Kwie ſwoiey muſze zapomnieć. Sed nos potius noſtro de-
liſto pleſtemur, quā R.P. tanto ſuo damno, noſtra peccata luat a żatym
przydał. I. Liſtor deliga ad palum. Strąſny żaprawde przykłał / ale
młodym ludźiom zdrorwy. Przetoż praua niechay będą krotkie & diluci-
da: ktoreby oſobliwie Pana Boga y ludźi gniewać bronili y hāmowa-
li/ a tak bez pochyby modeſta, iuſta, vita, duces erunt.

Ani też Krol abo Pan ma praua niſzczyć/ y pſowac/ dla ſwego
pożytku takie/ y te/ do ktorych przychođzi. Abowiem widzac to Ari-
ſtoteles gani Juliuſa Ceſarza / ktory dla Pāiſtwā y Kroleſtwā ſwego
prągnąc/ dobrze ſie w nim vgruntowac/ praua niektore poſomał / ſtuz
ſmie tedy Ariſtoteles go gani. 1. Co tobie niechceſ/ aby czyniono/ tego
też nie maż drugiemu czynić. 2. Co za ſtutki ſę / cęſto pokazują tato-
rych ludźi ſie bydź exitus iako ſie mało co wyſſey powieđziało / y żatym
idący rozdził w ſobie ma. 3. Honestas, dignitas, mageſtas ſemper prę-
ponenda eſt vtili. 4. Veraca wiāre y credit v poſtronnych. 5. Regni
principium a periuro non poteſt habere felicem proceſſum. 6. Non ſunt
facienda mala, ut eueniant bona. 7. Fides totius Reipub. eſt firmamentum.

ROZDZIAŁ XXXIV.

Głównie / wpada / wniwecz się obraca takie Je-
dnowładztwo / gdy przyczyny powiedzia-
ne y opisane giną y wpadają. Albowiem prze-
ciwnych rzeczy / przeciwnie skutki / y efekty / Gene-
ralne wskazuje jest / jeśli Król takim nie będzie / iako-
wym będzie obrany y mianowany.

Przytrąca się pod czas 1. niesformność y niezgodność w obieraniu
y przyjmowaniu Króla / iako gdy z różnych / albo równych y zgo-
dnych w pogacie / y w liczbie / albo miłosci / ale możności /
albo na ten czas nie będących / obecnie contumaciore vota & suffragia będą.
2. Gdy ieden z możności / sam się na królestwo podaje y wtrąca / a tak /
inż się przemienia w Tyranię. 3. Gdy stroną mocą / zacnością / spo-
lną a zgodną / iedną Króla chce / druga nie chce / y nieprzyzwala nań / a
tak rozrywa y niesformne bywa & mixtum jednowładztwa y Oligarchy-
cy / a jeśli zaś przeważą tą stroną nieprzyzwalającą / tedy się stawa y
odmienia Jednowładztwo w Demokrację. 4. Gdy możności się w
Wzrody królewskie dignitates & Titulos immiscunt, którzy jeśli są virtuo-
si a tedy degenerant in Aristocratiam, ale jeśli tylko nobiles sint a bogaci /
tedy się stawa Oligarchyja. 5. Gdy Królem gardzą / a nobiles se vel
bonitate, potestate, libertate, Regem aquare dicunt, takowym Król ma
odpowiedzieć iako niekiedy Leonides iednemu mówiacemu / o proz kro-
lestwa / żadną miarą nie maś nic nad nas / odpowiedział. Nisi vobis fu-
issem melior, non essem Rex: takowym Stronnym słowem a sentencyą
zefellit conuitium, a swoiego dostojenstwa obronił y ochronił. Abo-
wiciem gdzie Króla / ciuium suffragiis obierani bywają inż tym samym
publicisque calculis Princeps, albo Monarcha osadzony jest / zacności y
lepszy nad inże / że na królestwo wzięty y przyjęty jest. Plut. in Laco
6. Gdy Król iednego tylko / (y temu samemu / a nie wielom wespół /
Wzrody / Dignitarsztwa rozdaje) y w nim przelożonym czyni. 7. Gdy
z wazn gwałtownie / a niepomalu y lekko / poddanym wzrody y dignitars-
ztwa odcygnie. 8. Gdy poddanym prawda y wolności ktoremu
się bęży / łamie y psuje: dignitarsztwo & officia merita non confert, ale

raczej

raczej
rze / a
tim del
uitiis
10. B
wstrzy
sobem
go wie
amicit
Ma k
ra / ab
ctwoy
trzym
nie ma

rogi
do nas
locum
iako by
stała
wyro
ła sie.
da / py
żność
Beze n
wzycia
podob
ta na
swych
est par
Wpra
inbeg

rącey ich dobrą / majątności / ábo iáwne / ábo też innemi fortelmi bies-
 rze / ábo nieznosne ciężary y wstáwy wchwała / y iemi obciąża / vt paula-
 tim debilitentur & consumantur. 9. Gdy Krol nimia vitur licentia, con-
 uitiis vel plagis contumeliose tractat subditos, iáko Turck / Moskwa.
 10. Krolestwo winnec obroć / y znieść naybárziej prągnie / Krol nie
 wstrzymawáigc datam fidem, przysięga osobliwą ábo iákimkolwiek spo-
 sobem potwierdzoną. Żaden bowiem nie wierzy iedno temu / Ktorc-
 go wiernym bydz rozumie y mniema. Ideo perditissimi est hominis &
 amicitiam dissoluere & fallere eum, qui lætus non esset, nisi credisset, b.
 Ma bowiem bydz tá y nieprzyiacielowi zachowána c. A iesliby wiáz-
 e / ábo iáká mowa / creditem nie stała Rzeczpospolita opibus ábo bogac-
 ctwoy nie bedzie stała. d. Ma też bydz wiara / chociaż y niezbożnym
 trzymána. e. Abowiem niezbożnym żadnego miysca bezpiecznego
 nie máś. Ambrosius.

a Cic. pro
 Roscio,
 b August.
 Epist. 205
 c Liuius
 de c. 3.
 lib. 3.
 d Bernat.
 de Consi.

ROZDZIAL XXV.

C O iesli tak / y takim sposobem / iákochmy tu wiele z pismá lus-
 dzi mądrych y bągnych á swiácomych zebramy podali :
 Krolestwa y Páństwa beda rzadzone / by nammy w tym
 wyptić nie trzeba / iż dawne onych Poctow Saturnowe lata wrocą sie
 do nas / za Ktorego iáko powiádaia nullum avaritiæ, nullum improbitati
 locum, inter homines fuisse : ále samá szerosć á wiara miedzy ludźmi /
 iákoby napietnieysza Pánná dla zupełności swietych obyčajow nie-
 stala : Ktore gdy sie pokazaly / á Miasta wselka zlosćia poplugawili :
 wyrwawşy sie od nas / iákoby z błota do nieba stąd byla wysła / wrociz-
 la sie. Przetoż ná on czas kiedy każdy suo iure fruebatur, ani sie ludzie zdrá-
 dz / pycha / iákostwem nie bawili. Zawsze ziemia obficie wselka ży-
 łość bez pracy dawala. A nie bez przyczyny / bo iesliż Páńska reká ie-
 sze ná ziemi przemieskwala : bez pochyby wşytkich rzeczy hoynie im
 wżycala. A stąd wżeni ludzie aurea illa tempora vocauerunt. Ale tu
 podobno bedzie niekto pytal / iákaby też byla za te pracą Krolowi zapła-
 ta nagotowana. Jedni mówia / że ma podátki / Ktore on od poddanych
 swych wyciąga. Ale mym zdaniem hoc premium tantis laboribus non
 est par. Szudzy zaśie iáko Philosophowie mercedem laudis & gloriæ.
 Wprawdzie magnus est gloriæ stimulus ad virtutem, á Ktoryby Krol ná co
 inşego miał wzgląd sit iniquus Tyrannus, iedno że mamy roznnieć non

de fucata & ficta gloria: ale de solida & vera, quæ virtutis & honestatis est comes. Wszakoz ta slawa iestze nie dosyc czyni/ za tak wielkie/ a niemyślowne prace Krolewskie: a co wiecey/ nie moze bydz wieczna / y bierz prędko ginie. *Domini pendet ex opinionibus hominum.* Przetoż Krolowie Chrześcijańscy qui se in aliam vitam generatos intelligunt, nie w Państwie/ nie w godności / nie w bogactwach / nie w tey marney slawie y pompie tego świata nagrode za prace swe postlądac mają / ale w onym wiekiutym błogosławieństwie / przybytku niebieskiego. W którym z Panem Bogiem (eius enim in terris Ministri & Vicarii sunt) po dołona uui tego żywota / sempiterno xuo fructuri przemieszczac będą. Zaprawdę y oni starego wieku/ Pogańscy ludzie baczili to dobrze / choc iakoby przez sen iestze P. Boga prawdziwego nie poznawszy że tak krowa zaplata / a nie inaksa miała postać wszytkie Przełożone. *Abos* wiem civitatum rectores in concilio Deorum collocabantur adhuc cum celestibus res humanas administrantes y porowiedzieli że *Ninos syn Xanta* Krola Breteńskiego zasiał w tajemney radzie z *Towisem Bogiem* ich naprzędniemyym. Osobliwie *Hesiodus* pisząc *Rodzay wszytkich Bogow swych/ tacy ie z Krolmi & regendarum Urbium officia illis attribuit.* Ale iuz nie bawiac sie dluzey / nie zdami sie abym mogl lepiey ten pierwszy traktat o Jednowładztwie zamknac / iako onymi poćiesnymi słowy *Piotra świętego Apostola/ ktoremi tak do Przełożonych mowl.* Pásćieś iuz tedy mili Krolowie te trzode ktorey sie wam Pan Bóg do gąsnu zwierzyć raczył vt cum venerit Princeps pastorum, Rex Regum Iesus Christus immarcessibile gloriæ coronam proticipatis.

ROZDZIAL XXXVI

MOnarchiey z ktoreyiesmy powiedzieli *ex* *Diametro quasi in omnibus repugnat y przeciwne iest Tyranstwo/ ktore iest iednego zlego/ a nie bacz nego meza/ abo iawnie/ abo zdrada przeciw prawu pospolitemu/ według swego wposdobania/ ku dobremu swemu prywatnemu / podsiadłe/ a nie dlugo trwajace Państwo.*

Krol

Krolestwa / Bog / y niezbożnym podać w ręce. a y b Tyran a iedyn
iest / także Lew rzeźcy / y Niedźwiedź łaknacy / Żyżę bezbo- 28. & 8.
żne / Wodź potrzebuący / mądrości wielu tłumiąc / a niestrac- b Augu-
przez potwarz. c Sed vñ tibi inquit Propheta, qui prædaris nonne & ipse lib. 5. lle
prædaberis, & qui spernis nonne & ipse sperneris, cum consummaueris de- Ciuir.
prædationem, de prædaberis, cum fatigatus de fieris contemnere, contemne- Dei.
ris. d Tyran iest krzywd / y niesprawniedliwosci matka. e Est animal cProuer-
maximè noxium inter immitia, inter mitia adulator. (Tenże o towarzy- 28. 15.
stwie / y o podślesztwie) Tyrannia Bogobojnego / y pobożnego nalesć dEsaï. 33.
bardzo trudno iest. f.

Is terret plus, ipse timet fors ista Tyrannis.

Conuenit; inuideant claris fortesque trucidant

Muniti gladiis veniant, sepique venenis

Ancipites habeant artes, trepidique minantur. g

Trudno wynalesć to / y baczyć aby ktory Tyran miał bydź towarzyści / pud Stob.
abo sie starzyć. h Przewyższa kara / od ktorego tylko niezbożni / a od te- g Clau-
go y niewinni karani bywać / y gina. i Hoc tamen habet lucri quod vi- de Inst.
tam rursus omnibus debeat. k A tak zwykl był mawiać Ludowik 12. Prin.
Krol francuski: lud pospolity abo gmin pascę Tyrannom bydź / y Zol- h Plato
nierzow Tyrannos autem & milites dæmonum, in Annalibus Franciæ. in conu-
7. Sap.
i Scob.
ser. 42:
k Eliangj

ROZDZIAŁ XXXVII.

O Tyrannie / y okrucieństwie iego.

Ilko wśelaka rzecz dobra / zle y przeciwnie sobie łacniuchno pozna-
wamy; tak też widząc cnoty w prawym Krolu / łacno Tyranno-
wość obaczymy. Boviem Krol pospolitego pożytku y szczęścia
broni / & Reipub. salutem, suis commodis ac vtilitatibus consulit, a teri
Państwo do pożytku swego / y do szczęścia. Pierwszy: Krol stado
swe pascie: Tyran pożyra. Krolowi vitæ modus est ratio. Tyrannowi
libido. Krol parer: Tyran imperat legibus. Krol iest sprawiedliwy. Ty-
ran niesprawiedliwy: Węciwość ktora z pożytkiem złączona iest / Kro-
lestwo żaleca. Tyranniden verò turpido flagitiosa, Krolestwa cnota do-
stępna / y cnota zachowane bywać / a owo wydzieranie y gwałtem nie-
zmiernym trzymać / Krolestwa od Kroli / łaskawości abo mansuetudi-
ne, iasoby tatusimo firmissimoque prædio tuentur & fouentur. A ono
Tyrannia

Tyrannus timore ob crudelitatem satis infido satellite custoditur: Ktora
 imperiofam nazbyt & intemperantem zachowuie / acerbitem simulta-
 eis, & odiorum est plena, y dla wietsey niebespieczności infinitis propē
 suspicionibus quassatur. A coż był za żywot Arystypurow? quem etiam
 parietes suspicionis periculi terrabant, Coż także Alexandrā? ktoremu
 y żonā podeyżżana była: Tāżże Dionizyuga / ktory y wlosow swych /
 białwierzom golić dąć nie śmiał / tāciż żywy Tyrannom / omnia sunt
 suspecta atque sollicita, aby onā powiesić prawdziwa była metum allere
 Tyrannidem. Bo ci ktorzy chca aby sie ich bano / potrzeba też / aby sie y o-
 ni bali tych / ktorzy sie ich boia. Czego my tu mamy iawny przykład na
 Pāństwie Moskiewskim / Cuckim / y Wolo skim / Krolestwu Pol-
 skiemu przyległym. Jacy tam Pānowie pānuie / a iakā miłosć y pod-
 danych maia: to tam iuż zażyłm zwycaiem poddanych idzie: dla kto-
 rych / zley a niepobożney sprawy / Bog ani w nich / ani w Pānach ich /
 porządku żadnego mieć niechce. Jaki żywot wiedli ci Pānowie / co za
 nāsey pamięci żeśli. Co opuściznac dla przedłużenia / wroćmy sie do
 onych dawnych przykładom / Ktore nam dowodne pisimā wkażuią / Dio-
 nizyus to nam dal znać / fulgente illo gladio paratu Democlis crinibus im-
 pendente: ktory powiedzial żywot Tyrannow bydyż szesliwy. O gym
 tak piše Horatius.

*Distriktus ensis cui super impia
 Cervice pendet, non Sicula dapes
 Dulcem elaborunt saporem:
 Non aurum, Cytaræque cantus
 Somnum reducent.*

Ależ tak piše o Tyranie Job święty: Sonitus terroris semper in
 auribus eius, & cum pax sit ille semper in sidias suspicatur. Bo oni nie da-
 waiac żadnemu wiary / tauquam paventes & timide belluz. Żadnego
 spolkowania nie czynia / ani sie nigdy w spokoia przeco nifogo nie miuią.
 Bo iakoż kogo maia miłowac ci / ktorzy sie wseytyey społeczności chro-
 nia? Bowiem musi to bydyż / aby wseysey mieli w mienawisćci okrutni-
 ka: wśakoż mu bāżziej żaden škodzić nie moze / iako nieprzyiaciel iego.
 Bo Tyrannowie tych sie towarzystwem brzydza / ktorzy y o wżeciowych
 rzegach mądrze radza / y w dobrych śmieie każdego wpoiminia: ne aut
 moniti rationem ducem & honestatem sequantur: abo wiec / żeby dla ich
 cioty niezniszcza ich złość / abo też je ich dobroć podeyżżana y siebie
 maia /

kur: Ktor
in sumula-
nitis propè
quem etiam
Ktoremu
ow swych/
omnia sunt
erum allere
aby sie y o-
przyklad nã
stron Pols
osè y pod-
dla Ktoz
anach id/
wie/ co za
my sie do
nia/ Dio-
inibus im-
O gym

semper in
ni nie da-
Sadnego
ie miluq.
osèi bro-
okrutni-
ciel iego,
gziwyd
q: ne aut
y dla id
y siebie
maiq/

maia, iŝ oni populo ea quæ voluerint opinione virtutis facile persuaderent.
Dla tey podobno przygyny/ Kero on okrutny Cesarz Rzymŝi/ Seneka
dal zabie: takŝe Dionizyus był sroŝŝy niż przystało/ przeciwko Platono-
wi. Ale zaś może głowieŝ sly/ dobrego miłowac: Ktoryŝ niezgodne
obyŝaie vmystow nigdy nie łacyli. A tak Tyrannowie/ Ktoryŝ sie iedno
sobie zdadza bydŝ wezciwemi y wolnymi / poŝpolicie sobie ŝukaiq hãz-
dych poŝhlebcow: za Ktoryŝ rãdã y narodem / vvvitlawŝy sie w zło-
ŝciach nã dobre ludŝie powŝtaiq. Aleç go teŝ nadobnie nam Solon oz-
pisa/ porwiãdaiq: Tyrannidem locum esse amenum, verum exitum non
habere: quæ Labyrinthi more Tyrannos in mille viarum circuitus & erro-
ris inducit. A tego Tyrannã te ŝa owoc/ Ktore ex philantia (to ieŝt ŝby-
tnim w sobie Kocãniu) y z podeŝrzzenia przychodza / opum direptiones,
rapinæ, ciuium oppressa libertas, grauis seruitus, ciuitatum, legum pertur-
batio, & rerum omnium mutatio: ađo (vt rectius dicam) euersio, vxorum
& liberorum stupra, suorum impunita scelera, aliorum exilia & cædes. Nã-
ostateŝ Tyrannowie / ludŝi madyŝ wyganiãiq: dlatego/ iŝ oni wie-
dzã nã niezłoŝci id / mogliby ŝnãdŝ poddane idŝ przeciwko nim wzru-
ŝyć. Przetoŝ boiq sie ciuium concordiam, quasi caput suum semper con-
iurantium pótentiores oderunt: aut suis conatibus auersantes, aut domina-
tionem fugientes, & multitudine tributorum, aut morum asperitate, po-
pulum in timore, & obedientia continent. Dla tego pod nimi ŝa Nãŝka
znisŝegone/ ŝpustoŝone/ abiectæ, & quasi omni ciuium nobilitate viduatæ?
Ktoryŝ ludŝie z oney stãrãdãwney wolnoŝci/ w Ktorey przedtym zaPrzo-
dkow iego dobryŝ ŝyli. teraz pod Tyrannem ŝroga niewola cierpiq. A-
le proŝe cie coŝ za poŝytel/ z sobã przynosi/ Kiedy intemperantia wezmie w
głowiege kãŝdym gora/ ŝluznie zaprawde Tyranny wezeni ludŝie nã-
zwãli immanes belluas, humanique generis pestem & faces, iãŝo Caligula
Nerona, Domicyanã/ y wiele inŝyŝ. Ktoryŝ przedtym Pãŝtewo Rzym-
ŝcie/ miowãlo/ w Ktoryŝ takie bylo okrucieŝtuo y ŝrogoŝe/ iŝby mogli
z Salomonem dobrze a beŝpiecznie mowic. Leo rugiens & vrius esuri-
ens, Princeps impius super populum pauperem. ŝa teŝ tãcy y niektoryŝ
qui Regiam dignitatem, simulatione virtutis vmbare conantur: bo ŝmy-
ŝlnie naboŝeŝtwa ŝwe odprãwuiã/ aby mniemãnie dobre odnoŝqe dla
ŝtãteqnoŝci ŝwey/ w wãdze y ludŝi byli/ hoynosè miluq: nie dla tego/
aby sie w enocie Kocãc mieli: quã avaritiæ studio, & tui conferuandi
cura. Przetoŝ sie pilno ŝrzego/ ne iniuriæ ŝtant, ne contumeliæ inferan-
tur, ne iura violentur. Y z kãŝdey winy namniemyŝy ŝroga kãrza/ nie tak
ŝo gynyq dla ŝprãwiedliwosci / iãŝo vãŝtãiq wolnoŝe poddanyŝ

(albo

(Albo wiec ięśli sie godzi morwie) aby ta droga quali iussu legum in alio-
rum fortunas inuadant. Nád to podáti wielkie wstawiać / magnam
conseruandę Reipub. curam & diligentiam pręferre nituntur: ále gdy ie
wybieráć pogynáig / iż znosne bydz nie mogą iáwnie sie do ludzi podáz-
ig. Przetoż prawnie z ludźmi postępowáć / á nie z spráwiedliwosci / áni
z miłosierdzia pogynáć: iest to nie inšego iedno iniquitatem & Tyranni-
dis acerbitem retinere. Nádstaték / też to iest nie mále okázanie zmyslo-
ney cnoty / iż máigé kádego sławę podeyzżáná nítogo nie dšwálg: máš
ietnošci poddánych wydzieráig / vires eneruant, conspirationem metu-
pnt: wšwó wieniem pracámi poddáne swé meczáć / wiecey Cudzoziem-
com / niźli swym wšáig. Aleć dáley nie potrzeba inšego znáku pátrzáć /
ktorymbyšiny mogly poznáć Tyránný: iedno gdy widziemy / ięśli kto-
ryz mocá pánuig. Nádktoreprzez Proróká Pan Bog ták nárzeka. V-
vobis pastoribus, qui pascetis vosmetipsos gregem autem meum non pa-
scebatis: ktorzy ágškolwieć biezámi gniewu Božego są: wšákož Pan
Bog gásu swego / zlitowawšy sie nád ludem swym / capita superborum
confringet. Ani to może bydz / aby ten mógł bydz dlužo we zdrowiu
fortunym dšwan / in cuius perniciem omnium animi concitati sunt.
Non est enim bonus regni custos timor. Nádto morwi / Ennius quem me-
tuunt oderunt, quem quisque odit perisse cupit. Ani iest inše ięšze ze-
šcie Tyránnow / iedno škárádá / šmíteré / ábo od swych / ábo wšdy / com-
probato omnium consensu, ktore wšyscy poddáni ich y wšyscy inšy ná-
rodowie / tanquam pestiferum genus & in humanum ex hominum commu-
nitate, & ex humane naturę finibus expellendos exterminandosque procla-
mant. Alexander ktoregom nie dawno wšpominálg od žony Theby zá-
bit: in Phalarim toga Agrigentunorum multitudo impeum fecit. Przetož
kácý wšyscy okrutniey ięšli ludžkiey niešlawy / ięšli swych nienawiešci /
ięšli żywotow swych žle przygody lešce powázáig: niešay wšdy pámie-
táig ná one słowá / ktore w škiegých Nádrošci nápisáne są: quia non
secundum voluntatem Dei ambulastis, horrende & cito apparebit: exiguo
enim conceditur vita, potentes autem potenter tormenta patientur.

ROZDZIAL XXXVIII.

GDyż tedy Tyran iest ábo Lew okrutny / albo
Glišć chytrą / dwoiáti też sposób ma do zá-
zátrzy

try
der
czé

1.

fluc

3. N

mády

ćwic

niewo

ctwá

šęán

zezw

prziy

ziem

Spol

stwu

wczyn

publi

dšwa

wiod

illis,

prziy

nom

hi sine

wiem

prziy

quibu

nihili

wiem

bytno

nych

žácho

bogin

sum es

trzymawania swego Państwa / á powagi. Je-
den gwałtowny/ ktorego istności/ sposoby á oby-
czaje są gwałtowne.

Męże a ludzie cnotliwie/ Śacne/ możne/ niścyc/ tłumie/ á
ich poważności umnieysząc. 2. Mordować y zabijać/ po-
ważnych/ śmiących/ wysokiej myśli ludzi/ którzy ábo w-
strusować ábo podklebiać (ábo fałsem narażać vt ita dicam) miedzy
3. Niedopuszcząć mieścianom iawnych á pospolitych zjazdow y zgro-
madzenia cechow/ towarysstwa/ y wieściad. 4. Znieść szkoły/ nauki/
ćwiczenia pobożne młodzi/ zączyby / animus y zmysły były iakoby
niewolne. 5. Zgolać nic nie pozwalając mieścianom / cymby w bogat-
ctwa ábo w pychę sie wnieść mogli. 6. Rosterki krzewić miedzy Mie-
ścianym / áni spolkowania towarysstwa dopuszczając / áby sie ná iedno nie
zezwoлили/ á sobie samym vsáli/ y zwierzáli. 7. Mieściany nieznajome
przyjmować y sposobiąc/ á fámiliey y domow nie cierpieć. 8. Cudzo-
ziemcom nie godzić się kromić/ sed semper in propatulo esse dla zdrad. 9.
Sposobiąc mieściany/ y przyniewalając/ tu niewoli/ potórze/ á poddań-
stwu. 10. Szpiegi/ podklebce/ & fufurrones dawać/ którzyby mow y
czynki mieścian/ odnasali y opowiadali. 11. Pauperes reddere ciues vel
publica onera eorum sumptibus proficienda, ábo podatkki cześnie ná nie w-
chwalać. 12. Moyné wieść z sąsiadym / áby swoich tu boiaźni przy-
wiodł/ áby siebie tu obronie samych/ & niemu sie wcieli / adimare ocium
illis, lperdat opes, á náostatek y starożytné domy. 13. Zadnemu z nie-
przyjaciół nie ma dowierzać. Quia talium amici raro viri boni. 14. So-
nom/ niewolnikom/ y poddanym/ wszelkiey wolności powołać/ ne &
hi sint inimici. 15. Kochać się w podklebaczach/ y w niezbednych / oni bo-
wien mentiendo, si omnia patrandò, conseruare Tyrannum apti. 16. Za-
przyjaciół nie mieć możnych / ále podłych y cudzoziemskich ludzi / á
quibus minus periculi. 1 Tyrannis enim ad opprimendos imbecilliores,
nihil aliud deest, prater honestam speciem, & occasionem. m On bo-
wien zaśie obawia się gminu y pospolstwa. Solitudinem, dworzan nie-
bytności/ strážby obecności/ áni zbroynych okolo siebie/ áni też niezbroj-
nych rad widzi. n Wywra w potrzebie przyjaciół/ iakó workami pełne
zachoynie/ y zawiara: niepotrzeżne odzyska/ to jest/ bogate mordować/
bogimi wżgardza/ o marwia/ Jákó on klerozwyfl. Quidquid excel-
sum est cadat. p.

1 Aristot.
lib. 5. Ca.
u. Pol.
m Pla. Es
pistol. 5.
n Phal.
apud Sto.
o Laer.
libro 6.
p Sener.
in Octa.

ROZ.

gum in alio
c / magnam
r: ále gdy ie
ludzi podda-
olipności/ áni
n & Tyranni-
anie zmysła-
Swala: mäs
ionem metur-
Cudzoziemia
ku patrząc/
y / iesli ktoz
narażać. Vx
eum non pa-
wbatój Pan
superborum
we zdrordis
oncitati sunt.
us quem me-
se ięćse zes
wzdy/ com-
cy inby na-
um commu-
que procla-
y Theby za-
cie. Przetoż
nienawieści/
wzdy pámie-
s: quia non
bit: exiguo
entur.

I II.

ny/ álbo
a do za-
zatrzy-

ROZDZIAŁ XXXIX.

Dzisiaj sposób chęty gdy pięknie / obłudnie umie myśleć się
bydź dobrym a pobożnym Krolew / a tylko pospolitego dobra /
a pokoju y zdrowia poddanych opatrzyć y o nich się starać /
takowy tedy będzie się zwał. 1. Który dochody krolestwa y podatkę z po-
tu poddanych zebrane / nie na zbitych y rozkośy obraca. 2. Który się my-
śli y powiada bydź gotowym do czynienia ze wszystkimi dochodami lic-
by. 3. Który sobie przekłada / ale ostrożnie / ich pobożność y wiara / w
wielkim staraniu y pieczołowiciu bydź. 4. Który się bydź zda powa-
żnym ; ludzkością & familiaritate morum. 5. Który ani sam czyni / ani
dopuszcza od swoich dworzan / krzywdę poddanym y obciążenie czynić.
6. Który potajemnie w prawdzie jest / iawnie przeć się nie zda bydź /
luxuriosus, libidinosus, aut voluptuosus. 7. Który łaski szuka / tak o bo-
gactwach iak y o bogach. 8. Który ani słowy nec plagis eos ignominiosę
tractat. 9. Który ; dworzani / ani nagle / zwlaścza jednego godności
obdarcz y wsadza / ani przedko zrywa. 10. Który dobrze za służonym /
sam obecnie zapłata y wspominkami nadeje / zły zaś przez inne karze /
aby onych miłości przeciw sobie dostał / tych nienawieści się obronił.
11. Który miastą zdoła publicis edificiis, mury / portami / Łaźniami /
theatris, &c. aby się zwał miłośnikiem tej Rzeczypospolitey.

ROZDZIAŁ XL.

Gina / a winowecz się obracaia Tyrannowie /
ani są długo wiecznie trwajacy : chociaż są
od Boga rozga y kara postanowieni / prze-
cie iednak y one same / związane y struszone / do o-
gnia wrzucone będą.

Abowiem sprawiedliwość Boga / takowych nie może zna-
ć y cierpieć. 1. Abowiem ; swego miłosierdzia / swoich
zmiwoley ich chce wywieść y wyswobodzić. 3. Abowiem
dla niesprawiedliwości przenoszone bywaia krolestwa y państwa od ro-
dzaju

Dzisiaj
a tak ;
carstwy
b
moż.
temu
imper
huius

Ana
Vid
terg

P
dlug
sprac

T
Rzecz
choty
pospol
virtuti
laudib

działu do Rozdziału. 4. Abowiem żadna rzecz gwałtowna/nie trwała/ a Plutar.
 a tak za dzim to sobie maia/ gdy Tyrani sie starzeie/ a Państwo y mo-
 cārstwo bowiem okrutne/ przykre a nieznośne/ raczej a niżeli trwaiaće,
 b A iż żaden Pan nie iest wieczny/ iako tym mniej gwałtownie De- bSalu.de
 most. in arg. lib. Abowiem nie iest rzecz przystoyna/ honores diu tenere. Republ.
 temu ktory nośić y rządzić iemu nie umie. c Et qui sceptru diu o iuuus cPliun.
 imperioregit; Timet timentes, metus in authorem redit. d: Sicut enim inPagin.
 huius est misero vitam donare, felice m perdere. e. tak też. d Seneca

Ad generum Cereris sine caede & sanguine pauci,

Descendunt Reges & sicca morte Tyranni. f.

A nioście kśie przydaie / y przytrafia iako mowi Seneka.

Vidi cruentos, carcere includi duces, & impotentis f Iuenn.
terga plebeia manu, scindi Tyranni. Ibidem. Sat. 10.

ROZDZIAŁ XLI.

Pierwszachmy inż Rzeczpospolita opisałi / y
 odprawili. Druga za ta idze/ Arystokracya/
 tak nazwana/ to iest wielu a niż jednego/ we-
 dług praw ku dobremu pospolitemu / y pożytkowi
 sprawiedliwy rząd.

Taki przedtym byl pod wybranyimi / y przednieyszymi między
 ludźmi. Abo Sedźmi Zydowskiemi. a. Takie y teraz nie- a Ioseph.
 ktore wolne miastā / Cesarstie Państwa: takowa Wenecka lib. 1. de
 Rzeczpospolita. b. V ktorych wielkie nagrody z cnoty pochodzą / a za antiqua
 cnoty dawane y ustawione bywaia: y nich także optimi quoq; viri Rzecz- b Rodi. 6.
 pospolita rządzą. c. Oportet enim optimates non propter officium, sed Cap. 4.
 virtutis causa admirationem sui parere, vt etiam immutata fortuna iisdem c Pitag.
 laudibus digni censeantur. d. pud Stob.
 d Arist. a:
 pud Stob.

56 ( ) 56

55

RO.

ROZDZIAŁ XLII.

Tę Rzeczpospolita po pierwszey najlepsza / y pochwały nagodniejszy jest / à primas obtinet. Dobra bowiem jest / ktora / z pięci tych skutkow / ábo przedsięwzięcia seu bonis ciuilibus prestantissimum habet. Są tedy iako Cnota / Szlachectwo / bogactwo / wolność / moc / y siła ludu / z których pierwsza Rzeczposp: drugie zą tym idąco / podleyfze y mnieyfze / osobne każde / máia Aristot: lib: 3. Cap. 8

a Cic. pro Sex.

b Guicci-ar. lib. 2.

c Tacitus lib. 1. Anna.

d Plut. in conuiui. Sapi.

e Stob. ser more 41.

Tę wybierani / y obierani bywają / najlefszy ci / którzy ani obwinieni / ábo naganieni mogą bydź / ani z przyrodzenia źli / ani zapalczywi / ani domowemi złemi przygodami wstrząśnieni. a. Wszytko spolna rada / poważność / moc / potężność / mądrze odprawowanie / y umiarkowanie / bywa. b. Tu nieiaka jest gorliwość / y následowanie cnoty / jest wielka potężność / predkość / y sposobność do Rzeczpospolitey pożytkow vpátrowania. Sociatis scilicet laboribus. c. Te Peryándery nachwałebniejszy wznal / w ktorey gdy wszytkierzeczy / y sprawy / są równe rozumiane y pożythane bywają. Virutisque quod melius, vitio autem quod deterius definiatur. Abowiem od tey rzędu / y zwierżności źli / á niezbedni / odrzuceni / y wysłazeni są. Te Pittaeus, Solon, & Socrates na obromieyszą opowiedzieli / ktora cnotliwie ludzie w sobie zamyka / naybżeśliwszą w ktorey rzędcy y wodźcomie societate coniunguntur. d. Te Seno naypiekniejszy y naprzyystoynieyszą ktora nie złotem / kleynotami / nadroższemi ubiorami / ábo ściami / ále inhabitantium virtutibus splendet. e.

ROZDZIAŁ XLIII.

Arystokrátia zachowana bywa / y trwająca / częścią z pamiągcych / częścią y sluchających / y posłusznych.

Edy

1. **G**dy różniacy albo Panujący / wytierani bywają wzglądem tylko samey cnoty / która jest kształtem y skutkiem Arystokratcy. 2. Gdy ciż ludzie są spantalemi / a nie obrzydliwemi albo ohydzemi w ludu albo pospolstwa. 3. Gdy ci niecupa trują prywatnego pożytku / ale poddanych / y pospolitego skutku. 4. Gdy wybrani między sobą / y samymi z sobą są iednostajni / y zgadzający się. 5. Gdy trwają y stoją w granicach mocy / y powagi swojej / y z niej niewytracają / ani wolności zajmują wielkiej. 6. Gdy sobie równych między pospolstwem niezaniedbują / ani wzgardzają. 7. Jeżeli między pospolstwem / a obywatelmi / cnotani przechodzą / potęgą / bogactwem / y ślachetnością. 8. Jeżeli starsi rozwierżności wybrani / obierani bywają wolnemi głosy / nie przez losy / ani namiestwem. a 9. Jeżeli mierny poczet jest przy nich / aby tak nie mogli innych niżej a tłu- *Aristot. Pol. 3. 7.* mić. 10. Jeżeli mieścianie y obywatele / nienazbyt są bogatymi / nie zżyrościwymi / ani pyśni albo hardzi.

ROZDZIAŁ XLIV.

Odmieniania się Arystokratia / w różne nieiaktie kształty / a prawię ginie y wniwecz się obra- ca / gdy nie na same cnote / a pospolitego dobrą y pożytku wzgląd mają.

A Borem 1. Jeżeli też na bogactwa zamięści patrzą / tedy się latwie odmienia y przeinacza w Oligarchya. 2. Jeżeli cnote a wolność razem wpatrują tedy w Tymokracya. 3. Gdy siła go- gnych od godności odłączają / y ich mują / iniuria autem impatiens na- tura humana est, virtutis comes invidia nascitur a. 4. Gdy się mało a *Aristot. Pol. 3. 7.* nędzy miernych / ale albo owsem bogaci / albo wbożyci wespół / y prze- ciw wżedowi / y magistratowi powstają / y turbatorami są. 5. Gdy Pa- nowie / albo zwierzchność wielkich ludzi / y zacnych / nie według godności sąwają / y wają. 6. Gdy między mieściany albo obywatelmi / ieden tak możny y potrzebny będzie / który by y inne mieściany / y nawet sam rząd albo maistrat zniszczyć / a oprimore valeat. 7. Kiedy wybrani albo zwierzchność / latomistrów / albo pospolite / albo też mieściany y obywatelow do- brą lupią y drapieżą / a sobie przywłaszczają. 8. Kiedy ieden na drugiego / *prawy*

sprawy y potrzeby wkłada & ita omnes negligentiores efficiuntur. 9.
 Gdy małe porządki do odmienności Rzeczypospolitey się mające / lekce
 poważają y za nic nie mają. 10. Jesli podla Szlachty / obywatelom a-
 bo mieścianom krzywdy czyni y wyrządza / tedy bezpiecny y łatwy iest
 rozruch & sedicio in regno vel ciuitate. 11. Praw starodawnych odmi-
 na albo misz zenie y zepsowanie. 12. Przyległych albo pogranicznych
 Pollic. 5. Miaszt/rozny albo przeciwny rzadzenia sposob y kształt. Potior itaque bo-
 Cap. 17. nis dignitas, sine vita quam vita sine dignitate. c Honor autem malis ex-
 e Casu hibitus in eorum commutatur ruinam. d Bagnych / dobrych a godnych
 Pat. Max ludzi contempt iest barzo niebezpiecny. K. P. Et si non sunt admodum
 libro 3, potentes, praesidium ad videndum, in virtute satis est. f

d Greg.
 in Psal. 7
 e Demost
 in Epist.
 f Cicero
 5. Tuscul.

ROZDZIAL XLV.

Takiemu sposobowi a kształtowi przeciwna
 iest Oligarchya / ktora iest niewiela / ale z za-
 cności / bogactw / y potęgi / nie z cnoty wy-
 sądzonych y obranych / prywatnemu niepospolite-
 mu użytkowi / kwoli otrzymánym Państwo y
 władzą. a

a Pla. Pol.
 Arif. Pol.
 4. Ca. 7.
 8. & 5. 6.
 Patri lib.
 1. de Re-
 gum Tit.
 3.
 b Arif.

Niewielu władzą albo moc rząd wrosta / ze własne / y owsem
 nierównymi y niesłusznymi bydy się rozumie / którzy iakoko
 kolwiek / y iakikolwiek miary byli nierównymi. b Abos-
 wiem paucorum Reipub, status finis est diuitiar. c

ROZDZIAL XLVI.

Takowey Rzeczyposp. dwoiaki iest skutek y
 efekt postánowiony. Pierwszy Szlachet-
 ctwa / ktore iest przyrodzone / albo Nieyskie /
 przyrodzone iest albo z cnoty / albo z rodziánu / nayle-

lib. 5.
 Cap. 1.
 c Arif. 1.
 Rethor.
 ad Theod.
 6. 8.

psze

psze iest z tych mieszane. Niewstie iest iedno z mnie-
 mania y pochlebstwa ludu pospolitego/ gdy bogat-
 szerozumięcia y maia za Szlachte: Drugie za pie-
 niądze dostane/ drugie z starożytności domu y ja-
 miliey bogatzych: ktore zwyczajne *Est patritia est.*
 Drugie iest y pochodzi z matki Szlachcianki. Niew-
 stie iednak/ to prawdziwe szlachectwo nie iest.

Otego ktory z przyrodzenia iest spánialszy y prodzniejszy/ do-
 statekniey wychwałamy. a y Szlachetniejszy iest/ od
 ktorego rodzaju przodek sie poczyna: Spánialego/ animus
 on iest/ ktory do cnoty bierzey z przyrodzenia iest sposobniejszy/ y iey sie
 trzyma b Dobro borciem szlachectwa/ to iest/ ktore nas od przodkow
 cnoty/ odrodzając y przeinaczając sie nie dopuścza. c A on zacny/ on sla-
 chetny/ on w ten czas zupełnym szlachectwem obdarzonym y obślachco-
 nym sie być niech rozumie/ cum designatur seruire vitis & ab eis non iupe-
 rari id. d Abowiem/ ani ci spánialszymi y prodzniejszymi sa/ ktorzy z dobrych
 a z zacnych/ rodzeni/ y przodek swoy wioda/ ale ktorzy bonitatem & pro-
 bitatem profitentur. e Quidam verò flagitiis, paternis obruerunt imagi-
 nes, quidam ignobiles, nati fecere posteris genus: In illis non seruasse, quod
 acceperant, maximum dedecus: In his quod nemo dederat, fecisse maxime
 laudabile. f A tak

Nil iuuat admota per auorum nomina cæto:

Inter cognatos posse referre fouem. g

Nam genus Est proauos Est quæ non fecimus ipsi:

Vix ea nostra uoco. h

Ale daleko lepiey y przystoyniey sstać/ a niżli vrodzić sie szlachciem.
 i A nieprzystoyna/ nieznośna/ a brzydka to rzecz iest/ gdy to co by mia-
 ło sie do Bódzic y nabywać przez cnota/ przez pieniądze bywa otrzymia-
 no. k

Quid genus proauos strepitis? & primordia vestra. Autoremque De-
 um species, nullus degener extat, ne in vitiis peiora fouens proprium de-
 serat ortum. 1. Wselska tedy wymyslu zmaza albo sromota/ tak okazyaly y
 znaniemitszy w sobie wystapek ma. quanto maior qui peccat

habetur. *Seneca.*

Pitag.
apud Stob.

b Seneca.
de vita be-
ata.

c In Hi-
stor. Sax.

d Christo-
supra
Math.

e Max.
serm. 63.

f Seneca.
lib. 1. con-
trouersia-
rum. 6.

g Ouid.
Epist. 11.
Her.

h Idem.
lib. 13.
Mettha.

i Ausonio.
k Cic. 2.
Offic.

l Boetius.
Met. 6.
lib. 6. 3.

ROZDZIAŁ XLVII.

Dzugi za tym idący cel / są bogactwa: prawdziwe tedy zaślady y zawisły nie na do-
brach / pieniędżach majątności / ale ani też

a Metr. 22

pud Diog.

Libro 2.

b Plato

apud Sto.

c Senec.

Epist. 114.

d Ide. E-

pist. 116.

e Quin-

til. de-

cla. 12.

f Max

lib. 9.

g Curt.

lib. 7.

h Luuen.

Sat. 3.

i Idem

Sat. 12.

k Greg.

in Hom.

l Chryso.

in Epist.

ad Cori.

Hom. 40.

n Anton.

pro. 3. przed. 1.

1 Strzeżcie

się sioła tego

dyabelskiego /

ktory ludzie

ferm. de

in Do. mones

mutat. m

Contemne

ergo thesaurum

malorum

calamitat. is

diuit. viaticum,

improbitatis

suppeditionem,

n

ich mieniu / ale używaniu prawdziwym y każdemu
z osobną dostatecznym: bez którego one ani dobre
ani złe / przez się mogą być nazwane / *Socrates apud*
Stobaeum de temperantia Max. Scrm. 12.

Bogactwa zaiste są tu przeszkodzie jeśli którzy ich złe używają. a
takowe dobro przynależą mieć / i takoweby ani mającego w zdras-
cie albo w sioła nie wzięli: ani też rzeczy potrzebnych niedostą-
tkiem b A ten nabierze bogactwa używa / ktory by namniży ich niepo-
trzebnie. c Abowiem więcej mieć pragnie / ktory więcej y aż nazbyt
ma. d Gdyż dosyć dostatków jest / nie więcej nie pragnąć / ani mieć. e
A daleko lepiej przynależą głowieć pieniądze / a niżeli pieniędzy głow-
wiecowi potrzebować. f Coż bowiem po bogactwach? Ktore nas są-
macymi y pragnącymi czynią. g Ale dżięć tego wieku.

Quantum quisque sua nummorum servat in arca;

Tantum habet et fidei. h abowiem

Non propter vitam faciunt patrimonia quidam.

Sed vitio cecipropter patrimonia viuunt. i

Albo dobrą swąie gdyby omiał bogacz / z sobąby pobrał si ad petentis
votem cum viueret tulisset? Abowiem ziemskie rzeczy wśelkie chorowię
utracamy / a oddzieleniem ich za chorowiem. k O! czego byśmy odzie-
lać nie mieli pecunia pulvis terrae est. Biada tedy tobie / ktory Boga za
pro. 3. przed. 1. 1 Strzeżcie się sioła tego dyabelskiego / ktory ludzie
in Do. mones mutat. m Contemne ergo thesaurum malorum calamitat. is
diuit. viaticum, improbitatis suppeditionem, n Odrzuć żądze a chciwość / a
o Seneca bogatym będziesz. o Arystyppa onego naśladować rady / ktory gdy mło-
p Laert. dżięć obciążonego pieniądzy podklat / odrzuć co przy cięższym jest / a
lib. 2. weźmi ile zmieścić możesz. p Tak Anakreon / gdy mu Polikrates kilk
Cap. 8. Talentom

Talen
do nie
gay b
zony
brze si
wzgar
dział:
r A g
wie ra
mu C
lius m
głowa
na tak

E
Z
y spo
N

żytkad
bogaty
oblud
jest a n
abo i
cedend
za chor
y im d
nym p
now n
nie / m
obow

Talentow dārował / po kilka dni y nocy niespokojnych / wroćmy się
do niego / oddał iemu mówiąc: Odi munus quod vigilare cogit. q. Zwy- q. Stob.
czay był v Lacedemonickich Krolow / że zwykł był Żołnierz dobrze zasłu- ferm. 91.
żony y zacny przed Krolmi chadząc / gdy tedy iednego czasu / niektórzy do-
breze się przeciw nieprzyjacielowi zachowując / a niezmiernymi staraniami
wzgardzał / dżirując się & de utilitate victoriar quarentibus odporwie-
dział: Generosa mentis est, virtutis honore teneri potius quam pecunia.
r. Al gdy Hetman Cesarsti Bazyliuszowi wielkiemu łagodnie a żrądl- r. Plutar.
wie radził / y wiedząc vmyśli / aby dla łaski wiary zaprzął / obiecując in Lacon.
mu Cesarsta łaskę / miłość / towarzysztwo / a wielkie bogactwa. Bazy-
lius mu odpowiedział / takowe rzeczy nie przynależą Chrześciańskiemu
głowiowi / ale płochym a lekkim ludziom / y tym podobnym / którzy
na takowe obietnice się spuszcza. i

ROZDZIAŁ XLVIII.

Zachowanie trwałość a stałość takowey Rze-
czyposp. chociaż iest Tyranńska / ma iednak do
zatrzymania swego / słusności / y przyczyny /
y sposoby.

NApzod. Jeśli oni którzy rządzą obecnie / w Mieście mają
bogactwa / majątności wielkie a berokie. 2. Jeśli z Rze-
czyposp. dochodow swoy godności y potęgi popieraia / y na po-
żytkach mieyskich zakładaię. 3. Jeśli niewiele Szlachcicow mozhnych y
bogatych w Rzezyposp. cierpia. 4. Jeśli z tymi / którzy mozhnymi są /
obludnie a chytrze w towarzysztwie żyia. 5. Jeśli nie nazybt ich mało
iest a niedostateczni / którzy rządzą y panuię. 6. Jeśli drugim mozhnym /
abo iakie wrzedy dane bywaię / abo obietnica / vel spes in imperium suc-
cedendi fiat. 7. Jeśli Vota do obierania Wrzadnikow / abo rady sobie
zachowuię. 8. Jeśli wrzedy abo rady zároveň do nich odnosone bywaię
y im dawane. 9. Jeśli nie nazybt wielkiej mocy / abo wolności podda-
nym pozwalaię. 10. Jeśli schadzet wielkich y spolkowania mieysz-
now nie dopuszczaia. 11. Jeśli się staraia / aby v postronnych dobre mie-
nie / mniemanie y miłość mieli. 12. Jeśli we krwi / przyiacielstwie /
obowiazęci między sobą moenie trzymaię / ani się z poddanymi nie bicia.

Intri-
parlita.
Hisor.
lib. 7.
c. 36.

13. Jeśli w ośtawianiu praw maia też wzgląd na podle y nieślachetne.
 14. Jeśli podatk i largitiones nieznośne wstawia na tych/ktory na w
 rzedać są/ aby na przedy nie wśyscy sie piali/ albo też idź sie nie dokupo-
 wali. 15. Jeśli niektórym qui censum ferre possunt a sposobnymi są/ w
 rzedy dopuszczone bywaia. 16. Jako Demoftracya ligba albo poczem
 mieszkan / tak ta rzadom zachowana y zadržymana bywa. 17. Długo
 trwająca będzie jeśli Powiat albo Brania ta będzie w rownieniu y w po-
 lu/ aby konni y iedni zbrojni/ y pieśi mogli bydź wyćwiczeni / a sposo-
 bne wyżywienie mieć. 18. Jeśli iaki zmundal z rzemieśla : bogatym bez
 dzie/ktoryby dostatkowi wśelakiemu podległ / a jeśli przed czasem od
 plugawych robot swoich sie w izrymawal / na przad będzie wzięty. 19.
 Maia też bydź niektóry z pospolstwa do rady wyzwani / albo jeśli wśy-
 scy na to maia bydź wezwani : A przod / trzech sie we wśytkim dobrze
 namowić y rozmyślic. 20. Ma bydź pospolstwu moc dana / albo aby
 potwierdziło/ albo co odmieniło/ ale aby nie wśytko przeciwnie czynilo.
 21. Choćby pospolstwo deliberowało / iednak do konfudowania soe
 bie moc y władza maia zadržymawac. 22. Może bydź władza dana pos-
 polstwu/ wolnego wolnym czynić/ ale nie dawac. 23. Oniś co na wiele
 lich przedać maia pod czas publica onera facere, takowe są kościoły/ mus-
 ry/ & publica aedificia wśa innym swym groszem budowac/ apulum popu-
 lo instruere, &c. 24. Wśyśa kare y wine na bogatego / a niźli na wboż-
 szego maia wśchowac y stanowić/ si se mutuo ledant. 25. Sziedziectwa /
 oddalac : sed iure agnationis & cognationis maia bydź dopuszczone. 26. Jes-
 duemus oprocz/ y nad iedno/ nie maia bydź więcej imiona albo dziedzia-
 ctwa dopuszczone y dane.

ROZDZIAŁ XLIX.

Ginie/ y wpada/ ta Oligarchia/ zwlaszczaz ze
 Grou przyczyn/ Krzywdę/ y niezgodę/ *Aristo.*
lib. 5. Pol. Cap. 6.

NA przod. Gdy osoby znaczne/ potężne/ a przad na sobie trzymać-
 iace/ z pospolstwem sie wadzac/ Krzywdę czynią. 1. Gdy nos
 we prawa/ uszary/ podatki/ gwałtowne/ a nagle wstawiają.
 2. Biedę

3. Kiedy prawa / y kara / nabyt są różne / Słachćcom a nie słachćnym /
 a w bogim. 4. Gdy albo od postronnych / albo od obywatelów możnocy-
 bych / krzywd / y ucisków / nie dobrze y z słusności obronami bywać.
 5. Gdy poddanym bądźcie rostkując / y nad nimi panując / a ie iakoby za-
 niczności obchodzą y one mają. 6. Jesli sie poddani wstają a za-
 myślają strony pomisły. 7. Jesli niezgody / rozruchy / między potężny-
 mi na wrzędzie będącymi powstają. 8. Gdy sie iedni buntując przeciw
 przelożonym y powstawając wadzą. 9. Gdy ci / którzy Rzeczpospolitą rzą-
 dzą / majątności swa boynie y rostkome żyjąc straca / potym biorąc y so-
 bie przywłaszczając Rzeczpospolitey dobrą / iak y pospolitego ciolor iekā /
 ciś turbatorów / y rozruchów są / wstykić authormi / aby tak swie nie-
 anoty pokrywali. 10. Gdy Kollegowie ie albo ci co na wrzędzie w Rzecz-
 pospolitey siedzą / sobie nie wśia / a tak przeciw sobie osady y obrony go-
 tują / y zastawiają. 11. Jesli dla prywatney ponisły / ieden drugiego
 radby z wrzedu postradał y zdupił. 12. Jesli ieden nad drugie sie wyno-
 si / a drugim mniejse wrzedy rozdawa / y nąznacza. 13. Si augeantur suc-
 cessu temporis qui digni sunt ad magistratum & censum / ferre possunt / & ea-
 men negliguntur / vel etiam nimis multi assumuntur / cum oritur aut dissen-
 sio / aut Poligarchia. a 14. Nie dobrze bywa gdy w bogich dzieci w robo-
 cie / bogactw zaś / w rostkach / wychowane bywają. Gdyż omnium
 vitiorum nullum neque deterius neque scdus / ea confusione quam poten-
 tes coniurati saepe inducunt cum panas Reipublice nolunt pendere. b

a Arist.
 lib. 5.
 Cap. 6.
 b Arist.
 lib. 2.
 Pol. c. 8.

ROZDZIAŁ I.

Z Kąd dla różnego / tych własności rozróżnie-
 nia / y przysady / albo dla różnych sposobów / y
 miar / bogactw / y potegi / cztery kształty spo-
 soby znaydowane y wyliczane takowej zaierz-
 chności bywają. Aristot. lib. 4. Cap. 5. & 6.

Pierwsza iest / w ktorey dochody wrzednikom podle / a scuple ną-
 znągone / tak aby wielom ktorzyby iedno wielkie mieli dostatk /
 w Reipub. vacare possint / godziło y dozwolono było wstepować
 na wrzedy. a. W ktorey bogactwa albo dostatk są widłse / & electio est

penes Oligarchios. 3. W ktorey ieſzce więkſzey majątności wpaćruia / y
wzgląd więkſzy na nie mają / tak aby też / bogatſzy iakoby iuż ſucceſ-
ſo wſtepowali / a nie obierani bywali / zamtławęſzy inſzym droge do
tatey zwierzchności y godności. 4. W ktorey meżnoſne ciężary naka-
żane y poſtánowiąne meżnoſne ſa wbożſzym / a bogatſzym znoſne y ſlu-
ſne zdadza ſie bydź. Ktorzy też dziedziennie naſtępiu / y wſytko według
mocy ſwoy czynia / z wpodobania rzadza nie niedbając / ani pátzając na
prawa. A ta między wſytkimi nagorſza ieſt. Abowiem invidia neceſ-
ſario potentie eſt comes : vnde ille recto conſilio ducitur , qui in maximis
rebus elegit quid invidie eſt obnoxium. a A moźnych niewiećnoſć / nie-
wiadomoſć nagorſza y naſtroſza ieſt. b Ponieważ / naſzyzenie ofru-
tnoſć za ſobą wiedzie / Pánſtwą zaśie potentie coniuncta ſáleńſtwo. c
Male enim viam ſuam poteſtas alienis iniuriis experitur. d Abowiem nie
máſz nie tak trwałego / ſtálego / a poteźnego / ktoremu by niebeſpieczeń-
ſtwá nie trzeba ſie obawiać / choćiaż y od niepoteźnego a podlego. e A
tak niech żaden ile moźe bydź niedoſwiadczá / ani probuie ſie z takowy-
mi : z ktorych wroſt / powstał y wybił ſie. f Żadne bowiem pánſtwo / a-
ni wladzá / ſtuła / a niecnota nábyte / nie moźe dlużo trwać y ſtáć. g
Ideo melius eſt poſſe minus honeſtę , quam plus turpiter. h Pánówanía
bowiem chćiwóſć ieſt beſtia peſſima. i Nie mamy tedy wiecey prágnać /
y mieć quàm quod iure poſſumus. k

a Tacit.
apud

Plur.

b Plato
de ſomno
bono.

c Pittac.
apud Sto.

d Plin.

Iun. li. 8.

e Curti.

lib. 7.

f. Seuer.

Epist. 91.

g Curtius

lib. 10.

h Ambr.

i Auguſt.

lib. 3. de

Civi. Dci

Cap. 14.

k Auguſt.

contra

gau.

ROZDZIAŁ LI.

O Dpráwimſzy dwa kſtalty Rzeczypoſpoli-
zey / zoſtaie nam o trzecim mowić / a to ieſt o
Tymokrátiey. W takowey tedy Nieſzczá-
nie / ábo obywatele iedną wolnoſcią ſie ſcycacy /
zarówno według cnoty / a dobra poſpolitego /
rzád / a zwierzchnoſć otrzymawiać / tak iednak á-
by práwu więkſza moc / y powaga zoſtála / a we-
dług Spráwiedliwoſci wſytko ſpráwowáli.

a Diog.
apud La-

N Aylepſzego tedy między ludźmi nád wolnoſć nie nie máſz. a
Wolnoſć / a ſwoboda / bowiem z cnoty nazwyſto otrzymała /
nie-

niewe
dno za
ſwoboda
ve vel
vita co
żni y ſ
nayba
nie nie
reſque
máſz
ſadeł
wolno
w nie

S

nom
prá
wiel
trzy
ktor
dłoſ
mu /
vrze
czy
ym
reze
ktor

niewola od złości. b. A wolnym ma być pożyty / y miar y / który za ja- *err. l. 7.*
 dno żąda sprośności nie wdaje się. c. Niecoś być wane dobro / a mienie jest b. *Epic. a-*
 swobodnym a wolnym byż. d. Jest bowiem wolność potestas viuendi *pud Stob.*
 ut velis : ut vivit ut vult qui recta sequitur, qui gaudet officio : cui viuendi *c Cic. 4.*
 vita considerata, atque praeiusta est. Ktory ani praw / złości a / dla bicia *ad Her.*
 żni y sprośności się obawia / ale według niego się rządzi / y sprawnie / który *d Senec.*
 najbarżiej coby zdrowego a dobrego było wpatruie / który nic nie czyni / *Epist. 76.*
 nie nie sąmyślać / iedno z chęci / a dobre wolnie / cuius omnia consilia,
 resque omnes quas gerit ab ipso proficiuntur, eodemque feruntur. Y nie
 maż żadney rzeczy / ktoraby y niego przemagała / iedno iego wola / y roz- *e Cicero.*
 sadet / za ktorym samozbżęścić idzie / y naśladowie. e. Niezbytia tedy *in parad.*
 wolność iak w cłonku osobnym / tak w Nieście nie w co innego iedno *penult.*
 w niezbytia niewola się odmienia / y przeinacza. f. *f Plato*
lib. 8. de
Repub.

ROZDZIAŁ LII.

S a tedy Demokracji / pospolicie tak nazwanej /
 stały y sposoby / ieszcze y naidnia się cztery.
 Najpierwszy jest / gdy wszystkim iak Nieszcza-
 nom / y obywatelom / tak y komornikom / według
 prawa / rządzić / y sprawować godzi się / a coby się
 większej liczbie / y wielom w podobalo / to mocno
 trzymać przynależy. Wtóry w którym wszyscy /
 którzy w bogactwach / y dostatkach większą ośia-
 dłość mają / do rzadu przypuszczeni bywają / a te-
 mu / który ośiadłości zaś nie ma / albo ją utracił / na
 urząd wstąpić się nie godzi. Trzeci jest kształt Rze-
 czypospolitej / w Demokracji pospolstwa / w któ-
 rym wszyscy Nieszczańie / przez żadney różności /
 rzecznikami bywają rzedom Rzeczypospolitej /
 którzykolwiek iedno nie są w dobrej sławie naru-
 żeni /

żeni/ aut aliqua macula ignominiae & infamiae notari.

Czwarty sposób jest Demokracji / w której iednąo idzie wſzytko/ co w pierwoſzych/ tylko ſie w tym odmienia/ iż w niej żadnego prawa nie mają na któreby ſie mieli oglądać/ ci którzy na ſobie w rząd trzymają/ ale tam poſpolstwo paňuje/ y co ſie iemu zda/ to ma być od wſzytkich trzymano.

Aristotel. lib. 4. Pol. Cap. 4.

a' Eurip.

in Andro.

b Ari. E-

thic. li. 2.

c Plur. de

edu. libe.

d Demo.

i. Olyn.

e Chry.

supra

Marth.

Homil. 1.

f Aug. li.

1. de Ci-

dei.

g Cicer.

pro Plan-

co.

h Liu.]

Dec. 3.

lib. 2.

i Seneca

Epist. 7.

Consiliorum multitudo congregata imbecillior est, stultiore animo, summo imperio praedito. *a* Pospolity głowiek bowiem takowy podobny jest niewolnikowi. *b* A kto si: takowemu pospolite:mu głowiekowi spodobą. Ten mądrym necesse est ut displiceat. *c* Jest bowiem tak nieścietny/ odmienny/ aż wiſłany pospolis tego głowiek: rozrządek / ut quod constanter velit, aut nolit nie łatwo może być zrozumiany. *d* A tak powiada: go być rozrządowi wſel: i. Olyn. *e* Kt: mądry/ y wodziem. *e* A tego rząda/ y zdanie pełne błedu. *f* Nam in eo consilium non est, non ratio, non discrimen, non diligentia, sapientia; ea, quae populus fecisset ferenda, raro laudanda dixerunt. *g* A bowiem/ albo poformie/ skromnie/ & humiliter poſłuſznym jest / albo h:rdziej nader rozrząziac paňuje. *h* Wpominam tedy strzeſzcia ſie tego / co:kolwiek ſie poſpol:twu y gminowi podobą/ morxi Seneca. *i*

ROZDZIAŁ III.

Ten tedy czwarty albo oſt:tny sposób y kſtałt Demokracji quasi ex Diametro sprzeciwia ſie prawdziwoſci/ a dobrej Demokracji / a jest nie tylko dobrych ale też y wſzytkich złych naya: gorſza/ a nazwiſko wlaſne otrzymala/ y zowi: i: O: h:łokracya/ niezmierna wywzdana a wytkrocza na poſpolitego czło:wieka moc y władza. edy

Gdy bowiem albo jeden / albo wiele / albo wszyscy / y siał razem
 rządzi / władza y zwierzchność maia. Zaczynam porządek te sześć
 sobie byda przeciwne / w Jednoladztwie / jeden ku dekret-
 mu pospolitemu / y pożytkowi sprawiedliwie : w Tyraniſtwie / jeden do
 prywatnego swego pożytku wyścisła / ściaga / y wieździe / w Aristokracy-
 cyey wiele cnota oglašconych / w Oligarchicy wiele bez cnoty / tedyć też
 w prawdziwey Demokracicy / wiele albo wszyscy z cnoty y wolności / w
 Ochlokracyey wiele / albo wszyscy bez cnoty samey tylko wolności / y
 swobody zwierzchność y urząd otrzymawia. Ta przeciw przyrodzeniu /
 przeciw wszystkim cnotie / przeciw słuszności y sprawiedliwości / przeciw
 prawdziwey wolności jest : y przeciwia sie Sorti enim omnes dignitates
 committuntur, vivere ex legibus estimatur servitus. a

a Cicero
 paradox.
 penult.

ROZDZIAŁ LVI.

Tę właśnie / y takowey Rzeczyposp. przy-
 należy.

NAprzód. Należy niedość / nie dostateczne rzeczy / a jeżeli po-
 spolitego przestrzegając pożytku / wzgląd mieć. Porzuczyć
 zwierzchność wszelką znać. a 3. Porządek wszelki z gła-
 dzać / a z swęj wolej / wolności niezgodney nabywać. Pozwarte Wszy-
 tko nagle / a wściekliwość iakoby sprawować y odprawować. 5. Wybi-
 racy sie z poddaństwa / okrutnie / y hardzie panować. 6. Podobna jest
 braciom z sobą sie niezgadziącym którzy y w majątności swęj / gospo-
 darstwo prząd / starania / władza slugom swym podać / zlecać do reku /
 y powierzać. b Takowa była niegdy o Ateniezytow pod Periklusem.
 Takowa w Rzymie / a seditione Grachiana, aż do Sylle y Maryusza. c
 Ta jest bellua & Tyrannis multorum caput.

a Second.
 Anabapt.
 b Aristot.
 Pol. 3. ca.
 7. & 8.
 Plutar.
 de Reip.
 1. formis
 Ofor. li 6
 de Regis
 instituti.
 Patrici.
 lib. 1. de
 Reg. tit. 3
 c Bodin.
 Methodg
 Hist. c. 6.

ROZDZIAŁ LV

Dobra zaśie Demokracya / albo Timokracya /
 sława / y zachowana bywa. Jeżeli prawda ta
 nie

kie wychylone bywają / któreby wſzytkim w ro-
wnie ſłużyły / y przynależały: Rzeczyſpolitey
zwyczajui/ ſtárania/ praw/ y wolnoſci bronili. *Ius*
enim quod in æqualitate Analogica conſiſtiteſt præci-
pua cauſa hanc conſeruans. Inæqualitas autem contra
Analogiam corrumpens. Ari.lib. 5. cap. 2. Ethicorum.

NApzod bowiem wpatrować trzeba / aby przednieyſzy / nie
mniey / ani wiecey w używaniu byli a niżej drudzy / y ſobie
nie wſzytko przywołać zali. 2. Nabywać y owym namiętno-
ſci y napominany ma bydź poſpolity głowiek / aby miernoſć cnoty / y
wolnoſci / przeſtądali / y lepiey poważali / a niżej miernoſć ſłachectwa /
bogactwa / doſtoieńſtwa / ábo y ſamey wolnoſci / a ſwobody / abowiem
tak będą ochronione / y zmieſione / niezgody / nienawiſci / y zachowana
będzie miłoſć / y zgoda w Rzeczyſpolitey. 3. Magiſtrat ábo zwierz-
chnoſć nie ma bydź loſami / ále wolnymi głoſy / y wotami rownymi
wſzytkich / ani nad prawą obierany / hoc enim peſſimæ Democratiæ eſt,
cui ſors peſſimos dat. 4. Ma bydź pilnie wſzechnoſć / a miernoſć wy-
myſlona / aby rożnoſć zmieſiona była miedzy Nieſzary / ſlachc / y mo-
żnieyſzy mają bydź zrownani z drugimi / aby wſzyſcy iednemż Nie-
ſzary / y rownymi ſobie w prawie byli. 5. Kładko / ſiła / y mo-
żnieyſzy (ſyby od wſzytkich / ábo od wiekſzey części wzięci / y wyſadze-
ni byli) na zwierzchnoſć / ábo wrząd mają bydź brani y przełożeni. 6.
Przełożeniem wyſadzeniem zaſług / y zapłaty / do poſpolitych rad obiec-
rania wrzedników / y zwierzchnoſci / ſędziow / y innego ewigienia do
zawiadowania y obmyſliwania obrony / y rzeczy do wojny należacych /
do ſłuchania lich mają bydź wyzowani obojſzy / a na bogatſzych áſcie ja-
dne winy nie mają bydź oſtawiane y oſwalane. 7. Nie łatwoie mają
bydź dopuſzczane oſobne municye / ſamki / Miáſta / ábo podobne onym.
8. Przywoyć rzecz ieſt / mieć wrzedy odmieniące / vt patet in nonnullis
ciuitatibus Regni Polon. aby iedni nie wſzytko byli / y choć / ieſliby
nie mogło bydź w przedni / wiec w mnieyſzych aby tak odmiana była
miedzy pániami / a ſluſzacy mi. 9. Nie mają bydź doſtátki wpa-
rowane w wrzedniſtwa / ábo na zwierzchnoſci będących / wielkie / ani
mierne / aby tak wſzyſcy godnicy mogli ieſy doſtawać. 10. Máieſtat ábo
zwierzchnoſć

zwierz
ſtrzeg
czon
Nieſz
przy
zwoła
żadne
Sędzi
wſelk
wóch
bydź
low od
mają
na tak
wrząd
conuo
ſpolity
ábo z
vel op
ábo bo
ię dla
lomini
liganti
mieć
rzeczy
chnoſ
wac.
4. 2
gooc

N
ści / od
niezgo
nich p
ma w
nich

zwierzchność nikogo nie ma wzgardzać / ale cścić y ważyć / iednak y prze-
 strzegając swęy władzey y powagi / tak bowiem będzie tam gånorzan /
 czgon. 11. Cechy / schadzki / towarzysztwa / gospody / y spolne cwiżenia /
 Niebezpieanom mąia bydż dopuszczone y nąznązone. 12. Mąia jawnie
 przyczyniac ligby Niebezpiean / iednak przecie nie nązbyt / częścią tych /
 zwłasczą qui nati ex vno parente ciue częścią obcych przyimując. 13. Wzgod
 żadnemu abo zwierzchność nie ma bydż częstą zlacany y dawany. 14.
 Sedzie mąia bydżze wyśtkich obierani. 15. Wzgod ma mieć / y zostawic
 wśelką sobie władzą / nąd wśelkim pospolstwem / we wśytkich sprá-
 wách tum iudicandi, tum deliberandi. 16. Pieniężne winy nie mąia
 bydż dzielone / ale ná potrzeby / murow / Miastá / Kościolor / Szpita-
 low oddawane / obracane y wydawane. 17. Sady pospolite y iawne nie
 mąia bydż częste / ani też o mårne rzeczy y plotki skąrgi bydż : ale rácey
 ná tákorych srogie winy wstawic / ktorzyby sie ważyli o láda plotki przed
 wzgod isc y swążyć z sobą. 18. Rzadkie niech będą ziązdy qui mercede
 conuocantur aby tak y skarb / abo y możniejszy nie nişczyli. 19. Lud po-
 spolity aby nie był utrapion / y nişczon od nędze / ale rácey porátowan /
 abo z dochodow pospolitych vel mittatur in prouincias & przedia colenda,
 vel opera ipsis conficienda dentur, tylko aby iedno mogli sie ztąd żywic /
 abo bogatszy cořolwieć nąznązac swoich dochodow / ná pereny czas mą-
 iga dla nich : abo też vmierający / vsun fructum donent, dominum nihi-
 lominus sibi referuando, vel etiam aliquando aut per sortem, vel suffragia e-
 ligantur pauperes ad aliquod officium stadby wyżywienie słusne mogli
 mieć / abo też aby skąrzmi nąd dochodami postanowieni byli. Tak te
 rzeczy w swęy mierze y własności záchowuic. 1. Dobrzy będą zwierz-
 chności otrzymawac. 2. Oni nie zniewoley będą posłuszeństwo odda-
 wac. 3. Aui wybrani w nienawisć v poddanych y słuchających będą.
 4. A Magistrat non excedet officium, gdy ligbe będzie miał ze wśytkie-
 go oodawac.

ROZDZIAŁ LVI.

! Odmienia y przeinacza sie Demokrácia.

NAprzod. Abo w Oligarchia / zwłasczą gdy Meze / Elktorwie /
 Cechmistrze y Podwoyski / abo poślebcow swawola / abo też
 swoia władza / abo powaga niezmierna / abo ze złości y nienawi-
 ści / odnabąga potężniejszy / y bogatsze do pospolstwa / aby tak wzbudziwszy
 niezgode / a zamięśanie między nimi / potym łatwiey / a niebezpiecniey od
 nich potłumieni / y zmiezeni byli. 2. Abo w Tyránistwo gdy 1. Woyski
 ma władzą nąd Żolnierstwem / y woyskiem wśytkim. 2. Gdy iednemu z
 nich wietřa moc / y władzą tywa daną. 3. Gdy pospolity lud bezpie-
 cnych

czny/ bierz do wierz/ y spuszcza sie na takowych podwoystkich tanquam
defensoribus. 4. Jesli wieksza czesc Niebezpieczan/ albo wsiami/ folwars-
kami sie bawo: albo rzadko w Rzeczypospolitey zasia dywa/ latwie/ y bez-
spiecznie ieden zwierzchnosc otrzymawa. 3. Albo w Demokracya/niez-
zbiedna/ y zlo. 1. Gdy wzednicy/ albo zwierzchnosc/przez losy obierany/
albo nieswiadomego/ ani niewonticetnego pospolitego czlowieka/wpodo-
baniem wysadzeni bywaia/ bynammiey wzgladu na cnote nie maaic/ y
sey nie wpatrujac. 2. Gdy sam pospolity czlowiek niestatecznoscia sobie
sie sprzeciwia/ & nouitatem expetie.

ROZDZIAL LVII.

MA zasie zguby / y zniszczenia swego przyczyn/
ny/ wlasnie Oligarchiey albo Akrystokraciey
zachowujace/ y zatrzymawajace przeciwnie.

Pierwsza/ gdy na pospolite / y iawne ziazdy / a sady pod wina
zwoływani/ y zwoływani bywaia potezniejszy / a drugim wolny/
dopuszczony bywa przyiazd/ y bycie / a obecnosc/ zacyim y ziad
podchodzi/ i rzadko bywaia niedostateczni/ a bogatszy / y potezniejszy so-
bie ku dobremu/ wzytko rzadza/ y stanowia. 2. Gdy sie toz przytrastia/
y dziecie/ przy obieraniu wzedu/ y zwierzchnosci nowrey. 3. Gdy sie tym-
ze kstatem zachowuje/ gdy albo prawa maia bydz stanowione / albo po-
prawowane/ albo tez inke sadzone sady/ a zwlaszcza odprawowane bywaia
ia kryminaly. 4. Jesli potezniejszy / y bogatszy tylko staranie bywa
zlecone/ ofolo carykauzu/ a wladza im dana bywa/ do wywiania strzelby/
y wojennego ryftunku. 5. Jesli o dochodach pospolitych/ y spierkach
pironicach/ zawiaduje y staranie maia potezniejszy na inszych tego cieza-
ru nie klada. 6. Jesli cis w pospolitych/ y potocznych sprawach przy-
woynie/ y pokotowi nalezacych/ y sluzacych/ bierzey y czesciey zawiadu-
ia y staranie maia. 7. Jesli w przymerzach zachodzacych/ albo zaslach
potwierdzacych/ tylko na tych samych obecnosci oparowac przy-
stusza y jawoyta rzecz iest. 8. Jesli w wysylaniu poslow/ albo obcych przy-
mowanu lekki wzglad bywa na wboznych/ y niepoteznych ale wzytko od
bogatszy/ y potezniejszych odprawowane. 9. Jesli zakazanie iest aby
wbozzy dzieciom swym doma wychowanie/ y cwiczenie dawali/ a przy-
tym/ zaraz do rzemiosl sposabiiali/ bogatszy zasia/ w swychenotach/ ma-
drosci/ dzielnosci/ w Rycerskich sprawach cwiczyl/ aby ci sposobnymi/
owoi zasia niesposobnymi do rzadzenia byli. 10. Jesli bogatszy czesto in-
ne do lektych spraw/ y poslug/ albo chytze/ y obłudnie okazowaniem la-
sti/ albo zaplaty namawiaia/ albo przymuszaia/ aby ich sobie tym za slugi/
y nie

y niew-
wzma-
ziedno-
zmieys-
ne byu-
dawar-
spolity

R

scza-
wshy-
cno-
y wy-

N

wdzim-
kowan-
wa: es-
stia st-
maia k-
wynym-
ne byd-
mac/ r-
moze r-
zwana
kowan-
Biedy
zdalo/
spolite
stalek c-
wia/ a
forma
Politia

y niewolniki sposabiali / onych zaście władza / y potężność rosta / y
wzmagala. 11. Jesli w Bandlach / Kontraktach / na spowinowaczenie /
ziednoczenie / przyjacielswo / y obowiazek / wielkŷy wzglad wpatruia mo-
zniejŷy / y bogatszy. 12. Jesli dobra pospolite wydawane / a dzieło-
ne bywaia bez wiadomości / Mieszan y obywatelow. 13. Jesli do ode-
dawania liczby magistratus gesti nie przypuszczany bywa y wzywany po-
spolity glosniel.

ROZDZIAŁ LVIII.

Rząd pospolity albo Politike osobnie tak roz-
dzielona y opisana / według kształtu ro-
żnego Rzeczyposp: nie przyznawamy. Zwła-
szcza / iesli opisana / y wydzielona tak będzie / aby
wszyscy równi między sobą / byli y miani (iak w
cnotcie / tak y w szczerodroblności) iako sie rozumie
y wyklada. lib. 3. Cap. 7. od Aristotelesa.

NAprzod. Ponieważ nigdziey takowa równość / y mierność
nie była widziana y znaleziona. 1. Jesli wszyscy będą równi
w wolności / a tylko cnotliwi / y z cnoty będą obierani te pra-
wodziwa Demokracya może nazywać. 2. Abowiem stosowania / y wmiar-
kowania zlych / Rzeczypospolita z Oligarchiay / y Demokraciay poro-
sta: świadczy Arist. lib. 4. cap. 3. & 9. 4. Wiele bowiem sie przytrą-
fiaia stosowania / y wmiarkowania Rzeczypospolitey / ktore iednak nie
mają kształtów rozmaitych w sobie : mogą bowiem dobre y złe / sobie roz-
różniti. Albo nierównymi / zmieszane roznie y rozmaitości wmiarkowa-
ne bydy. 5. Abowiem mieszana Rzeczypospolita / nazwisko ma otrzy-
mać / według przemagających części / gdy bowiem tu przeważy / y prze-
może wolność nad cnotę. Demokracya raczy / y słusznicy ma bydy na-
zwana. 6. Nlad to Arist. cap. 9. pisac powiada / że zmieszanie / y wmiar-
kowanie Oligarchiay / y Demokraciay / składa sie ze trzech sposobów. 1.
Biedy z obu sposobów prawa obierane albo wyiete bywaia / co by sie
zdalo / y przynależalo / godne ku zatrzymaniu / y zachowaniu Rzeczypo-
spolitey. 2. Gdy Demokraciay / y Oligarchiay wytkrozenie / albo niedo-
statek odłączony / środki bierzemy tych rzeczy / ktore oba stany stano-
wia / a do naszey przysposobiata / y stosuia. 3. Gdy z części praw wci-
niamy sobie rozmaite iedne prawo spoiamy / y ziednoczamy / tyle by b / y
Politike rozne postanowione.

¶

ROZ-

ROZDZIAŁ LIX.

L Atwie poznać / iesli słuszny á pewny sie stał skład / y pomieszanie / iakichkolwiek kształtów / y rządow Rzeczypospolitey / z pięci przednich znaków / y sposobow.

Pierwszy / iesli takowe iest pomieszanie / ktoreby nie mogło być rozeynane / ábo śnadsz wstpliwie. Jesliże iest Oligarchia / ábo Demokratia / także też sie ma rozumieć o drugich. 2. Gdy Rzeczypospolita cała / simul inspecta & considerata oczywiscie wtazuje / y wystawia: ie obie one rowne. 3. Jesli odiawszy iedne częć / y stronę Rzeczypospolitey / druga stronę / áni iest Demokratiey / áni Oligarchiey podobna / áni też stała y bezpiecna trwać / może bez drugiej strony / y częci. 4. Jesli postanowiona Rzeczypospolita nie potrzebuie / ábo innych kształtów / sposobow / y własności / ábo obcych ratunku / áby tak w całe mogła trwać / y stać. 5. Jesli postanowiona / y sporządzona podoba sie Nieszczęsom / y obywatelom / tak áby iá wazyli / czáli / y śanowali & diuturnam esse cupiant.

ROZDZIAŁ LX.

Powiedziały y opisały sie do tąd krotko dosyć w prawdzie przyczyny / stanowienia / wytróczenia / á zepsowania / iakieykolwiek Rzeczypospolitey osobney / wyliczymy / y zbierzemy też tu także przyczyny / ktore wshytkim R. P. służą / y przynależą / áby tak z stać łatwiey zrozumiano było / coby w każdey Rzeczypospolitey sporządzeniu / y zachowaniu nabarziey / y napierwey chronić sie / á náśladować miało / y godziło. Pierwsza miedzy wshytкими iest / zaniędbywanie / niewważenie / á wzgarda Bożych / á ludzkich praw / przeciw / Bogu pobożności / nabożeństwa / y bogoboyności: bliźniego miłości / y własnego zdrowia / zacząym nieposłuszeństwo / niesprawiedliwość / y rozruchy.

Złomę by homien pobożność / nabożeństwo / ku Bogu / wiare y spolkowanie narodu ku drugo / á same nazywacmyśa cnota / doże iakym ip. w. edliwość áby była zniszczona / á ten porędnie

2 Cice. 2.
de natu

dobrze

á dobre
ry omi
latus in
iedno s
gotol

Z
N

dnosci
3. 3.
Boiż
sie oba
ábo k
nia z
ábo c
ieden
posi
wá po
inne /
psuie
rody
łożony
lakom
ni / pr
brá p
podd
cessur
ábo le
zgoda
pospo
spran
13. D
czyn
kiem

a dobrze wſzytko ſprawnie y czyni co do pobożności należy y ſłania/ kto-
 ry umie zachowywać to co do ſprawnieści przyſtoi y należy/ vt col-
 latus in proximos miſericordie riuius, iuſticiae fonte ducatur. b Miſcąc
 iedno ſerce/ iedną myśl braci wielu ſprawnie. c Zmierzanie/ ktore-
 gokolwiek przykazania wielkę krzywdę ieſt. d

ra Debi
 b Greg.
 lib. mora.
 c Aug. ſue-
 pra Ioan.
 d Hieron.
 in. Epiſt.

ROZDZIAŁ LXI.

Z A temi idące ſą: ktore z pierwoſzych/ iako go-
 dnieyſzych/ a gruntownieyſzych pochodzą/ y
 moc mają/ albo im przeciwne ſie ſtawia.

N A przod. Zyt/ y zażdość/ lichwa iak około właſnych tak y po-
 ſpolitych dobre. 2. Żądza a chciwość pańowania/ doſtoieſtwa-
 y godności; albo tych ktorym przyſtep do' zwierzchności y go-
 dności zamknięty ieſt/ y od niego odſadzony ſą/ albo ci ktorzy drugim ży-
 3. Z krzywdę Nieſzczas obciążenie/ a nieſprawnieść obrona. 4.
 Boiaźn zła/ qui diuturnitatis custos eſt, albo gdy poddani albo poſpoliſzego
 ſie obawiają/ ſami ſiebie zobopólnie/ albo moźnieyſzych y zwierzchności.
 albo ktorzy ſie boją/ aby nie podiali iakiey lekkości/ ſkody/ nieſtawy/ kara-
 nia za złości ſwe/ rozruchy y bunt y w Rzeczypoſp. ſtroją. 5. Gdy ſtan
 albo cześć iedną wynoſi ſie nād drugą/ hārdzie y potężnie każe. 6. Albo gdy
 ieden z nich chce ſie wynieść albo dla ſprawy iakiey dobrze odprawnione y
 poſłuſzoney/ dzielności/ albo dla ſwey potęgi/ władzey/ y godności/ zpra-
 wia poſpolitego ſie wydziera y wyłącza. 7. Gdy moźnieyſzy wſtawiają
 inne/ y ie tłumia/ a niſzczy/ wſelkimi ſpoſoby/ albo wiem pycha wſzytko
 pſnie/ y w nim w obraca. 8. Gdy dopuſzczone y łączone bywa/ różne na-
 rody/ y prawa. 9. Gdy leſcy y ſproſnemi a pługawymi obywatymi prze-
 łożonymi/ y na zwierzchności ſą/ głupi/ młodzi/ niebożni/ lichwiarze/
 lalkami/ pijanicy/ zły ſtawy/ żadną ani powaga/ ani godności od dāze-
 ni/ przyzodobi. 10. Niedbałſtwem przełożonych/ y wrzdu/ ktorzy do-
 brą poſpolitego nie wpatrują/ ale ſwey prywaty/ ktorzy obcy pańem
 poddańſtwa/ y przyſiegi oddawiają/ & qui liberis tanquam aliquando ſuc-
 ceſſuris carent. 11. Gdy Magiſtrat albo zwierzchność/ albo nie zamknięte/
 albo lekce poważa/ małe przyczyny do odmienności R. P. ciągną. 12. Nie
 zgodą moźnieyſzych/ y potężnieyſzych/ ktorzy albo dla/ albo przeciw Rzeczy-
 poſpolitey doſtoynności całości/ powſtają/ albo dla oſobnych y prywatnych
 ſpraw/ y nienawiści/ buntow/ y roſtarkow wſelkich/ przyczynami ſą.
 13. Wymoſtłość tych/ ktorzy kiedy Rzeczypoſp. dobrze ſtawia/ aym ma-
 czynym obdārzyli/ y przyzodobili ſzczęśliwym iakimkolwiek ſwem poſtep-
 kiem/ albo czynkiem/ doſtatkim/ albo porząd/ gdy innym ani chęć y dż

koronami / ani podleżyłymi. 14. Jeśli wiele nieprzyjaciół mają w same-
 ście twoje / a potężnych / którzy albo gwałtem / albo zdradą corruptorum
 pecunia, mieżących / y obywatelom zdradcy / y siłą / pod nimi czynią.
 15. Jeśli nie mogą ani czasu wojny / y pokoiu / rzeczy do żywności nale-
 żących / z swego państwa wyżywienie mieć / albo nie na dobrym miejscu
 miasto / albo powiat leży / powietrza dobrego / wody / drewo c. nie mając
 ale gory / y lasy / bory / sąsiedztwie płodliwe. 16. Jeśli łatwiej z jednego
 miasta na dwaie rozdwoić się / y rozewać mogą / iako gdy te dzieła wo-
 dy pągorki / blotą / albo inża przy czyną y sposób do rozewania siebie / y re-
 belizowania / a jedni drugich słumić / y nieżyć / okazywa y zra-
 żiona bywa. a 17. Dotyczy y tym podobnych przyczyn przytrącają / y p-
 a Arist. li. dają się obwieśczenia / y opowiadania / Boskie / Boscielnie / Kaptan-
 5. Pol. C. pominięcia / widzenia / y cuda rozmaite zgubeż sąbą ciągnące / y okazy-
 1. 2. 3. 4. ce / iako Saulowi okazywane były. b Tak wykorzenienie zgube / a z plendro-
 bi. Regu. wanie Jeruzolimy wprzedyli Komety na kształt mieczow / swi-
 15. zwożająca / w Boscielnie / wol rodząc nad zwożają iagnie / wozy / byty / w sce /
 y zbrojne woyska / na powietrzu widziiane / w zbudzony I E Z V S miera-
 c Ioseph de bello miastu / o czym wśytkim czytay kto chce Iosepha. c Toż się przydało
 Iude. lib. miastu Jerychowi / Sodomie / Gomorze / y Niniwitom / ec. Tak y dziś
 7. c. 12. dzwoni / rożnie / a często napomina Bog wśechmogacy nas. O Boże day
 admonitionum ejus. to / aby nie były w nas zátwardziłe serca naše / ad vocem praconum,

ROZDZIAŁ LXII.

Z Przeciwney zaśie strony / pospolite glowne / a
 powśechne / aby wśytkie R. P. długo szczęśli-
 wie trwały / a fortunne ich przedśiewzięcia / y po-
 wodzenia były ma bydz pilne staranie w tym mia-
 ne y wpatrowane.

NAprzod. Pobożność / y nabożeństwo / bez ktorey ani Bogu / ani
 ludzkom może wiara bydz zachowana / y dotrzymána. 2. Prawo-
 ibly dobre były stanowione / a postanowione / y wśwalone / za-
 chowywane / meżnie a rzecownie dotrzymáne / pelnione y ochronione / na
 ni sbowiem wśytko zbawienie / y zdrowie polega R. P. gdzie bowiem nie
 stia / y wśiają prawa tam gwałt następuje. 3. Zwierzchność y Magistrat
 obierany / ktoryby byli żygliwymy R. P. ma bydz im moc y władza wśe-
 la / a spraw / sleczona / y dana do rzadzenia / y sprawowania / a mają bydz
 ludz / ni pobożny / mi / dobry / mi / a cnota nad wśytko przekładająca. 4. Ma
 bydz

bydz / y
 śliwa i
 rzad zle
 dzy inn
 w sąda
 stwa sa
 wia R
 ścioty / 2
 Kładane
 to bowi
 tak stud
 wiem g
 śli prax
 sie enim
 prauitas.
 Niebez
 mi / y po
 możnen
 y karg v
 wach m
 towna p
 na przed
 danymi
 do, nie n
 w docho
 13. M
 & oculos
 działo /
 14. In po
 plowie
 wyśba-
 mają sta
 borem
 zy / Spi
 miac / zy
 Hie eni
 y wáro
 dobr R.
 trwał.
 Nieyś
 bo ktor

bydź / y przynależy mądrość y roztropność / ona bowiem zaśle R. P. Bęza
śliwa jest / ktora / y nād ktora mądry ludźie / a zwłaszczā Philosophowie
rzad / zlegony y pieczolowanie o niej mają. 5. Nawiętsza jest bowiem mied-
zy innymi prawy / y cnoty / y nazacniejszy jest sprawiedliwość pospolita
w sądach : osobna w kontraktach / y kupiect / bez tej Pānstwa y Moćar-
stwa są morderstwa & latrocinia : dla niesprawiedliwości przenożone by-
wają Krolestwa / Pānstwa od rodziāu do rodziāu. 6. Ko-
ścioly / Akademia / Szkoły / & seminaria cnot y nauk wszelkich mają być za-
kładane / fundowane / y wychowane / nie trzeba tu kosztu żadnego żalewać
to bowiem jest cor & oculus R. P. 7. Zgodā / miłość miedzy iāk pānniacy mi
tāk studentacy mi zobopólnie y z obcymi ma być zachowana / przez tej bo-
wieniem guntownie a wielkie rzeczy stābia / y wzimęs sie rozprosziā. 8. Je-
śli prawā swęoy mocy / godności stoia / a od żadnego gwałcone nie bę-
dą sic enim & personarum, & legum manet auctoritas, exemplorum impeditur
prauitas. 9. Jeśli ani miedzy zwierzchnościā y magistratem, ani miedzy
Nieścżany y poddānymi / cierpiā zachowywają / a bawia sie podglebca-
ni / y pokoju pospolitego buntownikāmi. 10. Niezgody y zāściā miedzy
możnemi / y potężniejszy mi / prawy obwarowane / ochronione winami /
y karą wśmierzone / a z predkā znasiane mają bydź. 11. We wszelkich spra-
wach mają być vitandā & fugiendā immutationes zwłaszczā gdy też gwał-
towna potrzeba nie niesie / aut ex privato beneplacito. 12. Zwierzchność y
nā wrzędzie zāśādāciacy reā se gerant iāk swoimi Kollegami / tāk y spod-
dānymi / eos non offendendo, ignominia non afficiendo, eorum opera rten-
do. nie mają być ku wszelakiemu ich pożytkowi / żywności nabycia / ani też
w dochodzeniu godności / y wrzędow omieśkaniem y przesko-
dą. 13. Magistrat ābo nā zwierzchność zāśādāciacy / mają mieć długie rece
& oculos semper apertos, ktoremiby y coby postroć / y domā obecnie
dziālo / guynie / a pilnie wpatrowali / a coby z rzeczy było / odprawowali.
14. In potentia, & honore siue concedendo, siue auferendo, z lekciā / y niestwā
placitā poczyniāc / ani wporcie / nierozmyślnie / ani leniwie / tego wy-
wyższyć / ani zmniejszyć. 15. Zāchowywāć / zātrzymawāć / w wywyższyć / barować /
māia siarodawne / iācne / a dobrze zāstuzāć / domy / y familiz, z takowych
bowiem R. P. y nā takowych zāwisiā / y stoi. 16. Skarby pospolite / Casy au-
zy / Spislerze / piwnice / &c. według sprawiedliwości czasu / pokoju / nāpel-
niać / żywności nabyciā y zāchowywāć / w potrzebie używāć māia.
Hic enim murus atheneus, nernus pacis & belli. 17. Pilnie wpatrowāć
y wārowāć / & legibus, & sociis, dozorcāmi / aby pożytku żaden z
dobr R. P. sobie nie przyswāżal / a swego własnego / a miłi swoich wpa-
trował, sed legitima potius ratio reddatur omnium. 18. Szacowanie dobr
Nieystkich / ābo w rok / ābo nā każdy miesiąc / vt census augeri vel minui, ā-
bo ktory sposobniejszy sę ku zwierzchności / y pospolitych spraw / a po-
treb

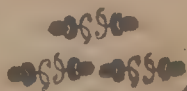
rzecz cognoscei. y iakaby moc/ potega Nieszan/ y Niasia byla/ iak czelu
 potomu/ tak y woiny zrozumiana mogla byc. 19. W dostatkach/ y w bogac-
 twie/ ile moze byc/ miernosc/ y rownosc zachowana/ & inducenda, sin mi-
 nus, sint tamen potentiores, ktory R. P. barziej zy glowie mi 14. 20. Nieszan-
 nie mlodzy/ y nowotniejszy a swiezo nastali/ pilnie wyowiczeni maia byc
 & applicandi ad Reip. formam eiusq; leges, w ktorey przestawac y trwac
 maia: multum enim est a teneris assuecere. 21. Osilnie na tym maia byc/ y
 o to ste pilnie starac powinni/ sprac cy/ y rzadcy wseley/ aby dobrze wpa-
 rowali/ ktorymby megdy/ y teraz inne R. P. dobrze postanowione/ dlugo
 zachowane y sposobiane/ a iakimi wyfrocone/ a wniwecz obrecone byly
 sposoby/ y fstaty/ a cohy w obcyd/ dobrego rzinali/ aby nastadowali/ ma-
 lum autem a sua R. P. arceant, a tak szesliwym bedzie/ & manebit quem fa-
 ciunt aliena pericula cautum. *Arist. lib. 5. Cap. 5. 6. 7. 8. & 9.*

ROZDZIAL LXIII.

P D opisaniu/ y w prowadzeniu fstatow R. P. mamy pilno baczye/ y w-
 wazac nalezy byc ten Rzeczypospolitey fstat & sposob quod naz-
 turz moribus, zwyczaowi/ & regioni, iakiegolwiek ludu/ a polspolstwa
 przysposobiany/ y vmiarkowany bywa/ aby sly abo fstat Niasia od lu-
 du y polspolitego glowiek moribus alienum non instituamus, abo przyro-
 dzone prawa wedlug ludzkiego zdania y mniemania / ac voluntati repu-
 gnante, natura seruire cogamus: mieysc bowiem/ poniewaz wielka roznosć
 jest/ rozne tez rozstworzenia/ y przysady/ rozne przyrodzenia ludzi/ ktore
 roznych Panstw/ y wladzy/ potrzebna. Zamyslam tedy wsekie R. P. y
 dobrze postawione/ sadze/ y dlugo trwajace/ y stojace byc mowie/ iesli
 trzy rzeczy przywołane/ y przyznawane beda trzem. BOGV, czesc y
 chwala/ iako Stworzycielowi/ milosc iako Odkupicielowi/ boiazni iako
 Sedziemu. BLIZNIEMV. Zwierzchnosci/ y wyzsemu/ lwozlosć/ ro-
 wnomu/ postanowienie. SOBIE. Okolo sumnienia opaczynosć/ vmy-
 stu/ y serca ozdobe/ y oszedoznosć/ cielu nauce y karnosc. A naostatet/
 skromnie/ sprawiedliwie/ y czciwie/ a pobożnie zyć.

Hec tria perpetuo meditare Aduerbia pauli.

Hec tria sunt vitz regula sancta ruz.

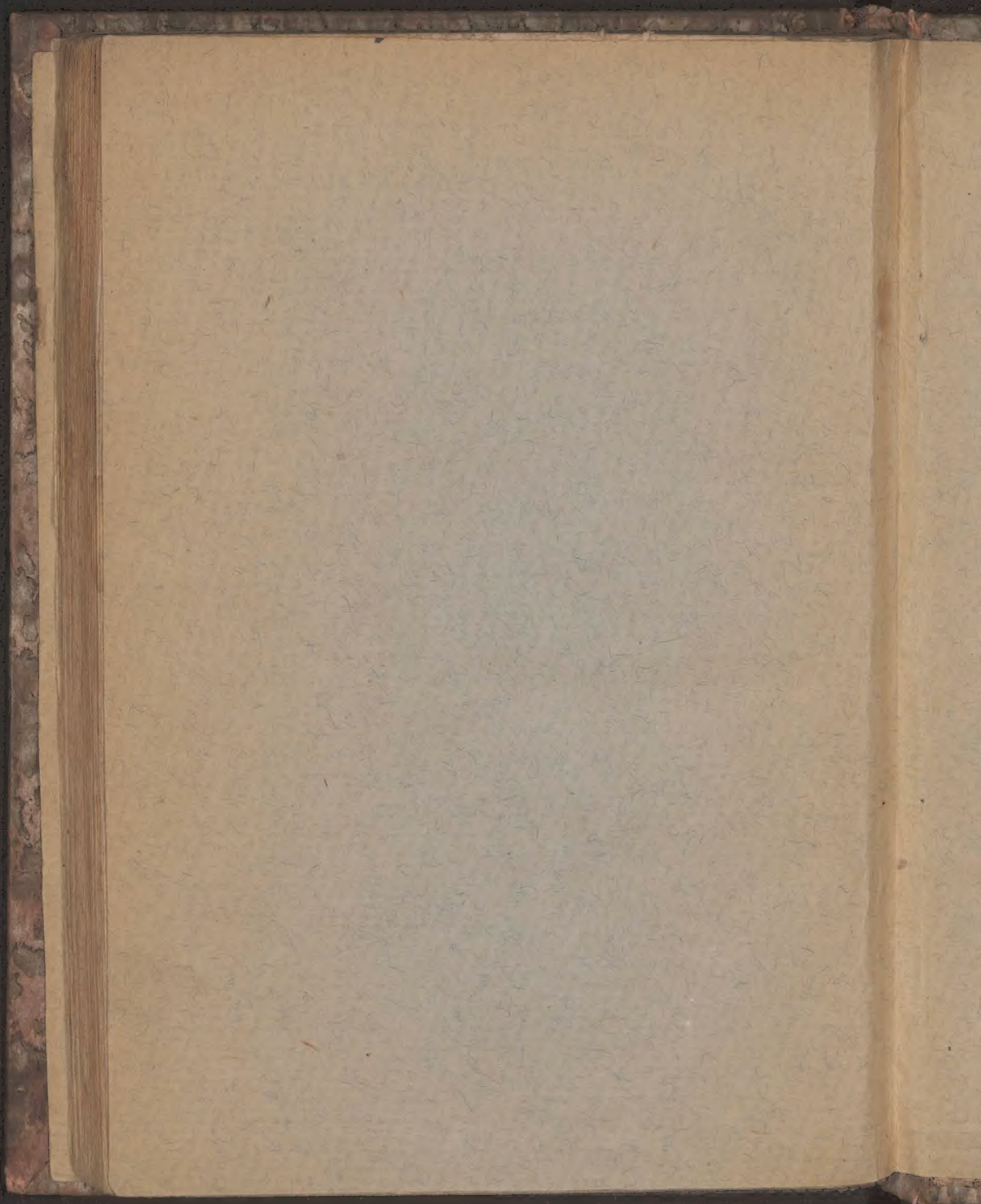

iaf gāfu
w bogā-
la, sin mi
nießgā-
naia byé
y trwāé
ia byé/ y
reze ppā-
e/ dlugo
one byfy
oāli/ma-
quem fa-

zyé/ y v-
quod na-
polstwā
ia od lu-
p przyro-
ati repu-
rožność
zi / ktore
R. P. y
pie / iesli
cesć y
iażn iāto
osć / ro-
ść / vmy-
ostatek /

75.

Biblioteka Jagiellońska

sidr0012532

